อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายแพทย์หลวงอายุรกิจโกศล ท.ช., ท.ม.

(กิ่ม ภมรประวัติ)

ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายแพทย์หลวงอายุรกิจโกศล ท.ช., ท.ม.

(กิ่ม ภมรประวัติ)

ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑

รับพระราชทานปริญญาบัตร แพทย์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. ๒๔๙๖
ที่หอประชุมราชแพทยาลัย

คำปรารภ

ในการทำหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อ ได้มีท่านผู้ใหญ่ที่รักใคร่ชอบพอกับคุณพ่อทั้งทางราชการและส่วนตัวหลายท่าน กรุณาเขียนคำรำลึกไว้อาลัย และเล่าประวัติหรือเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับชีวิตการงานและส่วนตัวของคุณพ่อไว้หลายเรื่อง ทั้งคุณพระประกาศสหกรณ์ ก็ได้กรุณารวบรวมประวัติย่อของคุณพ่อให้เป็นพิเศษด้วย ท่านที่ได้อ่านบทความที่ได้ตีพิมพ์ไว้ ณ ที่นี้ก็คงจะอดรู้สึกไม่ได้ว่า ชีวิตของคุณพ่อได้มีประสพการณ์และผ่านงาน เหตุการณ์สำคัญ ๆ ทั้งในและนอกประเทศมาอย่างกว้างขวาง แต่จุดเด่นในชีวิตของท่าน ก็คือความสนใจและความรักงานสาธารณสุขในส่วนภูมิภาค รวมทั้งงานด้านไข้มาลาเรียอย่างลึกซึ้ง ความรักงานที่กล่าวมาแล้ว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ท่านพอใจและมีความสุขในการรับราชการและปฏิบัติงานในส่วนภูมิภาค โดยไม่ยอมหาโอกาสย้ายเข้ามารับราชการส่วนกลางเป็นเวลานานปี ความสนใจและริเริ่มงานด้านมาลาเรียและงานสาธารณสุขส่วนภูมิภาค มีประจักษ์พยานอยู่ในบทความทางวิชาการที่ท่านตีพิมพ์ไว้หลายเรื่อง ดังที่นายแพทย์อุทัย สนธินันท์ ได้รวบรวมและอ้างเอกสารไว้ เจ้าภาพได้เลือกบทความที่คุณพ่อเขียนและกระทรวงสาธารณสุข ได้ตีพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์การจัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขครบ ๒๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ แม้บทความนี้จะได้เขียนขึ้น ๕ ปีเศษมาแล้ว แต่เป็นเรื่องที่ท่านผู้ใหญ่หลายท่านได้แนะนำให้นำมาลงพิมพ์เป็นอนุสรณ์นี้อีกครั้งหนึ่ง เพราะท่านได้ประมวลหลักการกำจัดไข้มาลาเรีย ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่ท่านประสพ เมื่อท่านเป็นผู้รับผิดชอบในด้านการบริหารงานนี้อยู่ ทั้งเป้าหมายหรือโครงการต่าง ๆ ในการกำจัดไข้มาลาเรีย ซึ่งได้ก่อกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยคุณพ่อยังรับราชการและเป็นตัวจักรสำคัญของงานนี้ ก็ได้บรรลุถึงจุดหมายต่าง ๆ ที่ได้ตั้งไว้เป็นส่วนใหญ่แล้ว

ครอบครัวอายุรกิจโกศล ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้กรุณาเขียนบทความลงในหนังสืออนุสรณ์ฉบับนี้ และทุกท่านที่ได้มีไมตรีจิตช่วยเหลืออุปการะด้วยประการต่าง ๆ ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อคราวนี้ไว้เป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

คำไว้อาลัย

แด่หลวงอายุรกิจโกศล

ด้วยคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล ได้ขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยให้แก่คุณหลวงอายุรกิจโกศล ในฐานที่คุ้นเคยกันมานาน ข้าพเจ้ามีความเต็มใจอย่างยิ่งที่จะสนองความประสงค์นั้น

คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้ศึกษาวิชาแพทย์และสอบไล่ได้เป็นนายแพทย์เข้ารับราชการในกรมสาธารณสุข ซึ่งในกาลต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ยกฐานะเป็นกระทรวง ด้วยรัฐบาลมีนโยบายที่จะขยายการสาธารณสุขให้กว้างขวางออกไป โดยเพ่งเล็งการส่งเสริมการอนามัยในจังหวัดต่าง ๆ เป็นสำคัญ คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ได้ออกไปรับราชการในหัวเมืองเป็นเวลาช้านาน และประจำในจังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลาหลายปี ได้ออกไปตรวจงานในท้องที่ต่าง ๆ เห็นว่าราษฎรส่วนมากป่วยเป็นไข้จับสั่น และมีโรคอื่น ๆ เบียดเบียนอีกด้วย จึงมีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องปราบไข้จับสั่น เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองอุบัติขึ้นในอาคะเนย์ ไข้จับสั่นได้ระบาดในประเทศไทยมากผิดปกติ เฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดภาคเหนือ ในเวลานั้นประเทศกำลังขาดแคลนทั้งยาควินิน และยารักษาไข้จับสั่น จำนวนคนที่เสียชีวิตด้วยโรคนี้ในปีหนึ่ง ๆ หลายหมื่นคน ทำให้ประเทศขาดกำลังคนในการทำงานเป็นจำนวนมาก เป็นการบั่นทอนการเศรษฐกิจของประเทศ

เมื่อสงครามสิ้นสุดลง องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรียมาศึกษาและสำรวจทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับโรคไข้จับสั่น ครั้นใน พ.ศ. ๒๔๙๔ รัฐบาลได้ร่วมมือกับ Uuited States Operation Mission จัดทำโครงการควบคุมไข้มาลาเรีย ซึ่งเป็นโครงการใหญ่และมีความสำคัญในอันดับหนึ่ง กระทรวงสาธารณสุขได้มอบให้คุณหลวงอายุรกิจ ฯ เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายไทยปฏิบัติงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญอเมริกัน มี Dr. Melvin E. Griffith เป็นหัวหน้างานควบคุมไข้จับสั่นนี้เริ่มด้วยการสำรวจชนิด และลักษณะต่าง ๆ ของยุงอันเป็นสื่อของไข้จับสั่นโดยถี่ถ้วน แล้วสั่งยาสำหรับบำบัดและเคมีภัณฑ์สำหรับปราบยุงตลอดจนอุปกรณ์ที่ต้องใช้ หน่วยควบคุมไข้มาลาเรียได้ออกไปตรวจคนป่วย และดำเนินการปราบยุง และรักษาคนป่วยตามท้องที่ต่าง ๆ โดยมีศูนย์การควบคุมไข้มาลาเรียขึ้นในจังหวัด

เชียงใหม่ งานควบคุมไข้จับสั่นได้ขยายไปถึงจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือด้วย เมื่อดำเนินงานมาได้ ๒–๓ ปี ก็ปรากฏผลแน่ชัดว่าจำนวนคนไข้จับสั่น และจำนวนคนที่เสียชีวิตลดลงอย่างรวดเร็ว นับว่าโครงการควบคุมไข้มาลาเรียที่รัฐบาลไทยได้ร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา เป็นโครงการที่ได้ประโยชน์มากมาย ได้ช่วยชีวิตและรักษาคนที่เจ็บป่วยเป็นจำนวนมาก การที่งานควบคุมไข้มาลาเรียได้ลุล่วงความสำเร็จเกินความคาดหมายนั้น ก็เพราะคุณหลวงอายุรกิจ ฯ หัวหน้าคณะฝ่ายไทย และ Dr. Griffith หัวหน้าคณะฝ่ายอเมริกัน ได้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานที่สำคัญนี้อย่างเข้มแข็ง โดยมิได้เห็นแก่ความลำบากตรากตรำที่ออกไปทำงานในท้องที่ทุรกันดาร ซึ่งขาดความสะดวกนานาประการ ทั้งนี้ เป็นด้วยหัวหน้าคณะทั้งสองมีแต่ความเมตตาแก่เพื่อนมนุษย์เป็นที่ตั้ง และมุ่งที่จะหาทางเยียวยาคนที่เจ็บป่วยให้พ้นจากการเบียดเบียนของโรคเป็นข้อสำคัญ

ในการควบคุมไข้จับสั่นในจังหวัดต่าง ๆ เจ้าหน้าที่ยังต้องอาศัยความพากเพียรอย่างมากอีกด้วย เพื่อชักชวนราษฎรให้เห็นภัยอันร้ายแรงของโรค จนยอมรับการรักษาด้วยดี ฉะนั้นการที่โครงการนี้ลุล่วงความสำเร็จมาได้ชั้นหนึ่ง กล่าวคือ สามารถควบคุมมิให้ไข้จับสั่นระบาดต่อไปได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการปฏิบัติราชการของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ สอดคล้องต้องกันกับคณะผู้เชี่ยวชาญอเมริกันตั้งแต่เริ่มแรก จึงสามารถปฏิบัติงานที่สำคัญเป็นผลสำเร็จได้

จากผลของการรับราชการที่คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ได้ปฏิบัติมาแล้ว จะพึงเห็นได้ว่าคุณหลวงอายุรกิจ ฯ มีคุณสมบัติอันดีงามประจำตัว คือ มีความวิริยะอุตสาหะในหน้าที่ราชการยอมผ่าพ้นอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้งานที่รับมาปฏิบัตินั้นลุล่วงความสำเร็จ ในด้านปกครองคนท่านมีนิสัยเยือกเย็น มีความเมตตาแก่เพื่อนข้าราชการด้วยกัน คุณงามความดีนี้คงปรากฏในความทรงจำของบรรดาญาติมิตรที่คุ้นเคยกับคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ตลอดไป.

ไพรสนิทวงศ์

๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

นายแพทย์หลวงอายุรกิจโกศล ท.ช., ท.ม.

ชาตะ วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ. ศ. ๒๔๓๘

มตะ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๕๑๐

ประวัตินายแพทย์หลวงอายุรกิจโกศล ท.ช., ท.ม.

แพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

หลวงอายุรกิจโกศล (กึ่ม ภมรประวัติ) (เกิดเมื่อวัน ๗ ฯ ๓ ค่ำ ปีมะแม สัปตศก จุลศักราช ๑๒๕๗ ตรงกับวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๓๘) ที่บ้านตำบลบางตะนาวศรี อำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรนายพ้อน และนางเหรียญ ภมรประวัติ มีน้อง ๒ คน คือ ๑. นางยุ้ย ปุสสเดโว ๒. นางพื้น (ถึงแก่กรรม)

๑๐

การศึกษาและคุณวุฒิพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๕๐	โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม สอบไล่ได้ประโยคประถมในปลายปี ๒๔๕๒
พ.ศ. ๒๔๕๓	โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร สอบไล่ได้ประโยคมัธยมสามัญในปลายปี ๒๔๕๕ (สมัยนั้นมีการศึกษา ๓ ปี)
พ.ศ. ๒๔๕๖	โรงเรียนราชแพทยาลัย เมื่อกำลังเรียนอยู่ในชั้นปีที่ ๓ ได้มีการโอนโรงเรียนราชแพทยาลัยขึ้นกับจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรแพทย์ (สมัยนั้นยังไม่มีขั้นปริญญาบัตร)
พ.ศ. ๒๔๖๑	โรงเรียนนายดาบแพทย์ กรมแพทย์ทหารบก สอบไล่ได้ประกาศนียบัตร
พ.ศ. ๒๔๗๗	โรงเรียนอบรมวิชาไข้มาลาเรียของสันนิบาตชาติที่เมืองสิงคโปร์ และได้รับหนังสือรับรองจากสันนิบาตชาติ
พ.ศ. ๒๔๙๖	ได้รับปริญญาแพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
พ.ศ. ๒๔๙๘	โรงเรียนการควบคุมโรคติดต่อ โดยวิธีกำจัดแมลงที่เป็นพาหะ

นำโรคที่ศูนย์การกำจัดแมลงนำโรค (ซี. ดี. ซี.) แอตแลนตา รัฐจอร์เจีย สหรัฐอเมริกา แล้วมีการสอบไล่ และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตร

ตำแหน่งหน้าที่ราชการ

พ.ศ. ๒๔๖๑	นักเรียนนายดาบแพทย์
พ.ศ. ๒๔๖๑	นายดาบแพทย์ ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๕ นครราชสีมา
พ.ศ. ๒๔๖๒	นายดาบแพทย์ ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๓	ว่าที่นายร้อยตรี ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๔	นายร้อยตรี ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๔–๖๗	นายร้อยโท ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๘–๗๐	นายร้อยเอก ประจำกองเสนารักษ์ กองพลทหารบกที่ ๑ พระนคร
พ.ศ. ๒๔๗๑	นายร้อยเอก ผู้บังคับหมวดเสนารักษ์ กรมทหารราบที่ ๘ เชียงใหม่
พ.ศ. ๒๔๗๑	รั้งตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ (กระทรวงมหาดไทยได้ขอโอนสังกัดจากกระทรวงกลาโหม มารับราชการฝ่ายพลเรือน ในสมัยนั้นกรมการสาธารณสุขยังสังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย)
พ.ศ. ๒๔๗๒–๗๓	สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ (เริ่มงานสำรวจไข้มาลาเรีย ที่ตำบลแม่เหียะเป็นครั้งแรกในประเทศไทย และเสนอขออนุมัติกรมสาธารณสุขเพื่อจัดตั้งหน่วยแรกขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่)

ที่ถ้ำเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร
ประทับสมาธิ กับหลวงอายุรกิจโกศล

พ.ศ. ๒๔๗๗	สาธารณสุขมณฑลชั้น ๒
พ.ศ. ๒๔๗๗	ข้าหลวงตรวจการสาธารณสุข
พ.ศ. ๒๔๗๗	นายแพทย์ผู้ช่วยแผนกโรคติดต่อ
พ.ศ. ๒๔๗๘-๘๓	สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
พ ศ. ๒๔๘๔	หัวหน้าแผนกไข้จับสั่น กองควบคุมโรคติดต่อ
พ.ศ. ๒๔๘๔	นายแพทย์ตรวจการสาธารณสุข
พ.ศ. ๒๔๘๗	หัวหน้ากองไขจับสั่น กรมสาธารณสุข
พ.ศ. ๒๔๘๘-๙๓	หัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรีย
พ.ศ. ๒๔๙๔	ไปปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่องค์การอนามัยโลกในการสำรวจโรคเท้าช้างเป็นครั้งแรก และได้เริ่มงานสำรวจควบคุมโรคเท้าช้างขึ้นในจังหวัดภาคใต้
พ.ศ. ๒๔๙๘	หัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้าง
พ.ศ. ๒๔๙๘	รองอธิบดีกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
พ.ศ. ๒๔๙๙	ผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย (เนื่องจากอายุครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ต่อเวลาราชการอีก ๑ ปี)
พ.ศ. ๒๕๐๐	ผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย (คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ต่อเวลาราชการอีก ๑ ปี)
พ.ศ. ๒๕๐๑	ออกจากราชการเพื่อรับบำนาญด้วยเหตุสูงอายุ (หลังจากที่คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้ต่อเวลาราชการรวม ๒ ปี จึงเป็นอันพ้นจากราชการประจำเพื่อรับบำนาญเหตุสูงอายุ เมื่ออายุครบ ๖๒ ปีบริบูรณ์ (วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑)
พ.ศ. ๒๕๐๑	หัวหน้าที่ปรึกษาการควบคุมมาลาเรียของยูซอมเสนอกระทรวงสาธารณสุข ขอให้จ้างไว้เป็นที่ปรึกษางานควบคุมไข้มาลาเรียของกองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้างต่อไปอีก ตั้งแต่

วันที่ออกจากราชการ

พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นที่ปรึกษาโครงการกำจัดไข้มาลาเรียแห่งชาติ และ

พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นกรรมการวางแผนในโครงการกำจัดไข้มาลาเรียแห่งชาติ จนตลอดชีวิต

ราชการพิเศษและความดีความชอบพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นหัวหน้าหน่วยสงเคราะห์ประชากรยามสงคราม ในคราวเกิดกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสด้านกองทัพบูรพา อำเภออรัญประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๘๔ – ๑๓ มิถุนายน ๒๔๘๔ ได้ช่วยเหลือกิจการของทหารในคราวที่มีการฉุกเฉินเป็นอย่างดี ตามหนังสือชมเชยของกระทรวงกลาโหมที่ ม.๒๑๕๔๘/๒๔๘๔ ลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๘๔

พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้ปฏิบัติราชการในสนามเมื่อสงครามมหาอาเซียบูรพาในฐานะผู้เชี่ยวชาญมาลาเรียในกองทัพพายัพตามคำสั่งดังนี้:–

(ก) เจ้าหน้าที่ไข้จับสั่น ท. พายัพ คำสั่ง ท. พายัพ สร. ๔ ที่ ๑๐๙๘/๔๒๔๕

(ข) ประจำกองอำนวยการปราบปรามไข้มาลาเรีย คำสั่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด (ผ.บ.ส.) คำสั่ง ท. สนามที่ ๔๒/๘๖ และคำสั่ง ท. พายัพ สร. ๔ ที่ ๖๗/๑๔๑๑

(ค) กรรมการปราบปรามไข้มาลาเรียและกามโรค คำสั่งแม่ทัพใหญ่ที่ ๑๘/๔๘ ?

ได้รับผลจากการปฏิบัติราชการสนามคือ ได้เวลาราชการทวีคูณ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๕ ถึงวันที่ ๔ กันยายน ๒๔๘๘ ตามหนังสือกรมเสนาธิการทหารที่ ๕๖๐๖/๒๔๘๙

ราชการอื่น

พ. ศ. ๒๔๙๑ เป็นอาจารย์พิเศษ คณะสาธารณสุขศาสตร์ สอนวิชามาลาเรียวิทยา ในหลักสูตรสาธารณสุขศาสตร์มหาบัณฑิต จนถึงพ. ศ. ๒๕๐๗

ราชการต่างประเทศและเกียรติที่ได้รับจากต่างประเทศ

พ. ศ. ๒๔๗๗ ไปอบรมวิชาการควบคุมไข้จับสั่นในความควบคุมของสันนิบาตชาติที่สิงคโปร์ และดูงานการควบคุมไข้มาลาเรียกับการสาธารณสุขในสหพันธรัฐมลายู

พ. ศ. ๒๔๘๗ ร่วมประชุม Interim Rice Commission ๒๘ ประเทศ ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ได้ชี้แจงเรื่องภาวะของไข้มาลาเรีย ซึ่งบั่นทอนแรงงานของกสิกร และทำความเสียหายแก่การทำไร่ทำนาเพียงใด

พ. ศ. ๒๔๙๓ เป็นผู้แทนรัฐบาลไปประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลกครั้งที่ ๓ ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว ได้เดินทางไปดูการควบคุมไข้มาลาเรียที่เกาะซาดิเนีย ประเทศอิตาลี อินเดีย และดูงานมาลาเรียและโรคเท้าช้างที่ประเทศลังกา

พ. ศ. ๒๔๙๓ ไปประชุมเรื่องโรคประเทศร้อน และมาลาเรียที่นครอิสตันบูล ประเทศเตอรกี

พ. ศ. ๒๔๙๓–๒๕๑๐ องค์การอนามัยโลกเสนอรัฐบาล ขอแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญในคณะกรรมการที่ปรึกษาวิชามาลาเรียขององค์การอนามัยโลก ซึ่งรัฐบาลอนุมัติ การเป็นผู้เชี่ยวชาญกำหนดไว้เทอมละ ๕ ปี เมื่อครบกำหนดเทอมแรกและเทอมที่สอง องค์การอนามัยโลกได้ต่อเวลาให้อยู่ในฐานะนี้ต่อไปอีกเป็นเทอมที่ ๓ เมื่อครบกำหนดสิ้นเทอมที่ ๓ แล้ว องค์การอนามัยโลกได้แต่งตั้งให้

อยู่ในตำแหน่งนี้ต่อไปอีก ๒ ปี รวมเวลาเป็นผู้เชี่ยวชาญขององค์การอนามัยโลกทั้งสิ้น ๑๗ ปี

พ.ศ. ๒๔๙๔ ไปประชุมเรื่องมาลาเรียขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคอาเซียและแปซิฟิคครั้งที่ ๒ ที่เมืองบาเกียว ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อเสร็จจากการประชุมแล้ว ได้เดินทางไปร่วมกับคณะองค์การอนามัยโลก ไปดูงานควบคุมไข้มาลาเรียในประเทศไต้หวัน

พ.ศ. ๒๔๙๖ ประชุมเรื่องมาลาเรียขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคอาเซีย ครั้งที่ ๑ ที่กรุงเทพ ฯ และได้รับเลือกให้เป็นประธานในที่ประชุม ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติอย่างยิ่ง

พ.ศ. ๒๔๙๖ ไปประชุมสภาวิทยาศาสตร์ภาคแปซิฟิคครั้งที่ ๘ ที่เมืองเควซอน ประเทศฟิลิปปินส์

พ.ศ. ๒๔๙๗–๙๘ ไปดูงานสาธารณสุข การควบคุมแมลงนำโรคที่ประเทศสหรัฐอเมริกา

พ.ศ. ๒๔๙๙ ไปประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ แล้วไปประชุมเรื่องมาลาเรียองค์การอนามัยโลก ระหว่างภูมิภาคยุโรปกับภูมิภาคเมดิเตอเรเนียนที่กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซ เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว องค์การอนามัยโลก ให้ไปดูงานควบคุมไข้มาลาเรียที่ประเทศอิรัค

พ.ศ. ๒๕๐๒ ไปประชุมเรื่องมาลาเรียขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคอาเซีย ครั้งที่ ๓ ที่นครเดลี ประเทศอินเดีย และได้รับเลือกให้เป็นประธานที่ประชุมทางเทคนิค

พ.ศ. ๒๕๐๕ ไปประชุมเรื่องมาลาเรียขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคอาเซีย ครั้งที่ ๔ ที่นครมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ นอกจากนี้ยังได้ไปประชุมคณะกรรมการประสานงานกำจัดไข้มาลาเรีย ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงอีก ๔ ครั้ง คือ พม่า ๑ ครั้ง ญวนใต้ ๒ ครั้ง และมลายา ๑ ครั้ง

ยศและชั้น

พ. ศ. ๒๔๖๑	นายดาบ
พ. ศ. ๒๔๖๓	ว่าที่นายร้อยตรี
พ. ศ. ๒๔๖๔	นายร้อยตรี
พ. ศ. ๒๔๖๕	นายร้อยโท
พ. ศ. ๒๔๖๙	นายร้อยเอก
พ. ศ. ๒๔๗๑	รองอำมาตย์เอก
พ. ศ. ๒๔๘๒	เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโทตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน
พ. ศ. ๒๔๘๔	ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอก
พ. ศ. ๒๔๙๔	ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ

บรรดาศักดิ์

พ. ศ. ๒๔๖๘	ขุนอายุรกิจโกศล (เมื่อรับราชการทหาร)
พ. ศ. ๒๔๗๒	หลวงอายุรกิจโกศล (เมื่อรับราชการในกรมสาธารณสุข)

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

พ. ศ. ๒๔๗๐	เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม
พ. ศ. ๒๔๗๓	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
พ. ศ. ๒๔๘๐	จัตุรถาภรณ์มงกุฎสยาม
พ. ศ. ๒๔๘๓	จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก
พ. ศ. ๒๔๘๔	เหรียญช่วยราชการเขตภายใน
พ. ศ. ๒๔๘๖	เหรียญจักรพรรดิมาลา
พ. ศ. ๒๔๘๘	เหรียญชัยสมรภูมิ (สงครามมหาเอเชียบูรพา)
พ. ศ. ๒๔๙๑	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๔๙๔ ตริตาภรณ์ช้างเผือก
พ.ศ. ๒๔๙๘ ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
พ.ศ. ๒๕๐๘ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก (ทางราชการได้พระราชทานให้เป็นบำเหน็จความชอบในการปฏิบัติงานด้านการกำจัดไข้มาลาเรียเป็นผลดียิ่ง ในระหว่างที่หลวงอายุรกิจโกศลได้พ้นจากตำแหน่งข้าราชการประจำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นกรณีพิเศษ)

ชีวิตสมรสและครอบครัว

หลวงอายุรกิจโกศลได้ทำการสมรสกับคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล (นางสาวยุภา เหมะจุฑา) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ และอยู่ร่วมกันมาด้วยความสงบสุขตลอดชีวิตของท่าน มีบุตรธิดา ๒ คน คือ

๑. นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ พ.บ. D.Sc ขณะนี้รับราชการเป็นอาจารย์ชั้นพิเศษ หัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ทำการสมรสกับแพทย์หญิงเยาวลักษณ์ โมกขะเวส อาจารย์แผนกสูตินารีเวชวิทยา คณะแพทย์ศาสตร์ศิริราชพยาบาลมหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์

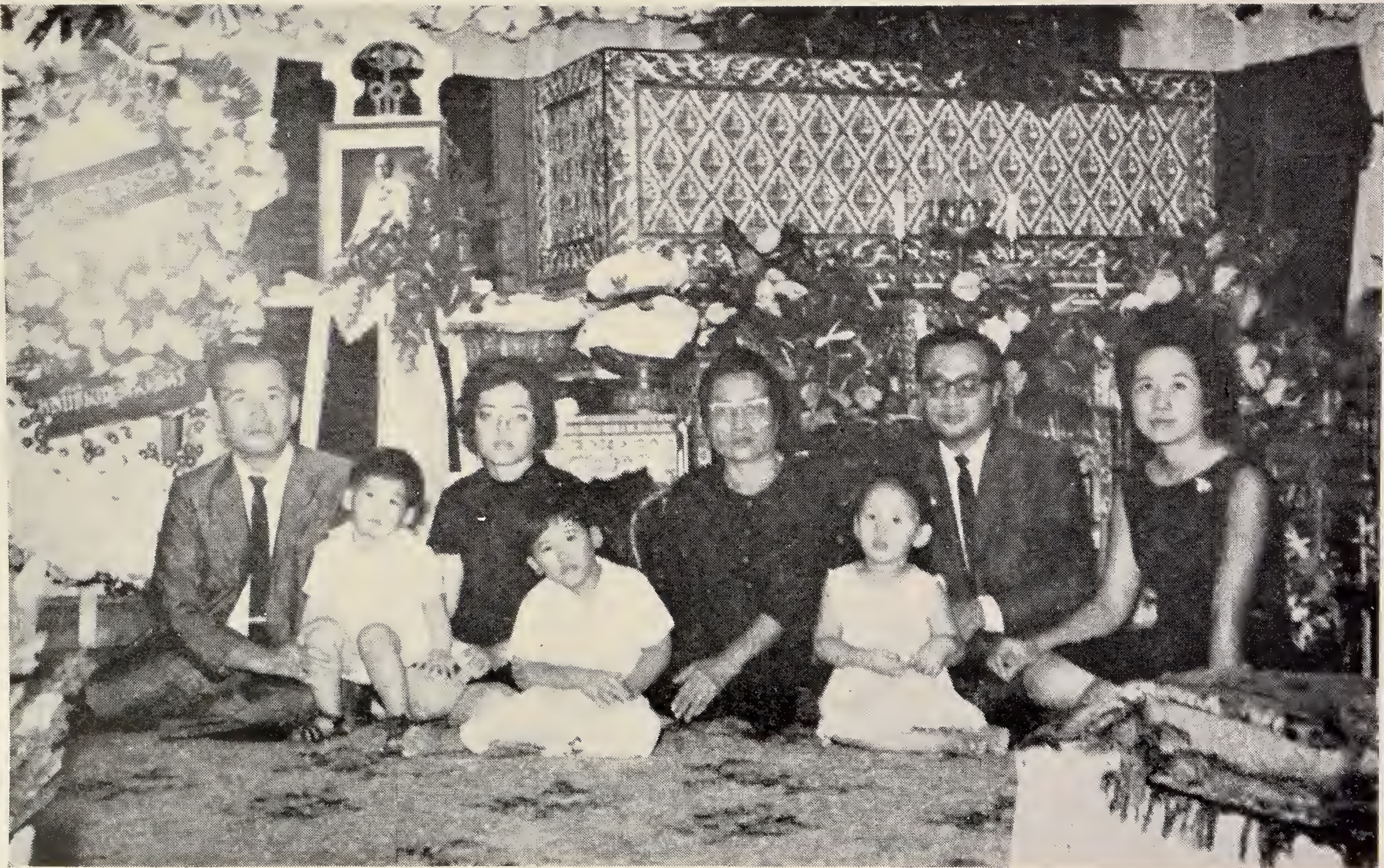
๒. อโณทัย ภมรประวัติ ภ.บ. M.N.S. รับราชการเป็นอาจารย์เอกแผนกโภชนวิทยา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทย์ศาสตร์ ได้ทำการสมรสกับนายแพทย์สุชาติ เจตนเสน แห่งกองโรคติดต่อกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ชีวิตบั้นปลาย

คุณหลวงได้ไปให้นายแพทย์ตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐ แพทย์พบว่าเป็นเนื้องอกในลำไส้ ได้ทำการผ่าตัดในวันเดียวกันนั้น ต่อมาวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๐ นายแพทย์ได้ทำการผ่าตัดอีกครั้งหนึ่ง ได้ตัดเนื้องอกออกจากลำไส้ ต่อมามีโรคแทรก จึงได้ถึงอนิจกรรม เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่โรงพยาบาลศิริราช ด้วยความสงบ ท่ามกลางความอาลัยรักเศร้าโศกของภรรยา บุตร และญาติมิตร คำนวณอายุได้ ๗๑ ปี ๕ เดือน

ถ่ายเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๐๙

ในวันบำเพ็ญกุศลสัตมวารศพพร้อมด้วย ภรรยา บุตร ธิดา และหลาน

๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๐

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา

สำหรับ

นายแพทย์ หลวงอายุรกิจโกศล

คุณหลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) เป็นศิษย์ในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ ตั้งแต่พระองค์ท่านยังเป็นพระมหาปลด เปรียญ ๙ ประโยค ข้าพเจ้าได้รับทราบความสรรเสริญจากเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เสมอว่า คุณหลวงเป็นเด็กดี มีความขยันหมั่นเพียรในการสร้างตน โดยเฉพาะก็คือเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีมั่นคง นับตั้งแต่เป็นศิษย์อยู่กับเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ มา เป็นนักเรียน เป็นนักศึกษาวิชาแพทย์ ตลอดจนออกรับราชการเป็นนายแพทย์อยู่หัวเมือง คุณหลวงอายุรกิจโกศลไม่เคยลืมพระคุณในเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เลย ไปมาหาสู่อยู่เสมอ มีอะไรมาถวายสักการะอยู่เนือง ๆ หรือแม้ไม่มีอะไร คุณหลวงก็มาหาอยู่เป็นนิตย์ เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ท่านสรรเสริญว่า เป็นศิษย์ที่ดีที่หาได้ยาก ในปี พ. ศ. ๒๔๘๒ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้ลาราชการเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ อยู่จำพรรษาร่วมในกุฏิเดียวกับเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ในเวลานั้น ข้าพเจ้าเป็นสามเณรรับใช้ในเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ด้วย จึงเป็นพยานให้ข้าพเจ้าเห็นได้ว่า คุณหลวงอายุรกิจโกศลเป็นศิษย์ที่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ โปรดปรานเพียงไร ในทุกคืนตลอดพรรษา เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และคุณหลวงอายุรกิจโกศล สนทนาธรรมะตลอดถึงเรื่องต่าง ๆ เป็นประจำ ถึงแม้คุณหลวงจะเป็นผู้ที่สูบบุหรี่มวนต่อมวน แต่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ไม่สูบบุหรี่เลย ก็สนทนากันได้ ซึ่งเป็นเรื่องแปลกเท่าที่ข้าพเจ้าสังเกตเห็นความสนิทสนมระหว่างเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และคุณหลวงอายุรกิจโกศล อันเป็นข้อที่ชี้ให้เห็นได้ว่าคุณหลวงเป็นเด็กดีอย่างไร. ในส่วนที่มีความขยันหมั่นเพียรในการสร้างตนนั้น ในฐานะคุณหลวงเป็นนายแพทย์ที่ดีคนหนึ่ง มีความสนใจศึกษาค้นคว้าวิชาการในอันที่จะรักษาเยียวยาบำบัดโรคแก่ผู้ป่วยไข้เจ็บนั้น ๆ เสมอ โดยเฉพาะโรคไข้มาลาเรีย คุณหลวงเป็นผู้ค้นคว้าศึกษาจนมีความชำนิชำนาญและได้รับความยกย่องว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญโรคไข้มาลาเรีย ในส่วนการสร้างหลักฐานทางครอบครัวนั้น คุณหลวงได้

กุลสตรีที่ดียิ่งมาเป็นคู่ชีวิต จึงเป็นโอกาสดีที่ได้สร้างหลักฐานในชีวิต บุตรชายได้ปริญญาเอก บุตรีได้ปริญญาโท ภรรยาได้รับตราเป็นคุณหญิง เท่านี้ก็ชี้ให้เห็นได้ว่าเป็นอย่างไร ในการครองเรือน คุณหลวงได้ปฏิบัติมั่นอยู่ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะก็คือหลักธรรมในสิงคาโลวาทสูตร นับเป็นตัวอย่างของศิษย์วัดที่ดีคนหนึ่ง. ในส่วนความกตัญญูกตเวทีนั้น มิใช่แต่เพียงเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ เท่านั้น แม้ท่านอื่น ๆ ที่มีคุณูปการะต่อคุณหลวงแล้ว คุณหลวงไม่เกรงกลัวแม้ต่อภัยอันจะพึงบังเกิดขึ้นแก่ตน มีโอกาสจะแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีแล้ว เป็นแสดงออกเสมอ ดังเช่นแสดงออกต่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ในสมัยเมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองผันผวน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ และพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าทศสิริวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดเบญจมบพิตรอันเป็นสถานที่คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้อยู่อาศัยมาสมัยเป็นเด็ก ตลอดถึงการเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุ คุณหลวงมิได้ลืมพระคุณของวัดเลยได้หาโอกาสที่จะสนองพระคุณของวัดเสมอมา แม้สมัยเมื่อเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ จะได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว และข้าพเจ้าเป็นเจ้าอาวาสสืบต่อมา คุณหลวงได้ให้ความสนิทสนมเป็นกันเองกับข้าพเจ้า มีเมตตาหวังดีต่อข้าพเจ้าในฐานะเป็นศิษย์ผู้ใหญ่ในเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้พร้อมกับคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล ได้บริจาคตั้งทุนให้แก่มูลนิธิเบญจมบพิตร ๑ ทุน จำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท เพื่อบำรุงพระภิกษุสามเณร บำรุงการศึกษา และปฏิสังขรณ์วัดเบญจมบพิตร สรูปรวมความแล้ว ข้าพเจ้าขอยืนยันได้ว่า พระมหาสมณสุภาษิตที่ว่า "นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา" ความกตัญญูกตเวทีเป็นนิมิตเครื่องหมายของคนดีนั้น เป็นนิมิตเป็นเครื่องหมายสำหรับคุณหลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) โดยแท้ไม่ต้องสงสัยเลย.

มีความพลอยยินดีด้วยกับคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล และบุตรธิดา ที่ได้คุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นสามีและเป็นบิดา เพราะยากที่จะหาสามีที่ดีและบิดาที่ดีเช่นนี้ และขอแสดงความพลอยยินดีกับด้วยดวงวิญญาณของคุณหลวงอายุรกิจโกศล ที่มีภรรยาและบุตรธิดาที่ดีเป็นผู้สืบสายสัมพันธ์ที่ปฏิบัติตนเป็นคนดีมีความกตัญญูกตเวทีต่อคุณหลวงเป็นอันดีตลอดมา แม้เมื่อคุณหลวงได้ละโลกนี้ไปแล้ว ก็มิได้ละโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีนั้นตลอดถึงญาติมิตรและผู้สัมพันธ์เกี่ยวข้องอันได้แก่บุตรเขยและสะใภ้ ที่ช่วยกันประกาศคุณ-

ความดีของคุณหลวงอายุรกิจโกศลให้ปรากฏ ด้วยการกระทำและความปฏิบัตินานาประการต่อศพคุณหลวง อันได้แก่การบำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานตามกาลตามสมัยตามโอกาสเป็นต้น.

ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย และกุศลเจตนาของท่านผู้มีเมตตาหวังดีทั้งหลาย จงดลบันดาลให้อานิสงสผล แห่งกุศลทักษิณาทานทั้งปวง ปรากฏแก่คุณหลวงอายุรกิจโกศล แล้วอนุโมทนาสาธุการสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล ส่งเสริมกุศลบุญบารมีที่คุณหลวงได้บำเพ็ญแล้วนั้น ๆ ให้ภิยโยยิ่งขึ้นไป เป็นปัจจัยให้ได้ประสพความสุขความเจริญและความสำเร็จผลที่มุ่งหมายในสุคติวิสัยสัมปรายภพโดยฐานะทุกประการ เทอญ.

พระธรรมกิตติโสภณ

เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๑๗ ธันวาคม ๒๕๑๐

คำไว้อาลัย

ของ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข

ข้าพเจ้ารู้จักและเริ่มคุ้นเคยกับคุณหลวงอายุรกิจโกศล มาตั้งแต่ราว พ. ศ. ๒๔๗๓ ในขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ โดยข้าพเจ้าขึ้นไปสำรวจเศรษฐกิจในคณะศาสตราจารย์ซิมเมอแมน แม้ข้าพเจ้าจะไม่เคยรู้จักกับคุณหลวงอายุรกิจ ฯ มาก่อน แต่ก็รู้สึกประทับใจในบุคคลิกภาพที่นุ่มนวลน่ารักใคร่นับถือ และความขยันขันแข็งของท่านผู้นี้เป็นอย่างมาก จำได้ว่าในขณะนั้นคุณหลวงอายุรกิจ ฯ กำลังสนใจศึกษาเรื่องโรคเรื้อนและมาลาเรียเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นโรคที่มีชุกชุมอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ อาจกล่าวได้ว่าคุณหลวงอายุรกิจ ฯ เป็นผู้สนใจเรื่องยุงก้นปล่อง ซึ่งเป็นพาหะนำมาลาเรียในประเทศไทยก่อนคนอื่น ๆ โดยได้ร่วมงานศึกษาค้นคว้ากับนายแพทย์ เอ็ม. อี. บาร์นส์ (M. E. Barnes) ผู้เชี่ยวชาญการสาธารณสุขแห่งมูลนิธิร็อคกิเฟลเลอร์ ควรเล่าไว้ในที่นี้ด้วยว่า การควบคุมมาลาเรียของประเทศไทยในสมัยนั้น ใช้วิธีเผยแพร่ยาควินินเม็ดให้ประชาชนรับประทานแก้ไข้มาลาเรียโดยทั่วถึงกันทั้งประเทศเรียกว่า "Quininization" ซึ่งก็มีผลช่วยบรรเทาความรุนแรงของโรคลงได้บ้าง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีคนตายด้วยมาลาเรียถึงปีละ ๔๐,๐๐๐ คน ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยมีประชากรเพียง ๑๑ ล้านคน จึงมีคำขวัญของกรมสาธารณสุขว่า "ยุงร้ายกว่าเสือ" ในเวลานั้นประเทศเรายังมีเสือชุกชุมในบางจังหวัด ที่ตามสถิติคนตายปรากฏว่าเสือกัดคนตายราวปีละ ๔๐–๕๐ คนเท่านั้น ต่อมาสันนิบาตชาติได้ตั้งคณะกรรมาธิการมาลาเรียขึ้น และแนะนำประเทศต่าง ๆ ให้ดำเนินการควบคุมมาลาเรียอย่างจริงจัง สำหรับประเทศไทยกรมสาธารณสุขในสังกัดกระทรวงมหาดไทย ก็ได้แต่งตั้ง "คณะกรรมการเริ่มพิจารณาปัญหาเรื่องไข้จับสั่น" ขึ้นชุดหนึ่งเมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๗ โดยจ้างนายแพทย์ลุดวิค อนิคสไตน์ (L. A. Anigstein) ผู้เชี่ยวชาญมาลาเรียของสันนิบาตชาติเข้ามาสำรวจภาวะมาลาเรีย และศึกษาเกี่ยวกับยุงก้นปล่องสกุลต่าง ๆ ในประเทศไทย ในการสำรวจครั้งนั้น คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ก็ได้ร่วมมือกับคณะกรรมการ ฯ อย่างแข็งขัน และทำการศึกษาด้วยตนเองในเวลาต่อมาอีก จนสำรวจพบยุงก้นปล่องในมณฑลภาคเหนือเพิ่มขึ้น

อีก ๔ สกุล จากผลของการสำรวจของคณะกรรมการชุดนี้ สันนิบาตชาติได้เสนอแนะให้รัฐบาลไทยเริ่มจัดการควบคุมมาลาเรียในมณฑลพายัพก่อนมณฑลอื่น กรมสาธารณสุขจึงได้มอบหมายให้คุณหลวงอายุรกิจ ฯ สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่เป็นหัวหน้าดำเนินการเรื่องนี้ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๗๕ โดยเริ่มปฏิบัติงานที่ตำบลแม่เฮียะ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ด้วยประการฉะนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า คุณหลวงอายุรกิจ ฯ เป็นผู้เริ่มงานควบคุมมาลาเรีย โดยอาศัยหลักวิชาระบาดวิทยา (Epidemiology) แผนใหม่ก่อนผู้ใดในประเทศไทย และเป็นคนแรกที่ทำการสำรวจโลหิตประชากร เพื่อศึกษาเชื้อมาลาเรียชนิดต่าง ๆ ด้วย

ต่อมาเมื่อคณะกรรมาธิการมาลาเรียของสันนิบาตชาติ ได้ตกลงให้เปิดศูนย์อบรมเรื่องไข้มาลาเรียขึ้นที่สิงคโปร์ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๗ ทางราชการก็ส่งคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ไปรับการอบรมเป็นรุ่นแรก เพื่อเตรียมไว้เป็นเจ้าหน้าที่ชั้นหัวหน้า ที่จะปฏิบัติงานควบคุมมาลาเรียต่อไป เมื่อกลับมาแล้ว คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ก็ได้ปรับปรุงงานควบคุมมาลาเรียให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น

ด้วยสมรรถภาพอันยอดเยี่ยมในการปฏิบัติงานควบคุมไข้มาลาเรีย ของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ประกอบกับคุณวุฒิความรู้ความเชี่ยวชาญของท่าน ฉะนั้น เมื่อมีการตั้งแผนกไข้จับสั่นขึ้นในกองโรคติดต่อ และภายหลังขยายขึ้นเป็นกองไข้จับสั่น* คุณหลวงอายุรกิจ ฯ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าแผนกและหัวหน้ากอง เป็นคนแรก ต่อมาก็ได้เลื่อนชั้นขึ้นเป็นรองอธิบดีกรมอนามัยและผู้เชี่ยวชาญมาลาเรียตามลำดับ ท่านผู้นี้ได้เป็นกำลังอันสำคัญของกระทรวงสาธารณสุขในการร่วมมือกับองค์การอนามัยโลก ทำการควบคุมมาลาเรียด้วยเคมีกำจัดแมลงตามหลักวิทยาการแผนใหม่ ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๙๒ เป็นต้นมา จนกระทั่งอัตราป่วยและตายด้วยมาลาเรียได้ลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว และต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนเป้าหมายจากการควบคุมมาลาเรีย เป็นการกำจัดกวาดล้างมาลาเรียให้สูญสิ้นไปจากประเทศไทยในปี ๒๕๐๑ แล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็ยังได้ร่วมงานกับองค์การ US /AID อย่างแข็งขันตลอดมา แม้ภายหลังเมื่อพ้นจากราชการไปแล้วด้วยเหตุสูงอายุ คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ก็ยังปฏิบัติงานช่วยเหลือการกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรีย ในฐานะที่ปรึกษาของโครงการกำจัด

---

* ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกองมาลาเรีย, กองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้าง และกองกำจัดมาลาเรียตามลำดับ

ไข้มาลาเรียแห่งชาติต่อมาอีกเกือบ ๑๐ ปี จึงนับได้ว่าท่านผู้นี้ได้อุทิศทุ่มเทกำลังกาย กำลังความคิดสติปัญญา และจิตใจของท่านเพื่อการกำจัดมาลาเรีย อันเป็นงานสำคัญยิ่งของประเทศชาติ จนเกือบตลอดชีวิตการทำงานของท่าน และทั้งนี้ได้กระทำด้วยใจรักจริง ๆ นอกจากงานในหน้าที่โดยตรงแล้ว ท่านยังเขียนเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับมาลาเรียไว้มาก และได้พยายามถ่ายเทความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับมาลาเรียให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา โดยไม่แสดงความเหนื่อยหน่ายแม้แต่น้อย ทั้งยังได้พยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขวิธีการปฏิบัติงานให้ได้ผลยิ่งขึ้นตลอดมา ข้าพเจ้าคิดว่าจะหาคนที่รักงานเป็นชีวิตจิตใจ เยี่ยงคุณหลวงอายุรกิจ ฯ นี้ได้ยากเหลือเกิน

คุณหลวงอายุรกิจ ฯ เป็นผู้ไม่อยู่นิ่งในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และการค้นคว้าทางวิชาการ ได้ติดต่อกับสถาบันและองค์การต่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เชี่ยวชาญทางมาลาเรียอยู่เสมอ เช่นสถาบันมาลาเรียที่อินเดีย และองค์การอนามัยโลกที่เจนีวา ประเทศสวิส จนเป็นที่รู้จักในวงการควบคุมมาลาเรียทั่วโลก ถึงกับได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญในคณะกรรมการที่ปรึกษาเรื่องไข้มาลาเรีย แห่งองค์การอนามัยโลก ซึ่งเป็นตำแหน่งอันมีเกียรติสูงยิ่งในทางสาธารณสุขติดต่อกันมาถึง ๔ สมัย นอกจากนี้ท่านยังได้รับเลือกให้เป็นประธานในการประชุมมาลาเรียภาคพื้นเอเซียครั้งที่ ๑ ที่กรุงเทพ ฯ ด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นเกียรติแก่ตัวท่านเองแล้ว ยังเป็นเกียรติแก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง

บรรดาผู้ที่คุ้นเคยกับคุณหลวงอายุรกิจ ฯ จะเห็นได้ว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้มีจิตใจสูง มีอัธยาศัยดี ไม่ถือตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนทั่วไป มีอุปนิสัยร่าเริง และมีบุคคลิกภาพอันมีเสน่ห์อยู่ในตัว เป็นที่รักใคร่นับถือแก่เพื่อนฝูงและผู้ที่คบหาทุกคน มรณกรรมของท่านจึงนำความเศร้าสลดใจมาสู่ข้าพเจ้าและเพื่อนฝูงเป็นอันมาก

เกียรติคุณของคุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้น นอกจากที่กล่าวแล้วข้างต้น ยังมีปรากฏชัดแจ้งอยู่ในประวัติราชการของท่าน ซึ่งท่านผู้อ่านก็คงจะได้ทราบว่า ท่านได้บำเพ็ญคุณงามความดีให้แก่เพื่อนมนุษย์และประเทศชาติเพียงใด มีความรู้ความสามารถสูงขนาดไหน

ข้าพเจ้าจึงขอน้อมจิตอธิษฐานให้อานุภาพแห่งคุณงามความดี และกุศลบุญราศี ที่คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้บำเพ็ญสร้างสมมาด้วยดีโดยตลอด จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้คุณหลวงอายุรกิจโกศลประสบสุขในสัมปรายภพตามควรแก่คติวิสัยทุกประการ.

(พระบำราศนราดูร)

กระทรวงสาธารณสุข วังเทวะเวสม์

๕ ตุลาคม ๒๕๑๐

คำไว้อาลัยของพระประกาศสหกรณ์

แด่

นายแพทย์หลวงอายุรกิจโกศล

แพทย์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

ข้าพเจ้ารู้จักกับนายแพทย์ หลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) มานานแล้ว เพราะคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล เป็นญาติกับข้าพเจ้า ระหว่าง พ. ศ. ๒๔๖๒–๒๔๖๘ คุณหลวงได้ไปรับราชการที่จังหวัดราชบุรี ในหน้าที่นายทหารเสนารักษ์ สังกัดกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี ซึ่งมีนายพลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ ทรงเป็นผู้บัญชาการกองพล ต่อมาได้ย้ายไปประจำกองเสนารักษ์ กองพลทหารบกที่ ๑ พระนคร และผู้บังคับหมวดเสนารักษ์ กรมทหารราบที่ ๘ เชียงใหม่ตามลำดับ เมื่อได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ ไปดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลพายัพ พระองค์ท่านได้ทรงขอโอนหลวงอายุรกิจโกศลจากสังกัดกระทรวงกลาโหมไปรับราชการฝ่ายพลเรือนในสังกัดกระทรวงมหาดไทย ในตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งในสมัยนั้นกรมสาธารณสุขยังสังกัดอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ส่วนข้าพเจ้ารับราชการอยู่ ณ ต่างจังหวัด ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๖๒–๒๔๗๘ ในตำแหน่ง "สารวัตรใหญ่สหกรณ์" มีหน้าที่จัดตั้งตรวจ และควบคุมสหกรณ์ในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดอื่น ๆ ด้วย โดยมีสำนักงานที่จังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลาง เมื่อข้าพเจ้าไปราชการที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๓ ในการสำรวจเศรษฐกิจชนบทครั้งแรก ในคณะศาสตราจารย์ซิมเมอร์แมน (Carle C. Zimmerman, Ph. D., Harvard University, U. S. A.) และต่อมาได้ไปจัดตั้งสหกรณ์นิคมกสิกรรมที่ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ก็ได้มีโอกาสพบปะกันหลายครั้ง คุณหลวงได้รับราชการอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลานานรวมสองครั้ง เป็นเวลาประมาณ ๑๒ ปี และได้ปฏิบัติราชการด้วยความสนใจและเข้มแข็ง จึงกระทำให้มีชื่อเสียงในเรื่องการปราบไข้มาลาเรียเป็นอันมาก

ในสมัยนั้นมีไข้มาลาเรียชุกชุม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลพายัพ เพราะเป็นต้นน้ำลำธารและมียุงก้นปล่องซึ่งเป็นพาหะนำเชื้อไข้มาลาเรียมาสู่ประชาชนชุกชุมมาก ถึงกับหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสาธารณสุขในสมัยนั้น ได้ประทานคำพังเพยไว้ว่า "ยุงร้ายกว่าเสือ" ทั้งนี้เพราะเสือนั้นอยู่แต่ในป่า และทำอันตรายแก่คนปีละไม่สู้มากเท่าใด แต่ยุงก้นปล่องนั้นมีอยู่ทั่วไป และนำเชื้อไข้มาลาเรียมาสู่ประชาชนทำให้เจ็บป่วยล้มตายปีละมาก ๆ แม้จะไม่ถึงตายก็ทำให้สุขภาพอนามัยเสื่อมโทรม อันเป็นการบั่นทอนการทำมาหากินของประชาชนและเศรษฐกิจของประเทศชาติ ในสมัยนั้นยังไม่มีผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย ดังนั้นเมื่อไปดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ คุณหลวงจึงสนใจในเรื่องไข้มาลาเรีย และได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ตลอดมา จนพบยุงก้นปล่องในภาคเหนือเพิ่มขึ้นอีกหลายชนิด ต่อมาสันนิบาตชาติได้เสนอแนะให้รัฐบาลไทยควบคุมไข้มาลาเรียขึ้นในมณฑลพายัพ กรมสาธารณสุขจึงได้มอบหมายให้หลวงอายุรกิจโกศลเป็นหัวหน้าดำเนินการในเรื่องนี้ ได้ทราบว่า คุณหลวงเป็นผู้เริ่มทำการควบคุมไข้มาลาเรียโดยอาศัยหลักวิชาระบาดวิทยาแผนใหม่ก่อนผู้ใดในประเทศไทย และเป็นคนแรกที่ทำการสำรวจโลหิตประชากรเพื่อศึกษาเชื้อมาลาเรียชนิดต่าง ๆ ต่อมาเมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๗ สันนิบาตชาติได้เปิดศูนย์อบรมเรื่องไข้มาลาเรียขึ้นที่สิงคโปร์ ทางราชการจึงได้ส่งหลวงอายุรกิจโกศล ไปรับการอบรมเป็นรุ่นแรก และได้นำความรู้มาปรับปรุงงานควบคุมไข้มาลาเรียในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เมื่อทางการได้ตั้งแผนกไข้จับสั่น และต่อมาขยายเป็นกองไข้จับสั่น (ในที่สุดเปลี่ยนเป็นกองกำจัดมาลาเรีย) หลวงอายุรกิจโกศล ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองคนแรก เมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๗

อนึ่ง เมื่อ พ. ศ. ๒๔๙๘ คุณหลวงได้ไปรับการอบรมที่โรงเรียนการควบคุมโรคติดต่อ โดยวิธีกำจัดแมลงที่เป็นพาหะนำโรค ที่ศูนย์การกำจัดแมลงนำโรค (C. D. C.) Atlanta, Georgia, U. S. A. และสอบไล่ได้ประกาศนียบัตร ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้าง และได้รับเลื่อนเป็นข้าราชการชั้นพิเศษและดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมอนามัย แล้วได้รับแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญมาลาเรีย เมื่อพ้นจากราชการด้วยเหตุสูงอายุเมื่อ พ. ศ. ๒๕๐๑ เนื่องจากได้รับการต่ออายุราชการมา ๒ ครั้ง

และมีอายุ ๖๒ ปีบริบูรณ์แล้ว ท่านก็ได้ช่วยปฏิบัติงานในฐานะที่ปรึกษาทางวิชาการของโครงการกำจัดมาลาเรียแห่งชาติตลอดมาจนสิ้นอายุขัย ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าหลวงอายุรกิจโกศลเป็นผู้บุกเบิกและให้กำเนิดงานควบคุมและกำจัดไข้มาลาเรียซึ่งเป็นงานสำคัญของประเทศชาติเป็นนายแพทย์ไทยคนแรกที่เริ่มงานนี้ในประเทศไทย ดังปรากฏคำยกย่องเกียรติคุณในเอกสารของยูซอม "ความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ ไทย – อเมริกัน รายงานประจำเดือนมีนาคม ๒๕๐๒" ในบทความเรื่อง "เบื้องหลังความอุตสาหะเพื่อสาธารณประโยชน์"

"ดร. หลวงอายุรกิจโกศล ผู้ให้กำเนิดการควบคุมไข้จับสั่นในประเทศไทย ได้เริ่มสู้รบกับไข้จับสั่นมาแล้ว ๓๐ ปี ตั้งแต่ยังเป็นนายแพทย์ทหารบกอยู่ที่เชียงใหม่ และต่อมา ในตำแหน่งหัวหน้ากองสาธารณสุขประจำจังหวัดเชียงใหม่ ท่านผู้นี้ได้จัดตั้งโครงงานปราบไข้จับสั่นขึ้นครั้งแรกที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้นครเชียงใหม่ โดยความเห็นชอบของกรมสาธารณสุข หน่วยอนามัยหน่วยแรกซึ่งมีพนักงานเพียง ๔ คน งบประมาณ ๕๐๐ บาทและกล้องจุลทัศน์ ๑ กล้อง ได้ทำการศึกษายุงและโรคไข้จับสั่นในบริเวณนั้น ในขณะเดียวกันก็ได้แจกยาควินินผ่านกำนันและผู้ใหญ่บ้าน

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ภายหลังที่ประเทศไทยได้ขยายการปราบปรามออกไปโดยมีหน่วยควบคุมไข้จับสั่นที่กาญจนบุรีและนครราชสีมา ดร. หลวงอายุรกิจโกศล ได้ออกไปศึกษาหลักสูตรพิเศษเรื่องไข้จับสั่นที่สิงคโปร์ โดยทุนของสันนิบาตชาติ

ในคราวสถาปนากระทรวงสาธารณสุข ได้มีการจัดตั้งกองไข้จับสั่นขึ้นด้วย โดยมี ดร. หลวงอายุรกิจโกศล ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากอง ด้วยลักษณะการนำที่เข้มแข็งของท่านผู้นี้ งานปราบไข้จับสั่นด้วยการพ่นละอองน้ำยา ดี. ดี. ที. ตามบ้านเรือนจึงได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยความร่วมมือจากองค์การอนามัยโลก, กองทุนสมทบระหว่างประเทศยามฉุกเฉินสำหรับเด็ก ตลอดจนได้มีการวางรากฐานโครงงานกำจัดไข้จับสั่นขึ้น เมื่อยูซอมเข้าไปร่วมมือด้วย

แม้ในปัจจุบันนี้ ดร. หลวงอายุรกิจโกศล จะได้วางมือจากหน้าที่ฝ่ายบริหารแล้ว แต่ก็ยังดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาโครงงานกำจัดไข้จับสั่นอยู่ นอกจากนั้น ยังเป็นกรรมการที่ปรึกษาอาวุโสขององค์การอนามัยโลกด้วย

ดร. หลวงอายุรกิจโกศล กล่าวด้วยความรู้สึกประทับใจ ถึงนายแพทย์นักบุญชาวอเมริกัน คือ ดร. อี. ซี. คอร์ต ซึ่งเป็นที่รักและระลึกถึงอยู่เสมอในภาคเหนือของประเทศไทย ผู้ได้ปฏิบัติภาระกิจเพื่อการกุศลหลายประการ รวมทั้งการบริจาคยาเอตาบริน ๑ ล้านเม็ดเพื่อต่อสู้กับไข้จับสั่น ดร. หลวงอายุรกิจโกศล ยกย่องผลงานของ ดร. เมวิน อี. กริฟฟีธ และผู้เชี่ยวชาญของยูซอมอื่น ๆ อีกหลายคน รวมทั้งได้กล่าวถึงความทราบซึ้งของประเทศไทยที่อเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน, อุปกรณ์, และสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นอีกมาก เพื่อปราบปรามสิ่งที่ ดร. หลวงอายุรกิจ ฯ เองได้อุทิศชีวิตส่วนใหญ่ต่อสู้มาแล้ว”

คุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการควบคุมและปราบไข้มาลาเรียในประเทศไทยตลอดมา ท่านได้อุทิศกำลังกาย กำลังความคิด สติปัญญา ตลอดจนจิตใจเพื่องานนี้อย่างจริงจังโดยไม่หยุดยั้ง หรือเห็นแก่ความเหนื่อยยาก จนปรากฏผลว่าอัตราการตายของผู้ป่วยด้วยไข้มาลาเรีย จากปีละประมาณ ๔๐,๐๐๐ คน (ซึ่งในสมัยนั้นประเทศไทยมีประชากรเพียง ๑๑ ล้านคน) และจำนวนผู้ป่วยได้ลดลงเป็นลำดับ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชากรและประเทศชาติอย่างมาก เพราะเป็นการรักษาสุขภาพอนามัยและกำลังงานของชาวชนบท อันเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศชาติส่วนหนึ่ง

โดยที่หลวงอายุรกิจโกศล เป็นผู้มีประสบการณ์และความรู้ ความชำนาญในเรื่องไข้มาลาเรียอย่างดีเยี่ยม และได้ศึกษาค้นคว้า มีความขยันขันแข็งและพากเพียรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้ทันสมัยอยู่เสมอ และปฏิบัติงานด้านนี้มาเป็นเวลา ๓๐ ปีเศษ ประกอบกับได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศอยู่เสมอ ท่านจึงเป็นที่รู้จักคุ้นเคยและได้รับความยกย่องนับถือในวงการผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรียทั่วโลก ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยในการประชุมเรื่องไข้มาลาเรียในประเทศต่าง ๆ หลายครั้ง และเมื่อ พ. ศ. ๒๔๙๖ ได้มีการประชุมเรื่องมาลาเรียขององค์การอนามัยโลกภูมิภาคเอเซีย ครั้งที่ ๑ ที่กรุงเทพ ฯ หลวงอายุรกิจโกศลก็ได้รับเลือกให้เป็นประธานในที่ประชุมนี้ ซึ่งนับว่าเป็นเกียรติอย่างสูง อนึ่ง เมื่อไปประชุมหรือดูงานในต่างประเทศนอกจากงานในด้านมาลาเรียและโรคระบาดอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในหน้าที่แล้ว ถ้าได้พบเห็นกิจการงานอันใดที่อาจจะเป็นคุณประโยชน์ในการพัฒนาบ้านเมืองในด้านอื่น ๆ ท่านก็ได้เคยเสนอรายงานและเอกสารต่อกระทรวงที่

เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นทางประกอบความดำริหรือข้อคิดเห็นอีกด้วย อนึ่ง ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๙๓ ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในคณะกรรมการที่ปรึกษาทางวิชาการมาลาเรียขององค์การอนามัยโลก ท่านเป็นนายแพทย์ไทยคนแรกของประเทศไทยที่ได้รับเกียรติถึง ๓ เทอม ๆ ละ ๕ ปี และเมื่อสิ้นสุดเทอมที่ ๓ แล้ว องค์การอนามัยโลกยังแต่งตั้งให้อยู่ในตำแหน่งนี้ต่อไปอีก ๒ ปี รวมทั้งสิ้นเป็นเวลา ๑๗ ปี ซึ่งนอกจากจะเป็นเกียรติประวัติแก่ตัวท่านเองแล้ว ยังเป็นเกียรติแก่ประเทศชาติด้วย นอกจากนี้ ดร. เทอร์แมนทั้งสามีและภริยา นักกีฏวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งได้มาทำการค้นคว้าและรวบรวมเรื่องยุงก้นปล่องทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้ค้นพบยุงก้นปล่องชนิดหนึ่งและได้ให้ชื่อยุงสกุลใหม่นี้ว่า "อายุรกิจ" (Ayurakitia griffithi, D. Thvrman 1954) ขณะนี้ชื่อยุงชนิด "อายุรกิจ" (Ayurakitia) นี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วโลกของกีฏวิทยา ทั้งนี้ย่อมจะเป็นอนุสรณ์แด่หลวงอายุรกิจโกศลตลอดไป และเป็นเกียรติประวัติของนักวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ของประเทศไทยด้วย

ขณะนี้งานควบคุมและปราบไข้มาลาเรียในประเทศไทยกำลังดำเนินไปด้วยดี และองค์การ เอ. ไอ. ดี. ได้เสนอแนะให้ทำการกำจัด (Eradication) มาลาเรียให้หมดสิ้นไปโดยเด็ดขาด และกระทรวงสาธารณสุขได้เปลี่ยนเป้าหมายจากการควบคุมมาเป็นการกำจัดมาลาเรียโดยกำหนดเป็นโครงการ ๘ ปี จึงเป็นที่หวังได้ว่าโครงการควบคุมและกำจัดมาลาเรียซึ่งหลวงอายุรกิจโกศลได้เคยมีบทบาทสำคัญผู้หนึ่ง คงจะดำเนินไปเป็นผลสำเร็จในภายหน้า

การที่หลวงอายุรกิจโกศล ได้มีความสนใจและปฏิบัติงานช่วยเหลือในด้านการกำจัดไข้มาลาเรียตลอดมาดังกล่าวแล้ว แม้ท่านจะได้พ้นจากราชการเหตุสูงอายุและรับบำนาญมาแต่ พ. ศ. ๒๕๐๑ ทางราชการก็ได้พิจารณาเห็นคุณงามความดีและผลแห่งการปฏิบัติงานของท่าน จึงได้ขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ให้เป็นบำเหน็จความชอบเมื่อ พ. ศ. ๒๕๐๘ เป็นกรณีพิเศษ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก แก่หลวงอายุรกิจโกศล เนื่องในโอกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พ. ศ. ๒๕๐๘ ทั้งนี้นับว่าเป็นเกียรติประวัติแก่ตัวท่านและวงศ์ตระกูล เพราะข้าราชการน้อยคนนักที่ได้พ้นจากราชการด้วยเหตุสูงอายุเพื่อรับบำนาญมาหลายปีแล้ว จะได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงเช่นนี้

อนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าได้ย้ายจากตำแหน่งหัวหน้ากองสหกรณ์ ภาคกลางซึ่งมีสำนักงานศูนย์กลางอยู่ ณ จังหวัดลพบุรี มาเป็นอธิบดีกรมสหกรณ์เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๘ และต่อมาเมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๕–๒๕๐๑ ได้เป็นปลัดกระทรวงเกษตรนั้น หลวงอายุรกิจโกศลได้ย้ายจากตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่มาปฏิบัติงานทางกรุงเทพฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๔ ครอบครัวของเราทั้งสองก็ได้มีโอกาสพบปะกันเนือง ๆ เพราะมีบ้านอยู่ใกล้กันที่จังหวัดธนบุรี โดยที่คุณหลวงเป็นนายแพทย์ คุณหญิงเป็นพยาบาล และบุตรก็เป็นนายแพทย์ด้วย ดังนั้นเมื่อภริยาหรือข้าพเจ้าเจ็บไข้ได้ป่วย ก็ได้รับคำแนะนำช่วยเหลือจากคุณหลวง คุณหญิง และบุตรอยู่เสมอ ทำให้ข้าพเจ้าและภริยารู้สึกระลึกถึงพระคุณและความเอื้อเฟื้ออารีดังกล่าวนี้ตลอดมา เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๑๐ ข้าพเจ้าได้ทราบว่า คุณหลวงป่วยและไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช ข้าพเจ้าและภริยามีความเป็นห่วงใยอย่างมาก และได้ไปเยี่ยมเยียนหลายครั้ง ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๐ ข้าพเจ้าต้องเดินทางไปดูงานในต่างประเทศตามคำเชิญของรัฐบาลสหราชอาณาจักร รัฐบาลสหรัฐอเมริกา และรัฐบาลสาธารณรัฐจีนไต้หวัน ครั้นข้าพเจ้ากลับจากต่างประเทศเมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๐ ก็ได้ทราบว่า หลวงอายุรกิจโกศลได้ถึงแก่อนิจกรรมเสียแล้ว และในวันนั้นจะมีงานทำบุญ ๕๐ วัน ข้าพเจ้ารู้สึกตกใจและเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้เปลี่ยนเครื่องแต่งกายแล้ว ข้าพเจ้าและภริยาก็ได้ไปในงานทำบุญ ๕๐ วัน และต่อมาได้ไปในงานสวดพระอภิธรรมด้วย

จากประวัติและผลงานอันเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน ข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่าหลวงอายุรกิจโกศล เป็นบุคคลที่น่ารักใคร่นับถือ เป็นผู้มีคุณธรรมสูง มีคุณสมบัติอันดีงาม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นับว่าเป็นกัลยาณมิตรที่น่าเคารพ ในด้านราชการ ก็ได้ปฏิบัติงานด้วยความอุตสาหวิริยะและอุทิศตน เพื่องานอันเป็นประโยชน์ส่วนรวมมาจนตลอดชีวิต ถึงแม้จะสูงอายุแล้วก็ยังออกไปตรวจงานและให้การศึกษาอบรมแก่เจ้าหน้าที่ในท้องที่ต่าง ๆ อันก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติ เมื่อคุณหลวงได้ถึงแก่อนิจกรรมลงเช่นนี้ ย่อมเป็นที่น่าเสียดายและอาลัยแก่บรรดาญาติมิตรและผู้ที่เคยร่วมงานกับผู้ที่รักใคร่นับถือคุ้นเคยโดยทั่วไปเป็นอันมาก

อันบุคคลผู้ได้กระทำคุณงามความดีไว้แล้ว แม้ว่าร่างกายจะแตกดับไปตามธรรมดา

ของสังขาร แต่ชื่อเสียง วงศ์ตระกูลและคุณงามความดีที่ได้กระทำไว้ ยังจะปรากฏให้คนทั้งหลายได้รำลึกถึงอยู่ตลอดไป สมดังพุทธภาษิตว่า

"รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ"

อันมีความหมายว่า ร่างกายของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย
ย่อมแตกดับย่อยยับไป แต่ชื่อเสียงและวงศ์ตระกูลยังคงอยู่
หาสูญสิ้นไปไม่

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานิสงส์แห่งคุณงามความดี และบุญกุศลทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญ จงเป็นพลวปัจจัยให้ดวงวิญญาณของนายแพทย์ หลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) ได้ประสบอิฐคุณวิบูลมนุญผล และความสงบสุขในสัมปรายภพตลอดไป เทอญ.

พระ ประกาศสหกรณ์.

(พระประกาศสหกรณ์)

กระทรวงเกษตร

๙ มกราคม ๒๕๑๑

ถ่ายกับอาจารย์เซอร์กอดอน โคเวล ที่นครเอเธนส์

วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๔๙๙

เป็นประธานในการประชุมวางแผนการกำจัดไข้มาลาเรีย
ร่วมกับข้าราชการกองควบคุมไข้มาลาเรีย และคณะที่ปรึกษา

พ.ศ. ๒๔๙๗

คุณหลวงอายุรกิจโกศล

แม้จะเป็นเรื่องเก่า ๆ ที่ได้เริ่มไว้ประมาณ ๓๐ ปีเศษ ข้าพเจ้ายังถือว่าคุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นบุคคลคนหนึ่งที่ได้ริเริ่มงานร่วมประกอบการจัดสร้างโรงเรียนแม่โจ้ไว้ในขณะนั้น ท่านดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ และข้าพเจ้าทราบว่าท่านได้เริ่มงานเบื้องต้นเรื่องการป้องกันไข้จับสั่นมาบ้างแล้ว แต่เมื่อข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางพร้อมกับครอบครัว ตามคำสั่งของทางราชการให้มาเปิดงานสถานีทดลองกสิกรรม และจัดบุกเบิกสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรม ขึ้นที่ห้วยแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ข้าพเจ้าได้ทำความคุ้นเคยกับท่าน และได้มีโอกาสปรึกษาหารือในเรื่องการอยู่ดีกินดี ซึ่งเป็นหลักสำคัญของงาน ท่านสาธารณสุขจังหวัดได้ต้อนรับข้าพเจ้าและครอบครัวด้วยไมตรีจิตอันสูง และทั้งให้ความร่วมมือแนะแนวความคิด ถึงการรักษาพยาบาลของโรคต่าง ๆ ที่เกิดจากการใช้น้ำ และป้องกันไข้จับสั่นที่ย่อมจะเกิดขึ้นแก่คนงาน และนักเรียนทั่ว ๆ ไป

ข้าพเจ้าขอกล่าวว่า ท่านผู้นี้มีน้ำใจอันดีงาม สุขุมและรอบคอบ และเห็นใจในความทุกข์ยากของผู้อื่น ทั้งแสดงว่าท่านมีระเบียบในหน้าที่การงาน ข้าพเจ้าขอยกย่องว่า ท่านเป็นนายแพทย์ที่ดีคนหนึ่ง ในราวต้นเดือนพฤศจิกายน พ. ศ. ๒๔๗๖ ข้าพเจ้าและครอบครัวได้ย้ายจากบ้านในเวียง เดินทางไปอาศัยบ้านพักตองตึง ซึ่งคนงานได้ปลูกสร้างไว้เสร็จแล้วด้วยราคา ๑๐๐ บาท ลักษณะทั่วไปของพื้นดินที่ห้วยแม่โจ้เป็นเนื้อดินศิลาแลง แห้งแล้งกันดารน้ำ แน่นทึบด้วยป่า ส่วนมากมีต้นพลวง และต้นเหียง การเดินทางต้องใช้เกวียนและม้าเป็นพาหนะจากอำเภอสันทรายเข้าไปอยู่ยังที่ตั้งของที่ทำงาน ส่วนเสบียงอาหารนั้น เราต้องใช้คนหาบหาม นับว่าเป็นงานที่บุกเบิกป่าดงดิบ เป็นหนทางที่ทุระกันดารประมาณ ๑๐ กิโล

คุณหลวงอายุรกิจ ฯ แสดงความเป็นห่วงใย ถึงตัวข้าพเจ้าและครอบครัวตลอดจนคนงานที่ข้าพเจ้ารีบเร่งย้ายเข้าป่ามาควบคุมงานด้วยตนเอง เพราะระยะนั้นข้าพเจ้าได้เริ่มเตรียมการสร้างอาคารถาวรขึ้นหลายหลัง และต้องเริ่มงานวางแผนการทดลอง และทั้งเพื่อจัดวางสายเหมืองป้อนน้ำเข้าสู่พื้นที่ในบริเวณนี้ และทั้งนี้เพื่อให้ทันกาลกับงานชลประทานที่กำลัง

จะปล่อยน้ำมาจากหัวงานแม่แฝก เมื่อคุณหลวงทราบความประสงค์เช่นนี้ก็เห็นใจ แต่ด้วยความเป็นห่วงใย ต่อมาจึงติดตามขี่ม้าพร้อมด้วยพนักงานของท่านเข้าไปเยี่ยม ท่านกล่าวว่าห้วยแม่โจ้เป็นดงของยุงไข้จับสัน ท่านจึงใคร่ขอดูสถานที่และบริเวณทั่วไป ตลอดจนแผนละเอียดของการส่งน้ำ และการควบคุมประตูระบายน้ำของเหมืองต่าง ๆ ในต้น พ. ศ. ๒๔๗๗ กิจการต่าง ๆ ได้เริ่มเข้ารูป จำนวนนักเรียน อาจารย์ ครูของโรงเรียนและคนงานของโรงเรียนและสถานีทดลองเริ่มทะยอยมากขึ้นตามลำดับ ทั้งการพยาบาลดูแลก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ส่วนฝ่ายท่านสาธารณสุขจังหวัดกับพนักงานหน่วยไข้จับสั่นได้เริ่มมีงานเต็มมือขึ้น ท่านได้เข้ามาเยี่ยมทุกระยะทุกจังหวะของงาน ทำให้ข้าพเจ้าคลายความหนักใจและปลาบปลื้มในความร่วมมืออันดีนี้

ข้าพเจ้าขอกล่าวโดยสังเขปถึงวิธีปฏิบัติงานของคุณหลวงดังต่อไปนี้

๑. ท่านให้ข้าพเจ้าทำระดับพื้นดินของแปลงและนาทดลองทุกแห่ง เพื่อจะได้ทราบว่าการส่งน้ำจากเหมืองใหญ่นั้นจะทั่วถึงกันได้อย่างไร กินเวลานานสักเท่าใด

๒. เมื่อขุดเหมืองซอยและคูระบายน้ำ จะต้องสร้างประตูเปิดปิดน้ำไว้ทุกแห่งและให้มีแผนผัง เพื่อสะดวกในการควบคุม

๓. ในลำห้วยใหญ่และเหมืองซอยนั้น จำจะต้องให้เจ้าหน้าที่ตักลูกน้ำมาให้คุณหลวงมาวิจัยดูทุกระยะ ตลอดจนท่านเกณฑ์ให้เราเลี้ยงลูกน้ำไว้ในโถแก้ว เพื่อจะได้ตรวจดูลักษณะของตัวยุง

๔. ท่านได้สั่งให้ปลูกต้นไม้ร่ม ให้มีเงาบังแดดตามริมขอบเหมืองตลอดไป โดยมีหลักว่าลูกน้ำที่เกิดขึ้นนั้น จะไม่เป็นตัวยุงที่นำเชื้อร้ายแรง

๕. ในบางโอกาสให้เปิดปิดน้ำในลำห้วยในเหมืองในแห้ง เพื่อให้ลูกน้ำที่เกิดขึ้นถูกแดดแห้งตายสนิท และต่อมาอีก ๔–๕ วัน ให้เปิดน้ำให้แรง เพื่อชะล้างลูกน้ำไปเสียให้หมด

๖. ท่านได้สั่งให้บุรุษพยาบาลของโรงเรียนทำบัตรประจำตัวของนักเรียน ครูอาจารย์คนงานไว้ทุกคน บัตรนี้แสดงว่าเคยเจ็บป่วยด้วยโรคอะไรมา และเคยเป็นไข้จับสั่นมาหรือไม่มาจากอำเภอไหน จังหวัดไหน

๗. ท่านได้สั่งให้พนักงานของท่านเจาะเลือด ตรวจสไลด์ เพื่อตรวจดูเชื้อโดยละเอียด

๘. ท่านได้แบ่งประเภทผู้ที่อยู่ในข่ายสงสัย และผู้ที่เคยเป็นมาแล้ว ไว้เป็นประเภท ๆ และให้การบำบัดเป็นรายบุคคลไป เช่น บังคับให้กินยาเม็ดบ้าง และฉีดยาน้ำให้บ้าง ซึ่งเป็นรายละเอียด ซึ่งท่านได้ควบคุมโดยสม่ำเสมอ

๙. ทางโรงเรียนได้จัดสร้างเรือนพยาบาลขึ้น มีบุรุษพยาบาลและห้องยา ข้าพเจ้าได้มอบให้คุณหลวงอำนวยการอย่างใกล้ชิด

ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้ เพื่อแสดงว่างานชิ้นสำคัญของการจัดสร้างโรงเรียนแม่โจ้ รวมทั้งพลานามัยของพวกเราในแม่โจ้ ซึ่งเริ่มงานขึ้นในดงดิบอันเป็นแหล่งสำคัญของไข้จับสั่น และเราได้เริ่มขึ้นมาได้อย่างไร ความสำเร็จของการสร้างการศึกษาและการเกษตรกรรมครั้งนั้น ข้าพเจ้าทราบดีและใคร่ให้ท่านทั้งหลายทราบด้วยว่า คุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นบุคคลมีส่วนช่วยเหลือในความสำเร็จของงานชิ้นนี้อยู่มาก ที่น่าเห็นใจอยู่ก็คือ คุณหลวงมีงบประมาณในการใช้จ่ายอยู่น้อยมาก ฝ่ายข้าพเจ้าเองก็มีงบประมาณทุนจำกัด แต่ทั้งสองฝ่ายก็มีน้ำใจต้องกันที่จะร่วมมือร่วมใจกัน ร่วมสร้างงานให้เป็นผลสำเร็จขึ้น ข้าพเจ้าและคุณหลวงได้เคยปรึกษาหารือกันกับคุณหลวงพยุงเวชศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ของกระทรวงสาธารณสุขในสมัยนั้น และเป็นผู้สนใจในงานไข้จับสั่นชิ้นนี้ ท่านเห็นอกเห็นใจและได้เริ่มทำความเข้าใจกับกระทรวง และได้จัดเพิ่มงบประมาณ และพนักงานขึ้นตามควรบ้าง ทั้งโอกาสที่ท่านไปตรวจราชการที่จังหวัดครั้งใด ก็ไม่เว้นโอกาสที่จะเข้าไปเยี่ยมโรงเรียนแม่โจ้ บางครั้งท่านได้นำนายแพทย์ผู้ใหญ่บางท่านติดตามไปด้วยเพื่อปรึกษาผลปฏิบัติงาน และเพื่อการประสานงานอีกด้วย ข้าพเจ้าถือโอกาสขอกล่าวถึงบุญคุณและน้ำใจของท่านผู้นี้ไว้ด้วย อนึ่งน่าจะกล่าวอีกด้วยว่า คุณประเสริฐ จิตยภาตุ ของหน่วยไข้จับสั่นในสมัยนั้น ผู้เป็นพนักงานที่ขยันขันแข็งเป็นผู้บุกน้ำบุกโคลนตักลูกน้ำในห้วยและทั้งเป็นหัวแรงในการเจาะเลือดนักเรียน และคนงานจำนวนประมาณ ๖๐๐ คน และท่านผู้นี้เป็นหัวหน้าหน่วยเคลื่อนที่ ซึ่งต้องเดินทางไปยังตำบลอื่น ๆ อีกด้วย และในสองปีต่อมา คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้รับนายแพทย์ผู้ช่วยหนุ่มอีกท่านหนึ่งคือ นายแพทย์อุทัย สนธินันทน์ ท่านผู้นี้มีความสนใจในงานนี้อยู่มาก และได้เป็นหัวแรงของคุณหลวงตลอดมา

ข้าพเจ้าได้ย้ายเข้ามารับราชการในกรุงเทพ ฯ เมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ข้าพเจ้า

ทราบว่า คุณหลวงยังปลุกปล้ำขยายหน่วยงานปราบไข้จับสั่นขึ้นอีกหลายแห่ง นับว่าคุณหลวงเป็นหัวแรงในการสร้างพลังงานในด้านการเกษตรกรรมให้แก่บ้านเมือง เพราะทุกคนย่อมทราบว่า พลังงานที่สูญเสียไปในการเจ็บป่วย ในฤดูการทำนา ทำไร่ รวมแล้วปีละหลาย ๆ เดือน เป็นการสูญเสียเศรษฐกิจอย่างมากมาย ชาวบ้าน ชาวนา เจ็บป่วยและเสียชีวิตด้วยโรคไข้ป่านี้อยู่เรื่อย ๆ จึงน่าสงสารและน่าเสียดาย ตัวอย่างเช่น ชาวบ้านของอำเภอแม่ริม, แม่แตง, สารภี, สันป่าตอง, เป็นต้น ชาวบ้านเป็นไข้จับสั่นหากินไม่ได้เป็นจำนวนนานวันนานเดือน จนผลผลิตของข้าว ถั่วเหลือง ยาสูบ ไร่ผัก ตลอดจนการทำไม้ ทำเมี่ยง ต้องสูญเสียไปไม่น้อย สถิติรายละเอียดเหล่านี้คุณหลวงและเจ้าหน้าที่เคยคำนวณไว้แล้ว ในที่สุดท่านผู้ใหญ่ในกระทรวงสาธารณสุข และผู้ใหญ่ในรัฐบาลได้ทราบข้อเท็จจริงและความสำคัญจึงตกลงอนุมัติโครงการปราบไข้จับสั่นขึ้น นับว่าเป็นโครงการสำคัญของชาติ และทั้งองค์การอนามัยโลกได้รับรองเห็นชอบด้วยแล้ว

ข้าพเจ้าขออภัยที่ได้เขียนข้อความบางตอน ถึงงานของข้าพเจ้าคาบเกี่ยวกับงานของคุณหลวง ความจริงข้าพเจ้าตั้งใจเขียนถึงคุณความดีของคุณหลวงโดยเฉพาะ แต่มีความจำเป็นต้องกล่าวถึงงานในหน้าที่ของข้าพเจ้าร่วมไปบ้าง เพื่อใคร่ให้ข้อความสัมพันธ์กับงานของคุณหลวงให้ชัดเจนขึ้น ข้าพเจ้าภูมิใจและปลื้มใจที่มีเกียรติได้ร่วมงานกันมา และมีเกียรติที่ได้บันทึกข้อความเหล่านี้ให้ญาติมิตรทราบ ขอกล่าวย้ำด้วยว่า คุณหลวงเป็นนายแพทย์ที่ดีที่ได้ริเริ่มงาน มีนิสัยรักสงบ ถือสันโดษ มีเมตตาจิตสูง เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของผู้ที่ได้คบค้าสมาคม เราทั้งหลายในแม่โจ้ได้รับความอบอุ่น ได้พึ่งบุญบารมีของคุณหลวง เท่ากับเราได้ฝากผีฝากไข้ไว้ แม้นักเรียนจะป่วยในยามใด ดึกดื่นเที่ยงคืน คุณหลวงไม่เคยปฏิเสธและขัดข้อง คุนหลวงจะเดินทางเข้ามาเยี่ยมเผ้าดูอาการหนักเบาของคนไข้ทุกราย เราจึงระลึกถึงเกียรติคุณและมีความเคารพรักท่าน

การจากไปของคุณหลวงอย่างไม่มีวันกลับอีกแล้ว เป็นการสูญเสียอันใหญ่ยิ่งของบรรดาบุตรหลาน ญาติมิตร ทุกคนมีความโศกเศร้าเสียใจ ต่างขาดความอบอุ่นทุกขณะ แต่กรรมที่คุณหลวงประกอบไว้ เป็นกรรมที่ดี เป็นที่นิยมทั่วหน้า เป็นประโยชน์ต่อสังคมและบ้านเมือง น้อยคนนักที่จะปฏิบัติได้ดีเช่นนี้ สังขารเป็นของไม่เที่ยง ต้องจากไป ก็ไปแต่ร่าง

คุณความดียังคงอยู่อย่างแน่แท้ อานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยและผลานิสงส์แห่งคุณความดีทั้งบุญกุศลทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญไว้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้ดวงวิญญาณของคุณหลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) ได้ไปสู่ยังสุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด

พระช่วงเกษตรศิลปการ

๖๖๘ ลาดหญ้า ธนบุรี

พี่หลวงอายุรกิจ

ใคร ๆ ที่กระทรวงสาธารณสุข และโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่โต๊ะอาหารกลางวันในกระทรวงสาธารณสุข จะเรียกคุณหลวงอายุรกิจว่า พี่หลวง ฯ เรียกคำนี้เพราะความรักใคร่และนับถือจริงใจในความมีวัยวุฒิ มีวิชา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่. เมื่อข่าวมรณกรรมของพี่หลวงมาถึงพวกเรา ทุกคนจึงรู้สึกเศร้าและเสียใจเป็นที่สุด

พี่หลวงเป็นบุคคลตัวอย่างและเป็นบุคคลในงานโครงการกำจัดมาลาเรียมาแต่ต้นตั้งแต่เริ่มงานที่เชียงใหม่และประเทศไทยหลายสิบปีมาแล้ว ดังนั้นถึงแม้เมื่ออายุครบเกษียณราชการแล้ว ทางโครงการกำจัดมาลาเรียก็ยังได้ขอร้องให้มาช่วยปฏิบัติงานอยู่อีกหลายปี ครั้งหนึ่งเมื่อประมาณ ๑๕ ปีมาแล้ว เมื่อข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปประชุมเรื่องสุขภาพจิตที่องค์การอนามัยโลก นครเจนีวา ได้พบกับ ดร. ปัมปานา ผู้อำนวยการด้านมาลาเรียขององค์การอนามัยโลก แห่งสหประชาชาติขณะนั้น เมื่อทราบว่าข้าพเจ้าไปจากประเทศไทย คำแรกที่ปฏิสันถารกล่าวว่า "ดร. อายุรกิจ มิสเตอร์มาลาเรียสบายดีอยู่หรือ ?" ซึ่งทุกคนที่อยู่ ณ ที่นั้นต่างก็ยิ้มแย้มด้วยความชื่นชมในความเป็นมิสเตอร์มาลาเรียของพี่หลวง ฯ

พี่หลวงได้รับความรักใคร่ยกย่องและนับถือจากทุกคนที่เกี่ยวข้อง เพราะเป็นผู้ที่ทำงานด้วยใจรักและมีความสุจริตใจในการติดต่อกับใคร ๆ บ่อยครั้งที่พวกเราจะได้ยินพี่หลวงเอ่ยถึงเพื่อนร่วมงานเก่า ๆ ด้วยความรักและยินดีอยู่เสมอ จนพวกเราซึ่งถึงไม่เคยรู้จักก็จะรู้จักขึ้นมาด้วยความชื่นชมไปด้วย เช่น ดร. ซัมปะซีวาน, ดร. วิสวนาธาน และ ดร. บาเรีย เป็นต้น บางครั้งก็เอ่ยถึงด้วยความคิดถึงเรื่องเก่า ๆ ด้วยอารมณ์ขัน เช่นว่า วันหนึ่งไปพักอยู่กับ ดร. วิสวนาธาน ที่โฮเตลอโศก ในกรุงนิวเดลฮี. พากันไปเดินดูร้านสินค้าในโรงแรม มีสร้อยเพชรนิลจินดาอินเดียวางขายไว้สวย ๆ มาก ดร. วิสวนาธาน กล่าวว่า วันนั้นดีใจที่ภรรยาไม่ได้ไปด้วย เมื่อถามว่าทำไมจึงดีใจ ก็ได้ตอบว่า ถ้าไปด้วยคงจำต้องจ่ายทรัพย์เป็นค่าสร้อยสังวาลย์นั้นเป็นแน่

เมื่อกล่าวถึงเพื่อนหมอชาวอินเดียต่าง ๆ เช่น ที่กล่าวมาของพี่หลวงนั้น มักจะมีพวกเราบางคนแกล้งขัดคอเล่นว่า ไปเมืองอินเดียทีไรมักจะเดือดร้อน เพราะไม่ค่อยได้รับความสะดวกเหมือนอยู่เมืองไทย และมักจะได้รับฟังคำโอ้อวดทับถมคนอื่นจากเพื่อนชาว

อินเดียบ่อย ๆ ในกรณีเช่นนั้น พี่หลวงมักจะออกรับแทนทุกครั้ง ด้วยคำพูดซ้ำ ๆ ว่า "คนดีก็มี คนไม่ดีก็มี แต่ถ้าเราได้คบและรู้จักจริง ๆ แล้ว เขาดีทั้งนั้น" คำพูดเช่นนั้นแสดงออกของความเป็นผู้ใหญ่มีน้ำใจอารี และแสดงความเป็นผู้มีใจสะอาดของพี่หลวงโดยแท้จริง

พี่หลวงชอบวรรณคดี นอกเหนือไปจากวิชาการแพทย์ปกติ และชอบโคลงฉันท์กาพย์ กลอน เป็นพิเศษ และมักจะจดจำโคลงฉันท์ขำ ๆ ด้วยอารมณ์ขัน มาเล่าให้เพื่อนฟังได้เสมอ เช่นที่เรียกว่า ศัพท์บาลีหวล เป็นต้น มีโคลงบทหนึ่งซึ่งพี่หลวงจำได้และมาเล่าแต่บอกลืมชื่อผู้แต่งว่า

ไอ่เฉนิงจึงอาจเว้า　　วู่กา
รูกับกาวเมิงแต่ยา　　มู่ไร้
บี่ดเส็นจะมู่ซ่า　　เคราฒู่
เชะแต่ตอบหิ้นได้　　แทบแด้มังระณอ

ซึ่งถอดความกลับกัน ก็คงได้เป็นเรื่องของครูซึ่งดุลูกศิษย์ว่า

เอ็งไฉนจึงอาจเว้า　　ว่ากู
ราวกับกูมาแต่เยิง　　ไม่รู้
เป็นศิษย์หรือจะมาสู้　　ครูเฒ่า
ชอบแต่เตะให้ดิ้น　　แทบแด้มรณ์

และถอดแปลต่อไปว่า มาแต่เยิง คือมาแต่ป่า

ในท่ามกลางความเอื้ออารี ความเป็นผู้รู้และอารมณ์ขัน พี่หลวงได้ประกอบการกุศลอยู่เสมอเป็นประจำ และการกุศลบางรูปอันพี่หลวงประกอบ ซึ่งพวกเราได้ทราบนั้นเป็นการกุศลที่ริเริ่ม และมีแนวความคิดดี ๆ เสมอ เช่นครั้งหนึ่ง พี่หลวงไปถึงจังหวัดมหาสารคาม เพื่อไปร่วมทำบุญช่วยหาวัตถุก่อสร้างศาลาการเปรียญใหญ่ ที่วัดอำเภอบรบือ โดยอธิบายว่า วัดดี ๆ บางแห่งในต่างจังหวัดไกลขาดความดูแล เพราะทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นไม่อำนวย กรณีเช่นนั้นผู้ใจบุญควรสนใจเป็นพิเศษ และเมื่อเร็ว ๆ นี้พี่หลวงได้ทำบุญบริจาคเงินก้อนใหญ่ก้อนหนึ่งบำรุงโรงพยาบาลปัญญาอ่อน เงินจำนวนที่บริจาคนั้นรวบรวมโดยการออมไว้จากเบี้ยประชุมของพี่หลวงและของพี่สาว คือคุณหญิงยุพา อายุรกิจ

โกศล ภรรยาของพี่หลวง เบี้ยประชุมเหล่านั้นนำมารวมกันเข้าแล้วบริจาคเป็นกุศลสาธารณะ ซึ่งควรแก่การชื่นชมปีติและอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

พี่หลวงเป็นนักศึกษาอยู่ตลอดชีวิต ศึกษาแล้วก็คิดและนำมาพูดเขียนในบางโอกาส มิได้ปล่อยให้ความรู้นั้นผ่านไป ซึ่งบรรดาศิษยานุศิษย์มีความยินดีที่ได้รับฟังโอวาทและคำบรรยายของอาจารย์หลวงอายุรกิจโกศลเป็นครั้งเป็นคราวเสมอ เรื่องที่พี่หลวงสนใจมีทุกประเภท และไม่คำนึงว่าจะมาจากแหล่งใด ครั้งหนึ่งเมื่อนั่งสนทนากันที่โต๊ะอาหาร พี่หลวงถามข้าพเจ้าว่า เรื่องวิชามนุษย์สัมพันธ์หรือการสร้างความรักความร่วมมือกับผู้อื่นนั้น ในปัจจุบันเขาศึกษากันอย่างไร ข้าพเจ้าได้ตอบไปว่ามีหลายสำนัก และน่าสนใจสำนักหนึ่งของคณะรัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งอ้างทฤษฎีของ เดล คาร์เนจิ ว่า "ถ้าต้องการความรักและความร่วมมือจากผู้อื่น ก็พึงให้ความรักผู้อื่นและให้ความต้องการของเขาแก่เขาไป" ทฤษฎีนี้ไม่ใช่ของใหม่โดยในทางพระพุทธศาสนาเราก็มีดีหรือดีกว่า แต่ได้ศึกษาต่อไปว่า "ความต้องการของมนุษย์นั้นมีทั้งทางวัตถุและจิตใจ แต่การจะให้แก้วแหวนเงินทองหรือวัตถุนั้นให้เท่าใดก็ไม่พอ จึงควรให้ทางจิตใจที่เขาต้องการ คือ ความรู้สึกในการยกย่อง ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ ความรู้สึกในการก้าวหน้า และความรู้สึกในความมั่นคงอบอุ่น" พี่หลวงนั่งฟังด้วยความสนใจและพอใจ และกล่าวให้ความเห็นว่าเป็นประโยชน์ ต่อมาอีกหนึ่งสัปดาห์ พี่หลวงก็ได้เรียบเรียงถ่ายทอดให้เป็นประโยชน์ เป็นโอวาทคำแนะนำเจ้าหน้าที่ของโครงการกำจัดมาลาเรียต่อไปอีก โดยไม่ได้ฟังแล้วหยุดแค่ฟังเท่านั้น

ความใฝ่ใจในการเป็นนักศึกษาของพี่หลวง เห็นได้จากเสาะหาหนังสือดี ๆ อ่านอยู่เสมอ และประกอบกับความเอื้ออารี ซึ่งมีอยู่เป็นทุนเดิม ถ้าพบเห็นหนังสือดีใด ๆ ก็มักจะเอื้อเฟื้อให้ผู้อื่นได้อ่านได้ศึกษาด้วยเสมอ พี่หลวงบอกว่าเหมือนมีขนมหวานดี ๆ รับประทาน ก็อยากให้เพื่อนฝูงผู้อื่นรับประทานบ้าง และมีหลายคราวที่เมื่อให้ผู้อื่นอ่านแล้วก็มักจะติดตามไต่ถามแลกเปลี่ยนความเห็นเป็นประจำ ทำให้เป็นผู้ได้มีความคิดเห็นกว้างขวางต่อโลกอยู่ตลอดเวลา ข้าพเจ้าโชคดีที่พี่หลวงให้หนังสือดี ๆ ไปอ่านอยู่บ่อย ๆ ครั้งสุดท้ายไม่นานมานี้ได้ให้หนังสือซึ่ง ลามะโควินทะ แต่ง ชื่อว่า "ทัศนะคติจิตวิทยาของพุทธปรัชญาในยุคต้น" เสียใจที่ยังอ่านไปไม่ได้มากพอที่จะนำไปถกด้วย พอดีพี่หลวงได้มาถึงแก่กรรมเสียก่อน หนังสือ

เรื่องนี้อ่านยากพอใช้ เป็นแนวศึกษาปรัชญาทั้งฝ่ายมหายานและหินยาน แต่พี่หลวงก็ได้เข้าใจว่าอ่านยากจึงได้เริ่มพากย์แต่ต้นแล้วว่า เป็นเรื่องท้าทายที่ควรต่อการรับท้าทาย เพื่อให้อ่านและศึกษาให้มากขึ้น โดยชี้ให้ดูข้อความในหนังสือนั้น ซึ่งเริ่มต้นในหน้าแรกก็กล่าวนมัสการสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยคำกราบไหว้ "นโม ตัสส ภควโต อรหโต สัมมาสัมพุทธัสส" และในหน้าต่อไป เริ่มด้วยคาถาธรรมบท "ร่างกายและความรับรู้มีเกิดเป็นเบื้องต้น เปลี่ยนแปลงในท่ามกลาง และสลายในที่สุด" แล้วก็ขยั้นขยอให้ข้าพเจ้าอ่านและนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันต่อไป

ข้าพเจ้าได้หยิบอ่านหนังสือของพี่หลวงนั้นอีกครั้งเมื่อพี่หลวงถึงแก่กรรมแล้ว ด้วยความอาลัยเจ้าของหนังสือเป็นที่สุด และประทับใจในคำกล่าวบรรทัดสุดท้ายในหน้า ๒ ที่ว่า ร่างกายและความรับรู้นั้นย่อมสลายในที่สุด บัดนี้พี่หลวงได้จากพวกเราไปแล้ว ถึงแม้ร่างกายจะสลายไป แต่งานและความดีของพี่หลวงยังคงอยู่ พวกเรายังรู้สึกว่าพี่หลวงยังไม่ตาย พวกเราทุกคนยังรำลึกถึงพี่หลวงอยู่เสมอ และต่างก็ส่งความปรารถนาดีขอให้พี่หลวงจงอยู่ในสุคติภพตลอดกาล

ฝน แสงสิงแก้ว

๘ ตุลาคม ๒๕๑๐

คำไว้อาลัย

ของ

นายปกรณ์ อังศุสิงห์

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวมรณกรรมของคุณหลวงอายุรกิจโกศล ด้วยความรู้สึกสลดใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าในสมัยที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์อยู่นั้น ข้าพเจ้ามีความสนิทสนม และคุ้นเคยกับคุณหลวงอายุรกิจโกศล ทั้งในด้านส่วนตัวและราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณหลวงได้เป็นผู้ที่ช่วยเหลืองานของกรมประชาสงเคราะห์ด้านนิคมสร้างตนเองตลอดมา นับแต่ระยะเริ่มต้นตลอดมา

ข้าพเจ้าจำได้ดีว่า เมื่อคราวที่กรมประชาสงเคราะห์ได้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นเป็นแห่งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ที่ตำบลขุนโขลน กิ่งอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ซึ่งมีเนื้อที่ดินสงวน เพื่อเป็นแผนปฏิบัติในการจัดสรรที่ดิน ให้แก่ราษฎรที่สมัครใจไปตั้งหลักฐานประกอบอาชีพประมาณ ๒ ล้านไร่ ที่ดินเหล่านี้มีภูมิประเทศเป็นป่าดงทึบ หรืออีกนัยหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า "ป่าดงพญาเย็น" โดยเฉพาะในเขตท้องที่ตำบลขุนโขลน มีราษฎรได้อยู่อาศัยมีจำนวนน้อย อยู่กระจัดกระจายกันไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ เช่นบ้านนายาว บ้านโศกลึก บ้านห้อยส้ม บ้านธารทองแดง และบ้านวังกลองเป็นต้น ส่วนหมู่บ้านขุนโขลน ซึ่งเป็นที่ตั้งกิ่งอำเภอพระพุทธบาทนั้น มีราษฎรรวมกลุ่มกันอยู่ นับว่าหนาแน่น หน่วยหนึ่งประมาณ ๘๐ หลังคาเรือน มีตลาดทำการค้าขายอยู่ ๕-๖ ร้าน นอกจากนี้ก็ได้อาศัยอยู่ตามแหล่งที่มีลำน้ำห้วยหนองผ่านกระจัดกระจายกันอยู่ในดงทึบ มีทางคมนาคมติดต่อถึงกันได้แต่เพียงทางเดินเท้า หรือล้อเกวียน ซึ่งใช้ได้ในบางโอกาส สวัสดิภาพของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ มีสุขภาพอนามัยที่ไม่สมบูรณ์ มีการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยไข้มาลาเรียเป็นประจำทุกครอบครัว จะเห็นได้ว่าทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีร่างกายซูบผอม ผิวเหลือง ท้องป่อง โดยทั่ว ๆ ไป จึงเป็นปัญหาอันหนักที่กรมประชาสงเคราะห์จะต้องรีบดำเนินการ และพิจารณาแก้ไข เพราะในปีนั้นเอง กรมประชาสงเคราะห์ได้ดำเนินการอพยพราษฎรจากจังหวัดต่าง ๆ ที่สมัครใจเข้ามาเป็นสมาชิกนิคม เพื่อรับการจัดสรรที่ดินให้ทำกินเพื่อตั้งหลักฐานแก่ครอบครัวในนิคมสร้างตนเอง พระพุทธบาทสระบุรีในระยะเริ่มแรก จำนวน ๒๐๐ ครอบครัว

ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้ กรมประชาสงเคราะห์ได้รับความร่วมมือจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จัดส่งเจ้าหน้าที่ผู้ทรงคุณวุฒิมาทำการป้องกัน และบำบัดเกี่ยวแก่ไข้มาลาเรียโดยเฉพาะ โดยมีคุณหลวงอายุรกิจโกศลเป็นหัวหน้า ท่านผู้นี้ได้ใช้ชีวิตคลุกเคล้าอยู่กับสมาชิกนิคมอย่างใกล้ชิด และได้วางแผนดำเนินการในการบำบัดป้องกันและกำจัดไข้มาลาเรียให้หมดสิ้นไปอย่างจริงจัง ท่านได้พยายามออกไปดำเนินการด้วยตนเองทุก ๆ หมู่บ้าน เพื่อทำการตรวจสอบ และติดตามผลงานอยู่เสมอตลอดมา

ในระหว่างที่สงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้น สมาชิกนิคมต่างได้รับทุกข์อย่างหนักในปัญหาชีวิตเกี่ยวกับการขาดอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค โดยเฉพาะในระยะนั้นราคายาที่รักษาโรคมีราคาแพงมาก ทั้งหาได้ยาก จึงทำให้เกิดความระส่ำระสายในครอบครัวสมาชิกนิคม ต้องประสบแต่การเจ็บป่วยด้วยไข้มาลาเรียอย่างแรง ทุกครอบครัว บางครอบครัวต้องสูญเสียสามี ภรรยา และบุตรที่รักไปในคราวเดียวกันก็มี ทำให้สภาพท้องถิ่นเงียบเหงาซบเซาลงตามลำดับ ยังความเศร้าสลดให้แก่กลุ่มสมาชิกนิคมอย่างสุดซึ้ง คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้ตระหนักถึงเหตุการณ์เช่นนี้เป็นอย่างดี ได้พยายามติดต่อ และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่นิคม จัดหายาอันเป็นปัจจัยสำคัญมาทำการแจกจ่ายด้วยตนเอง และเข้าถึงตัวสมาชิก ถึงแม้จะลำบากในการเดินทางอย่างใด ๆ ก็ตาม ได้นำยาออกแจกจ่ายทุกบ้านเรือน พร้อมทั้งบังคับให้ทุกคนได้กินยาต่อหน้าท่าน ทำเช่นนี้เป็นประจำ ทุกโอกาสที่ท่านได้มาเยี่ยมเยียนอันเป็นกำลังใจ และกุศลอันสูงส่งแด่มวลสมาชิกนิคมทั้งหลาย ซึ่งยังประทับอยู่ในดวงใจอันมิได้ลืมเลือน

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ก็ได้ติดต่อกับกรมประชาสงเคราะห์เพื่อขอให้พิจารณาจัดหาที่ดินให้สัก ๑ แปลง เพื่อที่จะได้ดำเนินการก่อตั้งหน่วยควบคุมป้องกัน และบำบัดไข้มาลาเรียโดยใกล้ชิด เพื่อบังเกิดผลดีแก่สมาชิกนิคมอย่างสมบูรณ์กรมประชาสงเคราะห์จึงสั่งให้นิคมดำเนินการ และจัดหาที่ดินให้ได้หนึ่งแปลง ริมถนนพหลโยธิน ตอน ก.ม. ๑๓๗ มีเนื้อที่ ๙ ไร่ เป็นที่ตั้งที่ทำการหน่วยควบคุมไข้มาลาเรียโดยเฉพาะมีเจ้าหน้าที่อยู่ประจำทำการควบคุมค้นคว้า และรักษาไข้มาลาเรียตามวิธีการโดยใกล้ชิดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันนี้ และได้ขยายกิจการก้าวหน้าทำการควบคุมไข้มาลาเรีย

ต่อ ๆ ไปอีกหลายจังหวัด ซึ่งขึ้นอยู่ในเขตควบคุมนี้ ตลอดจนจัดเป็นสถานที่ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้ได้รับความรู้ และมีประสิทธิภาพสูงขึ้นอีกด้วย ยังผลให้ไข้มาลาเรียในเขตนิคมนี้ได้ลดน้อยลงตามลำดับ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลดีอันเป็นที่พึงพอใจแก่ประชาชน จึงนับได้ว่า ท่านได้เป็นผู้ที่ได้ช่วยสร้างสรรค์ความผาสุกให้แก่สมาชิกนิคมให้มีกำลังกายกำลังใจในการประกอบอาชีพให้เป็นปึกแผ่น หลักฐานมั่นคงแก่ครอบครัว ให้ตลอดรอดฝั่งมาตราบเท่าทุกวันนี้

ในโอกาสที่จะมีการพระราชทานเพลิงศพคุณหลวงอายุรกิจโกศล ข้าพเจ้าขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของคุณหลวง ผู้ซึ่งประกอบคุณงามความดี ไว้ให้แก่ประชาชนในชนบท และชาวนิคมสร้างตนเองพระพุทธบาทสระบุรีเป็นอันมาก จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วย เทอญ

คำไว้อาลัย

ของ

นายแพทย์สมบุญ ผ่องอักษร

ปลัดกระทรวงสาธารณสุข

มรณกรรมของคุณหลวงอายุรกิจโกศล (กึ่ม ภมรประวัติ) ย่อมเป็นที่เศร้าโศกเสียดายแก่ครอบครัว ญาติและมิตรสหาย ตลอดจนผู้ร่วมงานที่คุ้นเคยและสนิทสนมโดยทั่วหน้า มรณกรรมนั้นเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ย่อมจะประสพแก่ทุกรูปทุกนาม แต่คุณความดีที่ผู้มรณะได้บำเพ็ญไว้ ย่อมทำให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ระลึกถึงอยู่ตลอดไป และเป็นแบบอย่างอันดีแก่คนรุ่นหลัง

ข้าพเจ้ารู้จักและคุ้นเคยกับคุณหลวงอายุรกิจโกศลมาตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๙๐ ในสมัยนั้นท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรีย และข้าพเจ้าเพิ่งกลับจากต่างประเทศ ต่อมาเมื่อข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งนายแพทย์ใหญ่กรมอนามัยและท่านได้รับตำแหน่งรองอธิบดี ทำให้ได้มีโอกาสปฏิบัติราชการร่วมกันมากยิ่งขึ้น เมื่อ พ. ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งในสมัยนั้นข้าพเจ้าในตำแหน่งผู้อำนวยการโครงการกำจัดไข้มาลาเรียแห่งชาติ ได้มีโอกาสปฏิบัติงานร่วมกับท่านอย่างใกล้ชิดอีก ในฐานะที่ท่านดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญโรคมาลาเรีย จากการปฏิบัติราชการร่วมกันอย่างใกล้ชิดเป็นระยะเวลายาวนานเช่นนี้ เป็นที่ประจักษ์ว่าคุณหลวงอายุรกิจโกศลได้แสดงออกถึงคุณลักษณะที่ดีเด่นของการเป็นผู้นำไว้หลายประการ เช่น มีความคิดริเริ่มสูง เฉียบแหลมและมองเห็นการณ์ไกล รอบรู้และสามารถให้คำแนะนำที่มีประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านวิชาการและธุรการ ประกอบกับอุปนิสัยประจำตัวท่านที่มีความโอบอ้อมอารี ยกย่องและให้เกียรติผู้อื่นแม้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรืออ่อนวัยกว่า เมื่อท่านจากไป จึงเป็นที่อาลัยรักและเสียดายแก่ผู้ซึ่งเคยสนิทสนมและร่วมงานด้วยกันเป็นอย่างมาก

ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยและกุศลผลบุญบารมีที่คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้สร้างสมไว้ในภพนี้ จงร่วมกันเป็นปัจจัยส่งท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพ และขอให้เกิดมาร่วมช่วยกันรับใช้ชาติไทยที่รักของเราอีกครั้งหนึ่ง.

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

เรียน คุณหญิง อายุรกิจโกศล

ผมเพิ่งได้รับข่าวมรณกรรมของคุณหลวงอายุรกิจโกศล ซึ่งผมและภรรยาขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้ง คุณหลวงจะอยู่ในความทรงจำของคนที่รู้จักท่านไปอีกนาน

ผมเคยออกท้องที่กับคุณหลวงหลายครั้ง และได้รับความรู้หลายประการจากท่าน ซึ่งทำให้ผมมีความเลื่อมใสในความรอบรู้ของท่านอย่างยิ่ง ทั้งทางด้านวิทยาการและโดยเฉพาะความรู้ทั่ว ๆ ไป เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เกษตรศาสตร์ ชีวะวิทยา วัฒนธรรม และศาสนา

ไม่ว่าจะมีการอภิปรายปรึกษางานในเรื่องใด คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ได้ให้ความรู้และความคิดเห็นที่มีค่าเสมอ ผมได้ฟังท่านบรรยายเรื่องต่าง ๆ เช่นการเลี้ยงกล้วยไม้ การระบาดของโรคชิสโตโสมีอาสิส การจำแนกชนิดของยุง และการทัศนาจรในยุโรป เป็นต้น ซึ่งท่านสามารถอ้างสถิติทางกีฏะและระบาดวิทยาของมาลาเรียเมื่อ ๓๐ ปีก่อนโน้นได้อย่างคล่องแคล่ว

ผมจำได้ว่า ได้ออกท้องที่พร้อมกับคุณหลวง อายุรกิจ และได้ร่วมกันให้คำบรรยายแก่หัวหน้าหน่วยที่พระพุทธบาท หลังจากคำบรรยายผู้ฟังต่างชมเชยว่า คุณหลวง กับ มร. สมิธ บรรยายได้จับใจทีเดียว ผมรู้สึกปลื้มปีติเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับคำชมเชยร่วมกับคุณหลวงเช่นนี้

คุณหลวง อายุรกิจ จะอยู่ในความทรงจำของคนทั่ว ๆ ไป ทั้งในฐานะของแพทย์ นักมาลาเรีย และนักกีฏะวิทยา ยิ่งกว่านั้น ท่านยังเป็นผู้นำและผู้ให้กำลังใจแก่ทุกคนที่ได้รู้จักกับท่าน ผมรู้สึกภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสรู้จักและร่วมงานกับท่านเป็นเวลาถึง ๗ ปี

สุดท้ายนี้ ผมและภรรยาขอแสดงความเสียใจอย่างสุดซึ้งมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

เอ็ดการ์ เอ. สมิธ

หัวหน้าที่ปรึกษามาลาเรีย

ยูซอม

ระลึกถึงพี่หลวง ๆ

เมื่อพูดถึงไข้มาลาเรียอันเป็นโรคสำคัญมากโรคหนึ่งของประเทศไทย รัฐบาลได้ทุ่มเทเงินงบประมาณการกำจัดโรคนี้มาแล้วหลายสิบล้านต่อปี (รวมทั้งเงินสมทบ)

เช่น ปี ๒๕๐๘

๑. งบประมาณจากสำนักงบประมาณ	๑๕,๐๐๐,๐๐๐	บาท
๒. งบเงินสมทบ	๕๔,๘๕๕,๘๖๐	บาท
รวม	๖๙,๘๕๕,๘๖๐	บาท

ปี ๒๕๐๙

งบเงินทุนสมทบ	๗๖,๘๐๐,๐๐๐	บาท

จนกระทั่งอัตราตายขณะนี้ลดลงมาเป็นประมาณ ต่ำกว่า ๒๔ ราย ต่อพลเมือง ๑๐๐,๐๐๐ คน ตกอันดับ ๑ ลงมาอันดับ ๕

นายแพทย์ผู้หนึ่งในวงการมาลาเรีย ซึ่งวงการแพทย์รู้จักดี คือ คุณหลวงอายุรกิจ-โกศล ผู้ซึ่งได้ใช้ชีวิตคลุกคลีกับโรคนี้มาตลอดอายุราชการ จนได้รับตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย และเป็นผู้เชี่ยวชาญในคณะกรรมการ ที่ปรึกษาวิชาไข้มาลาเรีย แห่งองค์การอนามัยโลก และตำแหน่งรองอธิบดีกรมอนามัย ปฏิบัติในโครงการกำจัดไข้มาลาเรียแห่งชาติจนครบเกษียณอายุ เมื่อครบเกษียณอายุแล้ว พี่หลวง ๆ ก็ยังได้เข้าช่วยเหลือโครงการนี้อีก จนบั้นปลายชีวิต นับว่าเป็นบุคคลตัวอย่างที่สละชีวิตในการแพทย์เฉพาะวิชานี้อย่างน่าสรรเสริญ ในระหว่างรับราชการก็ได้บุกป่าฝ่าดง เนื่องจากหน้าที่นี้อยู่เป็นส่วนใหญ่ ดูเหมือนว่าไม่มีจังหวัดใดที่พี่หลวง ๆ ยังไม่เคยไป

ทางด้านสังคม ก็เป็นที่รักใคร่แก่บรรดาเพื่อนฝูงทั้งผู้มีอาวุโสกว่าและเด็กกว่า เฉพาะกับข้าพเจ้าได้เดินทางร่วมกันหลายคราว ตั้งแต่กรณีพิพาทอินโดจีน และสงครามมหาเอเซียบูรพา ได้ไปในคณะกรรมการแพทย์ทัพพายัพด้วยกันถึงนครเชียงตุง เมืองหลวย เมืองยู้ และเมืองยองหลายคราว เป็นผู้ที่มีความรู้รอบตัวเป็นอย่างดี อาทิ ในเรื่องโบราณคดี มีนิสัยร่าเริง เจ้าบทเจ้ากลอน สามารถถอดเอากาพย์โคลงกลอนที่ไพเราะมาใช้ในเวลาสนทนากันได้เป็นอย่างดี

เมื่อพี่หลวง ฯ ต้องจากไปโดยไม่มีวันกลับเช่นนี้ จึงทำให้รู้สึกใจหายที่ขาดเพื่อนผู้ใหญ่ที่มีวิชาความรู้อันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างมากไปแล้วคนหนึ่ง ในโอกาสนี้ข้าพเจ้าขอน้อมจิตอธิษฐานขอให้พี่หลวง ฯ จงประสพความสุข สำเร็จในสัมปรายภพทุกประการ.

นายแพทย์บุญ สุวรรณเสร

อธิบดีกรมอนามัย

๒๓ มกราคม ๒๕๑๓

คำไว้อาลัย

คุณหลวงอายุรกิจโกศล

ในการมรณกรรมของคุณหลวงอายุรกิจโกศล ในวงการแพทย์นับว่าได้ศูนย์เสียเพื่อนร่วมอาชีพผู้ทรงคุณวุฒิและมีความรู้ความชำนาญเชี่ยวชาญในวิชามาลาเรียโลยี่ไปคนหนึ่ง คุณหลวงอายุรกิจโกศล เมื่อสำเร็จจากโรงเรียนแพทย์แล้วท่านได้เลือกเอาวิชาแพทย์ป้องกันเป็นอาชีพในการปฏิบัติงาน เพราะท่านสนใจเป็นพิเศษในวิชาแขนงนี้ และได้ใช้เวลาในชีวิตของท่านรับราชการอยู่ในกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ส่วนมากในด้านการปราบไข้มาลาเรีย เพราะท่านเป็นผู้ที่มีความสนใจฝักใฝ่ต่อวิชามาลาเรียโลยี่เป็นอย่างยิ่ง ท่านได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องยุงชนิดนำเชื้อมาลาเรีย นอกจากงานประจำในทางปราบไข้มาลาเรีย เมื่อท่านออกจากราชการครบเกษียณอายุแล้ว ทางการยังได้จ้างให้ทำงานในหน้าที่เดิมต่อ นับว่าท่านได้ช่วยเป็นกำลังสำคัญผู้หนึ่งในการปราบปรามไข้จับสั่นของประเทศ

อนึ่ง ท่านเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือของญาติมิตรสหาย ข้าพเจ้าขอให้คุณงามความดีของท่านจงนำวิญญาณของท่านไปสู่สุคติด้วยเทอญ

ฉ. พรมมาศ

ไว้อาลัย

แด่

หลวงอายุรกิจโกศลเพื่อนรัก

หลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) เป็นเพื่อนกับข้าพเจ้ามาตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษาเป็นนักเรียนแพทย์รุ่นเดียวกัน ในโรงเรียนราชแพทยาลัยเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ซึ่งสถานที่ให้การศึกษาแห่งนี้ ก็คือ "คณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล" ในปัจจุบันนี้ เท่าที่บุคคลทั่ว ๆ ไปรู้จักกันมักจะเรียกกันว่าโรงพยาบาลศิริราช หลวงอายุรกิจ ฯ ซึ่งต่อไปในที่นี้ ข้าพเจ้าขอเรียกชื่อเดิมสั้น ๆ ในฐานะเป็นเพื่อนคุ้นเคยกันมาตั้งแต่เป็นนักเรียนแพทย์อยู่ร่วมชั้นเดียวกันว่า "กิ่ม" กิ่มก่อนที่จะมาเข้าศึกษาเป็นนักเรียนแพทย์ เดิมเป็นศิษย์วัดอยู่ในสำนักสมเด็จพระวันรัต อดีตท่านเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรในสมัยนั้นมาก่อน และในขณะเดียวกันก็ได้รับการศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จประโยคมัธยมบริบูรณ์ จากโรงเรียนวัดแห่งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ส่วนตัวข้าพเจ้าเองเป็นศิษย์บ้านอยู่กับบิดามารดา และได้เล่าเรียนสำเร็จการศึกษาประโยคมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนสวนกุหลาบในปีเดียวกัน แม้ว่าเราทั้งสองสอบไล่ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์ต่างโรงเรียนกันก็ตาม แต่เรามีวัตถุประสงค์เลือกวิชาชีพเฉพาะในชั้นสูงมาในแนวเดียวกัน จึงมาสมัครเข้าเป็นนักเรียนแพทย์ เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ทางโรงเรียนแพทย์สมัยนั้น โดยเฉพาะผู้ที่สอบไล่ได้ประโยคมัธยมบริบูรณ์ มีโอกาสที่จะได้เป็นนักเรียนแพทย์ประเภทหนึ่ง โดยให้เล่าเรียนและกินอยู่หลับนอนในโรงเรียนได้โดยมิต้องเสียเงิน หรือจะเรียกว่านักเรียนทุนหลวงก็ได้ เราเริ่มเป็นนักเรียนแพทย์รุ่นเดียวกัน นับเวลาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา หากจะนับเวลาของการเริ่มเป็นเพื่อนรู้จักกันมาตั้งแต่เป็นนักเรียนแพทย์จนเรียนจบหลักสูตรสอบไล่ออกเป็นแพทย์ประกาศนียบัตรระยะหนึ่ง และตั้งแต่เป็นแพทย์ออกไปประกอบอาชีพ จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของกิ่ม เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๐ อีกระยะหนึ่งรวมเวลาที่เราเป็นเพื่อนกันมานานถึง ๕๔ ปี ช่วงระยะเวลาระหว่างที่เราใช้ชีวิตเป็นนักเรียนแพทย์ กินอยู่หลับนอนอยู่ในสถานที่แห่งเดียวกันนี้ จนกว่าจะเรียนจบหลักสูตรสอบไล่สำเร็จออกเป็นแพทย์ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนมกันฉันท์มิตรก็ค่อยกระชับแน่น

ยิ่งขึ้น ต่างคนต่างรู้จักนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน และความรู้สึกผิดชอบเป็นผู้ใหญ่ก็มีมากขึ้นเป็นลำดับ การเล่าเรียนของกิ่มเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ จัดอยู่ในเกณฑ์พวกที่เรียนเก่งตลอดมา จนถึงปีสุดท้ายสอบไล่ออกเป็นแพทย์ กิ่มมีนิสัยใจคอกว้างขวางและสุขุมเยือกเย็น เป็นคนชอบร่าเริงสนุกโปกฮาระหว่างเพื่อน ๆ ชอบร้องรำทำเพลงตลกขบขัน มีศิลปในการแสดงละครได้ดีเด่นกว่าพวกเพื่อน ๆ ในรุ่นเดียวกัน ได้เคยออกโรงแสดงเป็นตัวละครให้แก่โรงเรียนแพทย์หลายครั้ง เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ การแสดงเป็นตัว "เจ๊ก" ดูเหมือนจะถนัดเป็นมือขวาของกิ่ม เพราะสำเนียงพูด ท่าทาง ขณะแสดงเหมือนเจ๊กจริง ๆ พวกเราจึงตั้งฉายาเรียกล้อกันเล่นจนติดปากว่า "เจ้าแป๊ะกิ่ม" นอกจากนั้นกิ่มยังชอบเล่นดนตรีไทยเช่นเดียวกับข้าพเจ้า กิ่มชอบสีซอด้วง ข้าพเจ้าสีซออู้ หลวงพยุงเวชชศาสตร์ (นามเดิมเมื่อเป็นนักเรียนแพทย์รุ่นเดียวกัน พยุง เกตวัลห์) อดีตอธิบดีกรมอนามัยผู้ซึ่งล่วงลับไปแล้วชอบเป่าขลุ่ยและร้องส่ง เราทั้งสามคนมักจะร่วมวงฝึกซ้อมเพลงไทยเดิมกันอยู่เสมอในเวลาว่าง กิ่มและหลวงพยุง ฯ เป็นนักเรียนแพทย์กินอยู่หลับนอนห้องเดียวกัน ทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะหลวงพยุง ฯ ก็เคยเป็นศิษย์วัดเบญจมบพิตรและได้เคยเล่าเรียนหนังสือในชั้นมัธยมศึกษาของโรงเรียนวัดนี้มารุ่นเดียวกับกิ่ม จึงคุ้นเคยเป็นเพื่อนกันมาก่อน เนื่องจากทางโรงเรียนแพทย์ได้จัดจ่ายเตียงนอนประจำห้องสำหรับนักเรียนแพทย์ห้องละ ๑ เตียง เพื่อความสะดวกเพื่อนทั้งสองนี้ได้ตกลงกันเองเป็นเอกฉันท์ โดยผลัดเปลี่ยนกันนอนเตียงคนละ ๑ เดือน ความจริงกิ่มก็ไม่สู้สมัครใจจะนอนร่วมด้วยพร้อม ๆ กันในเตียงเดียวกัน เพราะหลวงพยุง ฯ เป็นคนนอนง่าย พอศีรษะถึงหมอนก็หลับ ที่ร้ายที่สุดระหว่างการหลับยังแถมกรนเสียงดังครอก ๆ อยู่ตลอดเวลา กิ่มคงจะรู้สึกกวนโสตรประสาทจึงสละสิทธิ์ไม่ยอมนอนเตียงร่วมด้วย ขอนอนกับพื้นห้องข้าง ๆ เตียงด้วยความเต็มใจตลอดมา ส่วนห้องข้าพเจ้าอยู่ติดกันกับห้องของเพื่อนทั้งสอง ฉะนั้นเราจึงเป็นเพื่อนใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก สำหรับการกีฬากลางแจ้งสมัยนั้น การกีฬาฟุตบอลของโรงเรียนแพทย์นับได้ว่ามีชื่อเสียงเด่นที่สุด การแข่งขันฟุตบอลชิงโล่ห์ ในระหว่างปี ๒๔๕๕ ถึง พ. ศ. ๒๔๕๘ ทีมฟุตบอลของโรงเรียนราชแพทยาลัยชนะแทบทุกครั้ง และได้รับโล่ห์ทุกปี ผู้เล่นส่วนมากเป็นนักเรียนแพทย์รุ่นพี่ ๆ ส่วนรุ่นน้อง ๆ โดยเฉพาะในพวกรุ่นข้าพเจ้า ที่สนใจในกีฬากลางแจ้งประเภทนี้ก็มีโอกาสได้ฝึกหัดซ้อมกับ

ทีมจริงหรือทีมสำรองไปก่อน ผลที่สุดพวกเพื่อน ๆ รุ่นเดียวกันหลายคนรวมทั้งตัวข้าพเจ้าด้วยได้ถูกคัดเลือกเป็นผู้เล่นในทีมของโรงเรียนราชแพทย์ฯ ก็มแม้จะไม่มีโอกาสเป็นนักกีฬาฟุตบอลในทีมของโรงเรียนแพทย์ก็ตาม แต่ก็ยังถือโอกาสเล่นกีฬากลางแจ้ง โดยเฉพาะเตะตะกร้อบ้าง และฟุตบอลตะกร้อบ้าง ข้าพเจ้าขอกล่าวเพิ่มเติมอีกสักหน่อยเพื่อผู้อ่านจะได้ทราบว่า "ฟุตบอลตะกร้อ" ของนักเรียนแพทย์สมัยนั้น เขาเล่นกันอย่างไร ฟุตบอลชนิดนี้ใช้ลูกตะกร้อแทนฟุตบอลจริง ๆ และย่อลงมาเล่นในสนามเล็ก ๆ บริเวณจำกัด เพราะโรงเรียนแพทย์ไม่มีบริเวณว่างหรือสนามใหญ่โตพอที่จะเล่นฟุตบอลจริง ๆ ทั้งบริเวณรอบข้างก็เป็นเรือนกินอยู่หลับนอนนักเรียนแพทย์บ้าง โรงคนไข้บ้าง สถานที่เรียนบ้าง ฟุตบอลตะกร้อนี้มีฉายาเรียกกันระหว่างนักศึกษาแพทย์ว่า ฟุตบอล "จำบ่ม" หรือฟุตบอล "จำเช่ง" ซึ่งเป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากนักศึกษาแพทย์รุ่นพี่ ๆ ริเริ่มเล่นกันมาก่อน การเล่นไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น ใครจะอยู่ฝ่ายใดก็ได้ตามใจสมัคร กำหนดเวลาเล่นก็ไม่จำกัด ที่ร้ายที่สุดไม่มีกรรมการหรือผู้ตัดสินด้วย การเล่นฝ่ายใดแพ้ชนะ ผู้เล่นและผู้ดูเป็นผู้ตัดสินเอาเองใช้อิฐวางข้างละแผ่น หรือถังอาบน้ำวางข้างละถัง เป็นเครื่องหมายแสดงว่าเสาประตู การเล่นได้เป็นไปอย่างรุนแรงดุเดือด การประสานแข้งกันถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาของการฝึกหน้าแข้งให้มีความทนทาน และเคยชินต่อการกระทบกับของแข็ง จึงขนานนามว่า "จำบ่ม" หรือ "จำเช่ง" ดังกล่าวแล้ว บางครั้งก็มนึกสนุกขึ้นมา มักจะลงมาเล่นด้วยเสมอ ๆ ก็มออกจะมีเทคนิคพิเศษในการชอบเตะสายลดใบผู้เล่น คำว่า "สายลดใบ" เป็นฉายาที่พวกเพื่อน ๆ ที่เล่นอยู่ด้วยกันเรียกแทนเอ็นร้อยหวาย ซึ่งเป็นเอ็นใหญ่ยึดอยู่เหนือกระดูกซ่นเท้าผู้ถูกเตะเหมาะ ๆ บางครั้งทำให้เดินไม่ถนัด เป็นการตัดกำลังได้วิธีหนึ่ง ตามที่ข้าพเจ้าได้เล่ามานี้เป็นเหตุการณ์และความเป็นไปในระหว่างพวกเพื่อน ๆ ร่วมชั้นเดียวกันในระหว่างที่ใช้ชีวิตเป็นนักเรียนแพทย์ ในฐานะที่ก็มเป็นเพื่อนรักผู้หนึ่ง จึงได้เล่าเรื่องของกึมพอเป็นเครื่องรำลึกถึงความหลัง ท่านผู้อ่านบางท่านอาจจะนึกคิดว่า เป็นเรื่องที่ไม่อยู่ในวิสัยสมควรที่ข้าพเจ้าจะนำมากล่าวในที่นี้ เพราะเป็นเรื่องค่อนข้างไร้สาระปราศจากคติโลกคติธรรม จึงขออภัยมาในที่นี้ด้วย พวกเรารุ่นเดียวกันได้สำเร็จการศึกษาสอบไล่ออกเป็นแพทย์ประกาศนีย-บัตรรุ่นที่ ๒๓ พ. ศ. ๒๔๖๐ มีจำนวน ๓๘ คน ต่างก็แยกย้ายกันไปรับราชการเป็นแพทย์

สังกัดขึ้นอยู่ในกระทรวง ทบวง กรม ในที่ต่าง ๆ กัน ข้าพเจ้าสมัครรับราชการเป็นแพทย์อยู่ในโรงพยาบาลศิริราช ส่วนกึ่มซึ่งข้าพเจ้าขอเรียกชื่อเดิมมาชั่วคราวขณะเป็นเพื่อนกันมาระหว่างเป็นนักเรียนแพทย์ บัดนี้เป็นนายแพทย์แล้ว จึงขอเปลี่ยนเรียกตามบรรดาศักดิ์ว่า "หลวงอายุรกิจ ฯ" เพื่อเป็นเกียรติอย่างเดิม หลวงอายุรกิจ ฯ ออกไปรับราชการเป็นแพทย์ทหารบก ในระยะนี้เราต้องเหินห่างกันเป็นเวลานานตั้ง ๑๐ ปี แต่ก็ยังถือโอกาสถามข่าวคราวทุกข์สุขจากผู้ที่พบปะอยู่เสมอ ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๑ หลวงอายุรกิจ ฯ ได้โอนมารับราชการในกระทรวงสาธารณสุข ภายหลังได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ในระหว่างที่อยู่เชียงใหม่ หลวงอายุรกิจ ฯ ได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการศึกษาเรื่องไข้มาลาเรีย ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการสาธารณสุขของจังหวัดนั้นในเวลานั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ทำการสำรวจแหล่งกำเนิดของไข้มาลาเรีย ตลอดจนศึกษาและวินิจฉัยชนิดต่าง ๆ ของยุงที่เป็นพาหะนำเชื้อไข้มาลาเรียชนิดต่าง ๆ มาสู่คนเรา ตลอดจนวิธีการควบคุมโรคนี้ด้วย จากผลงานซึ่งหลวงอายุรกิจ ฯ ปฏิบัติอยู่นี้ เป็นที่พอใจแก่ทางราชการมาก จึงมีโอกาสได้ไปศึกษาวิชามาลาเรียที่โรงเรียนสันนิบาตชาติซึ่งตั้งขึ้นที่สิงคโปร์ หลวงอายุรกิจ ฯ ได้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเรื่องไข้มาลาเรียเป็นส่วนใหญ่ตลอดมา จัดว่าเป็นแพทย์เจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญทางโรคไข้มาลาเรียผู้หนึ่งของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จนเป็นที่รู้จักกันในบรรดาแพทย์เจ้าหน้าที่ไทยและเทศ ซึ่งปฏิบัติงานหน้าที่ควบคุมไข้มาลาเรียขององค์การอนามัยโลกเป็นอย่างดี ในระยะสุดท้ายขณะรับราชการอยู่ หลวงอายุรกิจ ฯ ได้มีตำแหน่งเป็นหัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้าง กระทรวงสาธารณสุข นี่เป็นเค้าเรื่องย่อ ๆ พอจะจำได้บ้างเป็นเลา ๆ จากปากคำของหลวงอายุรกิจ ฯ ซึ่งได้เคยพบปะคุยกันเป็นครั้งคราว หากผิดพลาดประการใด ขอท่านผู้อ่านโปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าด้วย

ในระยะบั้นปลายแห่งชีวิต หลวงอายุรกิจ ฯ และข้าพเจ้าอยู่ในประเภทข้าราชการบำนาญเพราะสูงอายุ ตลอดจนบรรดาเพื่อนแพทย์รุ่นเดียวกันเท่าที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ นับว่าอยู่ในเกณฑ์ปัจฉิมวัยแล้วทั้งนั้น ต่างก็มีอย่างน้อยตั้งแต่ ๗๐ ปีขึ้นไป โอกาสที่จะพบปะกันก็น้อยครั้งเต็มที เพราะส่วนมากใช้ชีวิตอยู่ตามต่างจังหวัด จะพบหน้ากันก็เพียง ๓-๔ คนเท่านั้น ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี อาทิเช่น หลวงอายุรกิจ ฯ ซึ่งเรา

ทั้งสองยังมีโอกาสพบกันบ่อย ๆ ในงานบวชนาค แต่งงาน และเผาศพ เป็นต้น หลวงอายุรกิจ ฯ พร้อมด้วยคุณหญิงยุพา อายุรกิจโกศล ศรีภรรยา เป็นครอบครัวที่บริบูรณ์มั่งคั่ง มีฐานะเป็นหลักฐาน และน่าปลื้มใจที่มีบุตรชายคนหัวปีผู้สืบสกุล "ภมรประวัติ" ต่อไป ผู้นี้คือ นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ ซึ่งขณะนั้นเป็นนักศึกษาแพทย์ในคณะแพทยศาสตร์และศิริราช และข้าพเจ้ายังรับราชการอยู่ ก็เคยเป็นศิษย์ข้าพเจ้า และเมื่อสอบไล่สำเร็จออกเป็นแพทย์ปริญญา รุ่นที่ ๕๗ พ. ศ. ๒๔๙๔–๒๔๙๕ ก็ยังรับราชการเป็นแพทย์ในแผนกพยาธิวิทยา ซึ่งข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าแผนกอยู่ในขณะนั้น ต่อมานายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติได้ทุนไปศึกษาต่อในวิชาพยาธิวิทยา จนได้ดีกรีปริญญาดุษฎีบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย ในสหรัฐอเมริกากลับมาเมืองไทย ขณะนี้นายแพทย์ณัฐ ภมรประวัติ ก็ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าแผนกพยาธิวิทยา โรงพยาบาลรามาธิบดี ใช่แต่เท่านั้น หลวงอายุรกิจ ฯ ยังได้แพทย์หญิงเยาวลักษณ์ ภมรประวัติ มาเป็นบุตรสะใภ้ ซึ่งเป็นผู้ได้มีโอกาสไปศึกษาวิชาสูติศาสตร์นารีเวชวิทยา ในสหรัฐ ฯ จนกลับมาดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์เอก ในคณะแพทยศาสตร์และศิริราชขณะนี้ด้วย

และมีบุตรีอีกคนหนึ่งคืออโณทัย ซึ่งสำเร็จปริญญาเภสัชศาสตร์ และได้ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยคอแนล สหรัฐอเมริกา ได้ M. N. S. จากมหาวิทยาลัยนั้น ขณะนี้เป็นอาจารย์เอกแผนกโภชนาวิทยา คณะสาธารณสุขศาสตร์

หลวงอายุรกิจ ฯ ได้พบกับข้าพเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ก่อนหน้าที่จะเข้ามารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลศิริราช โดยปรับทุกข์กับข้าพเจ้าว่า อั๊วเห็นจะต้องเข้านอนในโรงพยาบาลแน่ ๆ มันอืดอัดในท้อง เรี่ยวแรงก็ไม่ใคร่จะมี ชักจะมืดหน้า เวียนหัวบ่อย ๆ ข้าวปลาอาหารก็รู้สึกเบื่อ ๆ ข้าพเจ้าก็ตอบเป็นเชิงสัพยอกว่า เข้าโรงซ่อมสุขภาพก็ดีเหมือนกัน เรามัน "เล่านั้ง" ด้วยกันแล้ว ต่อจากนั้นอีกไม่กี่วันหลวงอายุรกิจ ฯ ก็เข้ารับการรักษาตัวในโรงพยาบาลศิริราช ที่ห้องคนไข้พิเศษ ตึกเล็ก – ประยงค์ ตั้งตรงจิต ปรากฏว่าแพทย์ได้ตรวจพบว่าเป็นโรคมะเร็งลำไส้ ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมครั้งแรกตอนเช้าวันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๐ หลังจากได้รับการผ่าตัดใหม่ ๆ ในวันนั้นเห็นเพื่อนกำลังอ่อนเพลีย นอนหลับตาพูด ได้ไต่ถามอาการและพูดปลอบใจอยู่สัก ๑๕ นาที ข้าพเจ้าก็กลับ เพราะต้องการให้หลับพักผ่อนหลังจากการ

ผ่าตัด ต่อมาข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมอีก ๒ ครั้ง ปรากฏว่าอาการที่เป็นอยู่ไม่สู้จะดีขึ้นทรุดลงทุกที ภายหลังได้ย้ายมาป่วยอยู่ห้อง ไอ. ซี. ยู. (Intensive Care Unit) ของแผนกอายุรศาสตร์ ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อเช้าวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๐ ขณะนางพยาบาลพิเศษเฝ้าดูแลเครื่องวัดชีพจร การหายใจ พร้อมด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่จะหล่อเลี้ยงชีวิตให้ยืนยาวต่อไปอีก ข้าพเจ้าเรียกชื่อ "กิ่ม ๆ" ก็ไม่ขาน จับมือบีบก็ไม่รู้สึกตัว นอนหลับตา หายใจเข้าออก ประดุจดัง "Sleeping Beauty" เจ้าหญิงนิทรา ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งในกรุงลอนดอน ข้าพเจ้ามองหน้าเพื่อนด้วยความสลดตื้นตันใจ น้ำตาคลอ มองไม่เห็นทางที่เพื่อนจะมีชีวิตรอดอยู่ต่อไป ความแก่ ความเจ็บไข้ และความตายแต่ละอย่าง ๆ ได้ชื่อว่าเป็นเทวทูต ซึ่งคอยตักเตือนพวกเราอยู่ทุกวันแล้ว มฤตยูเท่านั้นซึ่งเป็นเทวทูตสุดท้ายรอคอยท่าหาโอกาสอยู่ทุกขณะโดยไม่ไว้หน้าปราณีใคร ข้าพเจ้ามองดูหน้าเพื่อนอีกเป็นครั้งสุดท้าย สงบอารมณ์แผ่เมตตาจิต และขออโหสิกรรม แล้วก็ออกมาจากห้องที่ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นแดนสุขารมย์ของเพื่อน ผลที่สุดเพื่อนก็สิ้นลมปราณ ณ ที่นี้ เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๐ เวลา ๒๒.๐๐ น.

มรณกรรมของหลวงอายุรกิจ ฯ ในครั้งนี้ ย่อมทำความเศร้าสลดใจอย่างสุดซึ้งมาสู่บุตรภรรยา ในการที่ต้องสูญเสียผู้เป็นประมุขของครอบครัว ใช่แต่เท่านั้น แม้บรรดาญาติมิตร เพื่อนฝูง ตลอดจนผู้ที่คุ้นเคยรักใคร่นับถือกับหลวงอายุรกิจ ฯ ในเมื่อมีชีวิตอยู่ เมื่อได้ทราบข่าวมรณกรรมเกิดขึ้นเช่นนี้ ต่างก็พากันเศร้าสลดไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับตัวข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นเพื่อนแพทย์รุ่นเดียวกัน มีความสัมพันธ์ฉันท์มิตรตลอดมาเป็นเวลานานนับสิบ ๆ ปี ดังกล่าวแล้ว ก็ต้องเสียใจอย่างสุดซึ้ง ที่ต้องสูญเสียเพื่อนแพทย์ไปอีก ๑ คนซึ่งเป็นคนที่ ๒๔ ในจำนวนเพื่อนที่ได้เสียชีวิตไปแล้ว ยังคงมีชีวิตเหลืออยู่เพียง ๑๔ คนเท่านั้น

เพื่อนได้จากไปแล้ว แต่กรรมดีที่ได้ประกอบเมื่อยังมีชีวิตอยู่ยังคงเหลือทิ้งไว้ให้บุตรภรรยา และมิตรสหายระลึกถึงอยู่เสมอ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงอายุรกิจโกศลครั้งนี้ ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ ข้าพเจ้าในนามของบรรดาเพื่อนแพทย์รุ่นเดียวกันซึ่งยังมีชีวิตอยู่ในขณะนี้ ทั้งที่มีโอกาสและไม่มีโอกาสมาในงานนี้ ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ได้โปรดอภิบาลดวงวิญญาณของเพื่อน ไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

จากเพื่อนที่รัก

ขุนเกตุทัศน์วิทยาพยาธิ

๒๐ มกราคม ๒๕๑๑

ค้ำสายรดน้ำ

อวย เกตุสิงห์

(ศิริราชพยาบาล)

คุณหลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) เป็นศิษย์เก่าแพทย์ศิริราชชั้นอาวุโสรุ่นเดียวกับอาจารย์หลายท่านของผู้เขียน ท่านได้ออกไปจากโรงเรียนแพทย์เป็นเวลานมนานก่อนที่ผู้เขียนจะได้มีโอกาสเข้ามาสู่ศิริราช, และท่านรับราชการอยู่ในด้านสาธารณสุข, ไม่มีเหตุผลตามหน้าที่ที่จะมาคลุกคลีคับเด็กรุ่นหลัง ๆ ที่โรงเรียนแพทย์, แต่ท่านเป็นศิษย์เก่าผู้หนึ่งในจำนวนน้อยที่ผู้เขียนมีความรู้สึกสนิทสนมกับท่านคล้าย ๆ ว่าท่านเป็นศิษย์เก่ารุ่นใกล้ ๆ กัน. ทั้งนี้ก็ด้วยความเมตตาของท่านซึ่งผู้เขียนรู้สึกว่าท่านให้แก่ตนในระดับที่ออกจะพิเศษ ๆ สักหน่อย. ผู้เขียนได้รู้จักท่านเป็นครั้งแรกเมื่อประมาณต้นปี พ. ศ. ๒๔๗๖, ขณะที่ผู้เขียนเพิ่งเริ่มเข้ารับราชการในแผนกสรีรวิทยาได้ใหม่ ๆ, ท่านแวะไปคุยกับศาสตราจารย์คุณหลวงลิปิธรรมศรีพยัตต์ซึ่งเป็นหัวหน้าแผนก, และอาจารย์คุณหลวงลิปิธรรม ฯ ได้แนะนำให้ท่านรู้จักผู้เขียนในฐานที่เป็นอาจารย์คนหนุ่มที่สุดในแผนก, หลังจากนั้นไม่ว่าพบกันที่ไหนท่านต้องทักทายด้วยความเมตตาเสมอ, และถ้ามีโอกาสท่านก็ชวนคุยเพื่อซักถามเรื่องของผู้เขียนหรือเล่าเรื่องของท่านให้ฟังด้วยความสนิทสนมทุกครั้ง. นอกจากท่านจะมีความสามารถในการจำคนและชื่อคนได้แม่นยำแล้วยังเป็นคนที่คุยได้เรื่องได้ราวอีกด้วย.

ตั้งแต่ได้พบกันเป็นครั้งแรกผู้เขียนก็ได้รู้สึกสะดุดตาในลักษณะสง่าผ่าเผยของท่านและสะดุดใจในกิริยาการที่แสดงถึงความเป็นผู้มีความรู้. ยิ่งได้พบกันบ่อยเข้าและได้คุยกันมากเข้าก็ยิ่งมีความรู้สึกอย่างหนักแน่นยิ่งขึ้นว่ามิใช่ว่าท่านมีแต่ทางเป็นผู้ทรงวิทยาคุณเท่านั้น, หากแต่ท่านทรงความรู้จริง ๆ เสียด้วย ทั้งยังมีความคิดอ่านในทางสร้างสรรค์เพื่อสาธารณะและมีวิธีพูดที่กระทัดรัดฟังเข้าใจง่ายอีกด้วย ผู้เขียนคิดว่าถ้าท่านเป็นผู้อำนวยงานก็คงจะนำงานก้าวหน้าไปได้อย่างราบรื่น และถ้าหากเป็นอาจารย์ก็คงจะแจกความรู้ให้แก่ศิษย์ได้เป็นอย่างดี ความคิดนี้มิได้เป็นอยู่แต่เพียงในครั้งแรกหรือในเวลาที่รู้จักกันใหม่ ๆ เท่านั้น, แต่ยิ่งรู้จักกันนานเข้าก็ยิ่งมีความแน่ใจยิ่งขึ้น, จนแน่ใจว่าท่านเป็นอย่างที่คิดนั้นจริง ๆ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่หา "ผู้เชี่ยวชาญ" หรือ "ผู้ชำนาญเฉพาะ" ได้ยาก แม้ในการแพทย์ในปัจจุบันนี้ผู้ที่ทำงานเฉพาะอย่างจริง ๆ ก็ยังหาได้น้อย เหตุผลก็คงเป็นเพราะเรายังมีคนที่รู้จริงไม่มากพอกับความต้องการ, จึงจำต้องใช้แต่ละคนให้ทำหน้าที่หลายอย่าง แต่เท่าที่ผู้เขียนทราบนั้นคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ท่านทำงานแบบ "ผู้ชำนาญเฉพาะ" จริง ๆ, เป็นคนหนึ่งในจำนวนน้อยคนในสมัยของท่าน ผู้ที่รู้จักท่านย่อมจะรู้ว่างานเฉพาะเรื่องของท่านคือ "ไข้จับสั่น" หรือ "มาลาเรีย", เพราะย่อมจะได้ยินท่านพูดแต่เรื่องนี้เป็นส่วนใหญ่ ข้อนี้เป็นความรู้สึกของผู้เขียนเองด้วย ไม่ว่าจะพบกันที่ไหน, ในงานรื่นเริง, งานแต่งงาน, งานศพหรืองานอื่นใด, ถ้ามีโอกาสพูดกันสักสิบนาทีท่านเป็นต้องกล่าวถึงยุงและถึงไข้จับสั่น อาจจะเป็นได้ว่าท่านพูดกับผู้เขียนถึงเรื่องงานของท่าน, ซึ่งมีส่วนไม่น้อยเป็นชนิดงานค้นคว้า, เพราะท่านทราบว่าผู้เขียนก็สนใจเรื่องการค้นคว้าอยู่, และมีอยู่สมัยหนึ่งที่ได้ทดลองค้นเข้าไปในวงของไข้จับสั่น, กล่าวคือในระหว่างที่สงครามโลกครั้งที่สองได้ลามมาถึงประเทศไทย, กรมแพทย์ทหารเรือ (น. อ. เล็ก สุมิตร ร. น. เป็นนายแพทย์ใหญ่) ได้ขอยืมตัวผู้เขียนไปช่วยราชการและมอบหมายให้เสาะหาสมุนไพรไทยที่อาจจะใช้รักษาไข้จับสั่นได้ ผู้เขียนได้ไปตั้งทำการทดลองที่โรงพยาบาลทหารเรือสัตตหีบ (ในปัจจุบันนี้เรียกว่าโรงพยาบาลอาภากรเกียรติวงษ์) ที่อำเภอสัตตหีบ, จังหวัดชลบุรี, อยู่เป็นเวลาร่วมปี, ได้ใช้วิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์แห่งความขาดแคลนในสมัยนั้นทำการศึกษาสรรพคุณรักษาไข้ของสมุนไพรมากกว่าสามสิบอย่าง เป็นการเบื้องต้นในคนไข้ทหารรวมหลายร้อยคน ได้พบว่าไม่ว่าจะให้คนไข้กินยาขนานใด, ซึ่งในตำรายาไทยอ้างว่าแก้ไข้, คนไข้จำนวนหนึ่งจะมีอาการไข้ลดลงได้ภายในสามสี่วันเสมอ จำนวนคนไข้ที่แสดงผลเช่นนี้มีอยู่ระหว่างสามสิบถึงหกสิบเปอร์เซ็นต์ของจำนวนทั้งหมดที่ทดลอง, มากน้อยไปตามชนิดของเชื้อและความรุนแรงของอาการ นอกจากไข้ลดแล้ว, เชื้อไข้ที่เคยตรวจพบในเลือดก็หายไปด้วย ในตอนต้น ๆ ผลเช่นนี้ก็เป็นที่น่าตื่นเต้นมาก แต่เมื่อเกิดสงสัยขึ้นมาว่าทำไมจึงใช้ได้ผลทุกขนาน, ได้ทดลองให้คนไข้กิน "ยาหลอก" (คือแป้งมันอัดเป็นเมล็ด) ดูบ้าง, ก็ได้พบ "ผลดี" ทำนองเดียวกัน, คือมีคนไข้หมดอาการไข้ได้ระหว่างสามสิบถึงหกสิบเปอร์เซ็นต์เหมือนกัน ดังนั้นในรายงานที่เสนอกรมแพทย์ทหารเรือจึงต้องลงความเห็นว่ายาทั้งหลายที่ได้ทดลอง (ราย

ชื่อมีบ่งไว้ในรายงานที่เสนอกระทรวงกลาโหม) นั้น ไม่มีสรรพคุณพิเศษในการรักษาไข้จับสั่นแต่อย่างใด, ที่คนไข้หมดอาการไปนั้นเป็นเพราะการหายเองจากภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ในตัว ผู้เขียนเข้าใจว่าการทดลองนี้เป็นครั้งแรกที่ได้มีการแสดงถึงภูมิคุ้มกันต่อไข้จับสั่นในมนุษย์อย่างไรก็ดี งานนี้เป็นเพียงส่วนน้อยนิดเดียว ถ้าจะเปรียบกับงานที่คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ได้กระทำไว้ในเรื่องไข้จับสั่น งานของผู้เขียนเป็นแต่เพียงฉากสั้น ๆ, คล้าย ๆ กับการลองชิมรสดู, หรือเอานิ้วไปแตะ ๆ ที่ผิว ๆ ส่วนของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ นั้นเป็นงานใหญ่, เป็นละครทั้งเรื่อง, เป็นการเสพด้วยความเพลินรส, เป็นการควานลงไปจนถึงก้นบึงทีเดียว

ผู้เขียนใช้การเปรียบเทียบว่า คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ท่านทำงานเรื่องไข้จับสั่นเสมือน "เสพด้วยความเพลินรส" ก็เพราะมีความรู้สึกกระนั้นจริง ๆ คือรู้สึกว่าท่านมีความสนใจดื่มด่ำในเรื่องนี้อย่างไม่รู้เบื่อ, แม้จะได้ทำงานเรื่องเดียวอยู่เป็นเวลาหลายสิบปีก็ตาม ท่านเป็น "ผู้ชำนาญเฉพาะ" อย่างแท้จริง และเป็นตัวอย่างที่ดียิ่งสำหรับผู้ที่อยากจะทำงานเฉพาะเรื่องบ้าง, ทั้งนี้มิใช่ว่าท่านหมกมุ่นอยู่แต่ในเรื่องเดียวอย่างไม่ลืมหูลืมตามองทางด้านอื่น ๆ บ้าง, อย่างที่ผู้ชำนาญเฉพาะบางคนเป็นอยู่, และเป็นต้นเหตุของการล้อเลียนเรื่อง "ศาสตราจารย์ทึ่ม" หรือ "ศาสตราจารย์ใจลอย" ที่ปรากฏบ่อย ๆ ในหนังสืออ่านเล่น แท้จริงท่านมีความสนใจในการบ้านการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปด้วย, โดยเฉพาะในด้านการสาธารณสุข, และแสดงความคิดอ่านและความเห็นที่น่าฟังเสมอ ๆ เว้นแต่ไม่ได้ให้ความผูกพันเหมือนกับเรื่องไข้จับสั่น จากการที่ได้สนทนากับท่านบ่อย ๆ ผู้เขียนรู้สึกว่าท่านนึกถึงเรื่องนี้ตลอดเวลา, และหัวข้อสนทนาที่บ่อยที่สุดคือเรื่องยุง มีข่าวอะไรเกี่ยวกับยุงท่านเป็นต้องเอาใจใส่เสมอ, ทั้ง ๆ ที่ในตอนหลังท่านได้มีหน้าที่หนักไปในทางบริหารมากกว่าการปฏิบัติ, ท่านก็ยังคุยเรื่องการออกท้องที่และการเสาะหายุงชนิดต่าง ๆ ได้ไม่รู้จักเบื่อหน่าย

นอกจากคุณสมบัติของท่านในทางวิชาการ, โดยเฉพาะการเอาใจใส่กับเรื่องของท่านอย่างจริงจังและไม่หย่อนคลาย, คุณความดีอีกข้อหนึ่งของท่านที่สมควรสรรเสริญคือความเป็นผู้มีความกตัญญูอย่างสูง, ในด้านที่เกี่ยวกับโรงเรียนเก่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่ไปร่วมงานของศิริราชเสมอ, เพราะฉะนั้นศิษย์ศิริราชรุ่นหลัง ๆ จึงรู้จักท่านดี ครั้นท่านมีบุตรชายที่สามารถจะเข้าเรียนแพทย์ได้, ท่านก็ส่งมาเป็นศิษย์ศิริราชเช่นเดียวกับท่าน, เป็นการรักษาเยื่อใยไว้

ไม่ให้ขาดวิ่น, ลูกชายของท่านก็ได้เล่าเรียนเป็นผลดีจนเป็นอาจารย์หนุ่มที่มีชื่อเสียงปรากฏ ซึ่งย่อมจะเป็นที่พอใจของท่านเป็นอย่างยิ่ง เมื่อการหยั่งเสียงเกี่ยวกับการก่อตั้งสมาคมศิษย์เก่าแพทย์ศิริราชไม่นานมานี้, ท่านก็เต็มใจให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่ ถ้าท่านไม่ด่วนสิ้นชีวิตไปเสียก่อน ท่านก็คงจะได้มีบทบาทสำคัญในสมาคมที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ เรื่องที่ชี้ให้เห็นความกตัญญูของท่านอีกเรื่องหนึ่งคือการที่ท่านไม่ยอมออกปากพูดถึงประเทศอินเดียในทางที่ไม่ยกย่อง ข้อนี้ผู้เขียนรับทราบมาจากผู้ใกล้ชิดของท่าน และได้ทราบเหตุผลว่าคงเป็นเพราะท่านได้เคยศึกษาเรื่องไข้จับสั่นและเรื่องยุงจากแพทย์ชาวอินเดียมาแต่ก่อน ท่านจึงไม่ยอมกล่าวคำตำหนิให้กระทบกระเทือนไปถึงผู้ที่ได้มีอุปการคุณ "ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี" ผู้ที่ยึดความกตัญญูออกไปอย่างกว้างขวางเช่นนี้คงหาได้ไม่บ่อยนัก

ผู้เคยรู้จักอาจารย์เสถียร โพธินันทะ ผู้ล่วงลับไปแล้ว และใคร ๆ ยกย่องว่าเป็น "ตู้พระไตรปิฎกเดินได้" ผู้เขียนยอมรับนับถือว่าท่านมีคุณสมบัติเหมาะสมกับสมญานั้นจริง ๆ ผู้เขียนเห็นต่อไปว่าหากในวงการแพทย์จะมี "ตู้เดินได้" บ้าง ก็อาจมีคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ได้ตู้หนึ่ง คือ "ตู้มาลาเรีย" จริงอยู่ คงจะเปรียบกับอาจารย์เสถียร โพธินันทะไม่ได้เพราะเป็นวิชาคนละทิศ วิทยาการแพทย์นั้นก้าวหน้าเสมือนกับวิ่ง เพราะฉะนั้นความรู้ของหลวงอายุรกิจ ฯ คงจะล้าสมัยไปมากแล้ว แต่ถึงล้าสมัยก็คงยังไม่เสื่อมค่า เพราะข้อมูลที่ท่านรวบรวมไว้นั้นเป็นหลักวิชาและเป็นหลักการ ถึงจะเก็บไว้นานเท่าใด ๆ ก็ยังจะต้องเปิดเอาออกมาศึกษากันเป็นระยะ ๆ เพราะฉะนั้นตู้ของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ไม่ใช่ตู้เก็บของใช้ประจำวัน แต่เป็นตู้เก็บของเก่าที่มีเอาไว้อวด นาน ๆ จึงจะได้เปิดทีหนึ่ง แต่ถ้าเปิดขึ้นมาก็เป็นที่พอใจ เป็น "ตู้ลายรดน้ำ"

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ศิษย์ตลอดกาล

เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบว่าหลวงอายุรกิจโกศลป่วยต้องเข้าโรงพยาบาลก็รีบไปเยี่ยม และได้ไปเยี่ยมหลายครั้งด้วยกัน ข้าพเจ้าเคยได้ทราบจากปากคำของหลวงอายุรกิจ ฯ เองหลายปีมาแล้วว่าเป็นโรคหัวใจโต เมื่อมาทราบในตอนนั้นว่าต้องเข้าโรงพยาบาล จึงมีความกังวลใจมาก ข้าพเจ้ามีความสัมพันธ์กับหลวงอายุรกิจ ฯ ในฐานะครูกับศิษย์ ตั้งแต่สมัยเมื่อหลวงอายุรกิจ ฯ เรียนอยู่ที่โรงเรียนเบญจมบพิตร เขาเป็นเด็กที่มีความประพฤติเรียบร้อย และเล่าเรียนได้อย่างดีมาก เมื่อเรียนจบหลักสูตรการศึกษาแล้ว ก็ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนราชแพทยาลัย แล้วก็ออกรับราชการเป็นแพทย์ เราได้วิสาสะกันอีกครั้งสมัยเมื่อทั้งข้าพเจ้าและหลวงอายุรกิจ ฯ ไปรับราชการอยู่ ณ จังหวัดเชียงใหม่ เราต่างมีครอบครัว ต่างมีบุตรธิดาด้วยกันทั้งสองฝ่าย ความสัมพันธ์ต่างกระชับแน่นขึ้นเป็นทวีคูณ และเจริญงอกงามไม่เสื่อมคลาย หลวงอายุรกิจ ฯ ไม่เคยเปลี่ยนแปลงน้ำใจเลย ตามความรู้สึกของข้าพเจ้า เขายังคงมั่นคงในความเป็นศิษย์เป็นครูกันอยู่เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เขาแสดงความยกย่องข้าพเจ้าเป็นครูของเขาอยู่เสมอ ข้าพเจ้าได้รับอุปการคุณจากหลวงอายุรกิจ ฯ เขาให้การรักษาดูแลทั้งตัวข้าพเจ้าและครอบครัวตลอดกาลนานปี ความสัมพันธ์ของเราทั้งสองครอบครัวจึงเลื่อนฐานะเป็นเสมือนเครือญาติที่สนิท และถ้าจะพูดตามน้ำใจของข้าพเจ้าก็ยืนยันว่ายิ่งกว่าญาติที่สนิทโดยแท้ เมื่อหลวงอายุรกิจ ฯ มาจากไปอย่างไม่มีวันจะเห็นหน้ากันอีกเช่นนี้ ข้าพเจ้าเสียน้ำตาให้แก่เขาบ่อยครั้งจริง ๆ ข้าพเจ้ามีศิษย์มากมายพอใช้ แต่จะหาศิษย์อย่างหลวงอายุรกิจ ฯ นั้นหายากที่สุด ข้าพเจ้าได้เทิดทูนอยู่เสมอว่าหลวงอายุรกิจ ฯ เป็นมนุษย์ที่ตั้งอยู่ในธรรมอันไพบูลย์ หลวงอายุรกิจ ฯ ได้ทำหน้าที่ของมนุษย์ด้วยความสมบูรณ์ เขาทำหน้าที่ลูกที่ดียิ่ง เป็นสามีที่ควรแก่การสรรเสริญ ได้อุปการะเลี้ยงลูกให้มีความเจริญยอดเยี่ยม เป็นผู้ตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทีที่สูงส่ง ควรแก่การยกย่องโดยแท้จริง ข้าพเจ้าขอให้พลังบุญทั้งหลายที่หลวงอายุรกิจ ฯ บำเพ็ญมา จงดลบันดาลให้หลวงอายุรกิจ ฯ ไปสู่สุคติภพตลอดกาล และจงเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวแก่บุตรธิดาและภรรยาคู่ชีพด้วยความเจริญเทอญ.

หลวงอาจวิชาสรร

คุณครูของผม

ผมได้มีโอกาสได้พบกับคุณครูหลวงอายุรกิจโกศลครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งในขณะนั้นผมเป็นนักเรียนสาธารณสุขศาสตร์รุ่นที่ ๒ อยู่ด้วยผู้หนึ่ง ในหลักสูตรขณะนั้นมีวิชามาลาเรียรวมอยู่ด้วย การสอนวิชามาลาเรียนักเรียนต้องไปเรียนกันที่กองควบคุมไข้มาลาเรีย (ชื่อกองในขณะนั้น) ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวังสุโขทัย และมีคุณครูเป็นหัวหน้ากอง

การที่นักเรียนต้องไปเรียนที่กองควบคุมไข้มาลาเรีย แทนที่จะเรียนกันที่ตึกพยาธิวิทยา (เก่า) ศิริราช ซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะในขณะนั้น ก็เป็นเพราะวิจารณญาณและการุณธรรมของคุณครูโดยแท้ เพราะการเรียนวิชามาลาเรียนั้น นักเรียนจะต้องอาศัยอุปกรณ์การเรียนเรียกได้ว่าแทบทั้งหมดที่กองควบคุมไข้มาลาเรียมีอยู่ สุดวิสัยที่จะขนอุปกรณ์เหล่านั้นไปยังศิริราชเมื่อคุณครูจะสอนและขนกลับ เมื่อคุณครูสอนจบแล้ว คุณครูจะไปสอนโดยไม่ใช้อุปกรณ์เหล่านั้นก็ได้ แต่ความรู้ความสามารถของลูกศิษย์ของคุณครูจะต้องอยู่ในขอบเขตอันจำกัดเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ลูกศิษย์ย่อมระลึกถึงวิจารณญาณอันลึกซึ้งรอบคอบ และการุณธรรมอันสูงส่งที่คุณครูได้มีให้แก่ลูกศิษย์อย่างมิมีวันจาง

ในขณะที่ผมกำลังจารึกข้อความนี้ สมุดโน๊ตจดเลคเชอร์ของคุณครูก็กางอยู่ตรงหน้าผมนี้เอง คำพูดในการสอนของคุณครูปรากฏเป็นถ้อยคำชัดเจนอยู่ตรงหน้าผม คุณครูได้กรุณาสอนวิชาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะแวดล้อมกับไข้มาลาเรีย และวิธีการสำรวจภาวะไข้มาลาเรีย เนื้อหาของเลคเชอร์บ่งถึงภูมิความรู้อันกว้างขวาง แนวการเลคเชอร์มีระบบจดง่าย เข้าใจง่ายและจำง่าย ทันสมัยอยู่เสมอ แม้กระทั่งบัดนี้ผมก็ได้อาศัยใช้ปรึกษาอยู่ตลอดเวลา และจะใช้อยู่จนชั่วชีวิตจะหาไม่

เมื่อหลักสูตรจบแล้วต่างคนก็ต่างแยกย้ายไปปฏิบัติหน้าที่ของตน แต่สำหรับคุณครูผมรู้สึกว่าคุณครูคงจะไม่ได้นึกว่าจบแล้ว เพราะเมื่อลูกศิษย์ไปหาคุณครูไม่ว่าจะติดขัดเรื่องใดคุณครูได้ให้ความกรุณาเพิ่มเติมแก้ไขแนะนำให้ตลอดเวลาเสมอต้นเสมอปลาย คุณครูให้

ความรู้ในห้องเรียนอย่างไร หลังจากจบหลักสูตรแล้ว คุณครูก็พร้อมให้ความรู้เยี่ยงเดียวกันจนกระทั่งวาระสุดท้ายของคุณครู

คุณครูจากไปสู่สัมปรายภพแล้ว คุณครูไปแต่ร่าง เกียรติยศชื่อเสียงของคุณครูยังอยู่ พระคุณของคุณครูยังอยู่ วิชาความรู้ที่คุณครูประสาทให้ยังอยู่ ลูกศิษย์ของคุณครูยังอยู่พร้อมที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ของคุณครูให้แก่น้อง ๆ ต่อไป ด้วยอารมณ์อาลัยระลึกถึงพระคุณของคุณครู ผมขอกราบคุณครูมา ณ โอกาสนี้.

น. อ. ประสิทธิ์ ตัณสถิตย์ ร.น.

นายแพทย์หลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ)

กับปัญหาสาธารณสุขและการควบคุมกำจัดไข้มาลาเรียในประเทศไทย

โดย

นายแพทย์อุทัย สนธินันท์

ชีวิตราชการของหลวงอายุรกิจโกศล เริ่มขึ้นภายหลังที่ได้จบการศึกษาวิชาแพทย์จากโรงเรียนราชแพทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๔๖๐[๑] โดยได้เข้าฝึกวิชาแพทย์ทหารจากโรงเรียนการแพทย์ทหารบกอีกหนึ่งปี ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๑ เมื่อได้ผ่านการฝึกอบรมจนจบหลักสูตรของทางการแล้ว ก็ได้รับประกาศนียบัตร และได้รับการแต่งตั้งเป็นนายดาบแพทย์ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๕ มณฑลนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๖๑

คุณหลวงอายุรกิจโกศล รับราชการอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาไม่นานนัก ก็ย้ายไปเป็นนายดาบแพทย์ประจำกองพยาบาลในกองพลทหารบกที่ ๔ มณฑลราชบุรี เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๖๒ คุณหลวง ฯ ได้รับราชการประจำที่จังหวัดราชบุรีด้วยดี ได้รับพระราชทานยศเป็นนายร้อยตรีและนายร้อยโท ตามลำดับ และใน พ.ศ. ๒๔๖๕ นั้นเอง คุณหลวงอายุรกิจโกศล ก็ได้มีโอกาสร่วมกับผู้บังคับบัญชาชั้นสูงปฏิบัติราชการพิเศษรับใช้ประเทศชาติ ซึ่งปรากฏมีหลักฐาน[๒] กล่าวถึงไว้ว่า

"ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้เกิดความไม่สงบขึ้นในจังหวัดปัตตานี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พลตรีหม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๔ จังหวัดราชบุรี เสด็จไปพิจารณาเหตุการณ์และพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้จัดการระงับปราบปรามเหตุการณ์ไม่สงบครั้งนั้นได้ตามกรณีแห่งความจำเป็น...." ในคณะนายทหารที่ติดตามพลตรีหม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ผู้บัญชาการกองพลในขณะนั้น ปรากฏว่า ร.ท. กิ่ม ภมรประวัติ คือ

---

๑. "จุฬาบัณฑิต ๒๔๘๐" จัดทำโดย ร.ต. ทองพันธุ์ มณีรัตน์ พ.ศ. ๒๔๘๕

๒. จากพระประวัติ พลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ ในหนังสือ "หน้าที่ราชการและหน้าที่เกียรติศักดิ์ของนายทหารสัญญาบัตร" หน้า ๑๔-๑๓

คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้มีชื่อรวมอยู่ในกลุ่มคณะนายทหารชุดนั้นด้วย และท่านผู้บัญชาการกองพล ฯ ก็ได้ทรงอำนวยการระงับปราบปรามเหตุการณ์ไม่สงบครั้งนั้น จนเป็นที่เรียบร้อยสมดังพระบรมราโชบายของององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖

ร้อยโท กิ่ม ภมรประวัติ คงรับราชการเป็นนายทหารเสนารักษ์ประจำกองเสนารักษ์กองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรีต่อมา แล้วได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุน โดยมีราชทินนามว่า อายุรกิจโกศล เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๖๘ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ ก็ได้รับพระราชทานยศเป็นนายร้อยเอก และได้ย้ายจากกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี มารับราชการสนองพระเดชพระคุณที่พระนคร ในตำแหน่งนายแพทย์ประจำกองเสนารักษ์ กองพลทหารบกที่ ๑ กรุงเทพ ฯ

นายร้อยเอก ขุนอายุรกิจโกศล ในขณะนั้น ได้รับราชการประจำกองเสนารักษ์ที่ ๑ อยู่ประมาณ ๒ ปี ก็ย้ายขึ้นไปรับตำแหน่งผู้บังคับหมวดเสนารักษ์ กรมทหารราบที่ ๘ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ในระยะเวลาใกล้ชิดกันนั้นเอง ท่านผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๔ ราชบุรี คือ พลตรี หม่อมเจ้าทศศิริวงศ์ ซึ่งทรงได้รับพระราชทานยศ เป็นพลโท และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สถาปนาเป็นพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้มารับราชการทางกระทรวงมหาดไทย โดยโปรดเกล้า ฯ ให้ทรงดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ การที่ได้มาใกล้ชิดกันอีกครั้งหนึ่งกับองค์ผู้บังคับบัญชาเดิม ซึ่งได้ปฏิบัติราชการร่วมกันทั้งในยามปกติ และในกรณีพิเศษ จึงทำให้ร้อยเอก ขุนอายุรกิจโกศล ตัดสินใจอำลาชีวิตข้าราชการกลาโหม โดยกระทรวงมหาดไทยขอโอนมารับราชการทางกรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย แล้วเข้ารับตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๑[๓] โดยเป็น "ผู้รั้งตำแหน่ง" ไปก่อนตามระเบียบแบบแผนของทางราชการในสมัยนั้น แล้วได้รับการเปลี่ยนยศจาก นายร้อยเอก เป็นรองอำมาตย์เอก อันเป็นยศทางข้าราชการพลเรือนสมัยนั้น ที่เทียบโดยศักดินาเท่าเทียมกัน

---

๓. แถลงการสาธารณสุข ของกรมสาธารณสุข เล่ม ๔ อันดับ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ หน้า ๑๔๗๐

กัปตันนายร้อยเอกทางฝ่ายข้าราชการกลาโหม เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ ต่อจากนั้นมาอีกเกือบหนึ่งปี กรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย จึงออกคำสั่งเมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๗๒ แต่งตั้งให้รองอำมาตย์เอก ขุนอายุรกิจโกศล ดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่โดยสมบูรณ์ แล้วในปีเดียวกันนั้นเอง เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ รองอำมาตย์เอกขุนอายุรกิจโกศล ก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงในราชทินนามเดิม

จังหวัดเชียงใหม่สมัย พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๑ หรือเมื่อประมาณ ๔๐ ปีมาแล้วนั้น แม้จะต่างกับสมัยปัจจุบัน ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๑ อย่างมากมายเพียงใดก็ตาม ถึงกระนั้นก็ยังเป็นจังหวัดที่ได้รับความยกย่องว่า เป็นเมืองซึ่งมีความเจริญเป็นที่สองรองจากกรุงเทพ ฯ มาแต่ครั้งรกระนั้น ชาวต่างประเทศ เช่น ชาวอังกฤษ ได้ไปประกอบธุรกิจกันมากหน้าหลายตา จนสามารถจัดตั้งสโมสรยิมคานา อันเป็นสโมสรสำหรับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ ส่วนชาวอเมริกันก็มีคณะมิชชั่นนารีแห่งนิกายโปรเตสแตนท์ ไปตั้งหน่วยทำการเผยแพร่คริสต์ธรรมโดยอาศัยการแพทย์ และการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญ สำหรับการแพทย์นั้นก็มีนายแพทย์ อี. ซี. คอร์ท เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และนายแพทย์ชาวอเมริกัน เป็นผู้ช่วยอีก หนึ่ง – สองนาย นอกจากนั้นก็ยังมีนายแพทย์ แมคเคน ซึ่งเป็นผู้อำนวยการนิคมโรคเรื้อน สังคมแพทย์เชียงใหม่เมื่อ ๔๐ ปีมาแล้ว จึงเป็นสังคมใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนแพทย์ที่จะพึงมีในจังหวัดอื่น ๆ นอกจากจังหวัดพระนคร ตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นตำแหน่งราชการที่ทางราชการจำเป็นต้องพิจารณาเลือกเฟ้นอย่างถี่ถ้วนก่อนที่จะตกลงแต่งตั้งผู้ใดให้ดำรงตำแหน่ง

ปัญหาใหญ่ที่ประจันหน้าสาธารณสุขอยู่ในสมัยนั้น เป็นปัญหาเรื่องโรคติดต่ออันตรายระบาด อันได้แก่ กาฬโรค ไข้ทรพิษ อหิวาตกโรค อหิวาตกโรคนั้นในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๒ มีจำนวนป่วยทั่วประเทศปีละกว่าสองพันคน ส่วนไข้ทรพิษ และกาฬโรคคงมีกำเริบระบาดขึ้นเป็นบางท้องที่ จึงมีจำนวนป่วยเพียงปีละ สอง – สามร้อยคนเท่านั้น กรมสาธารณสุขซึ่งมีนโยบายใหญ่ว่า "มุ่งกระทำการสาธารณสุข (ป้องกันโรค) ยิ่งกว่าการบำบัดโรค (การรักษาพยาบาลบุคคล)[๔] จึงมุ่งหน้าที่จะป้องกันโรคติดต่ออันตรายระบาด

๔. หม่อมเจ้า สกลวรรณากร วรวรรณ ในการประชุมสาธารณสุขมณฑล เมื่อ ๓ กรกฎาคม ๒๔๖๖ จากอนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุข ครบ ๑๕ ปี หน้า ๔๔๐

เฉพาะอย่างยิ่งไข้ทรพิษและอหิวาตกโรค และกาฬโรค ทั้งนี้คงเป็นเพราะโรคติดต่ออันตรายเหล่านั้นติดต่อแพร่หลายได้ง่าย และรวดเร็วมาก ทั้งอัตราตายก็สูงมาก ดังจะเห็นได้จากบันทึกของกรมอนามัยแสดงจำนวนป่วยตายด้วยโรคติดต่ออันตรายทั่วประเทศ[๕] ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ นั้น กาฬโรคมีอัตราร้อยละ ๗๕ ไข้ทรพิษมีอัตราตายร้อยละ ๕๐ อหิวาตกโรคมีอัตราตายร้อยละ ๗๐

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่นั้น โรคติดต่ออันตรายต่าง ๆ มิได้เป็นปัญหาที่ทางการจักต้องวิตกกังวลอย่างยิ่ง คงมีแต่โรคติดต่ออื่น ๆ บางโรคที่มีจำนวนป่วยมาก เฉพาะอย่างยิ่งโรคไข้จับสั่น เป็นโรคติดต่อที่มีความสำคัญแก่การดำเนินงานสาธารณสุขของจังหวัดเชียงใหม่ทีเดียว หลักฐานที่สนับสนุนว่าโรคไข้จับสั่นมีอยู่ชุกชุมในจังหวัดเชียงใหม่นั้น ได้แก่รายงานเรื่องไข้ปัสสาวะดำที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ห้วยแก้ว เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘[๖] ซึ่งในรายงานนั้นกล่าวว่า มีผู้ป่วยเป็นไข้ปัสสาวะดำ ๔ ราย นอกจากนั้นการผลิตยาคินินเม็ด เรียกชื่อว่ายาคินิน อ.ม. ของคณะแพทย์มิชชันนารีอเมริกัน ที่จังหวัดเชียงใหม่ ก็ควรแสดงว่าจักต้องมีผู้ป่วยเป็นไข้จับสั่นกันมาก ทางแพทย์มิชชันนารีจึงอัดผงคินินเป็นเม็ดออกจำหน่ายแก่ประชาชน[๗] ส่วนที่เป็นหลักฐานแน่นแฟ้นที่สุด ก็ควรเป็นข้อความในจดหมายประจำเดือนจากสาธารณสุข มณฑลพายัพ ซึ่งกล่าวเน้นถึงความชุกชุมของไข้จับสั่นไว้ "....ไข้จับสั่นเป็นโรคที่มีประจำในท้องที่มณฑลพายัพ และมีจำนวนสูงกว่าโรคอื่นทั้งหมดตามสถิติที่ได้เปรียบเทียบแล้วใน พ.ศ. ๒๔๗๒ คิดถัวเฉลี่ยได้ถึงร้อยละ ๖๓ นับว่าเป็นจำนวนสูงมาก" และ "....ถ้าคิดเทียบจำนวนป่วยกับจำนวนตายด้วย โรคนี้กับโรคอื่นแล้วโรคนี้มีถึงร้อยละ ๙๐"[๘]

จากหลักฐานดังได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็จักเห็นได้ถนัดชัดว่า เมื่อคุณหลวงอายุรกิจ

---

๕. ตารางแสดงจำนวนป่วยตายด้วยโรคติดต่ออันตรายทั่วประเทศของกรมอนามัย ในเรื่องประวัติและผลงานของกรมอนามัย หนังสืออนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุขครบ ๑๕ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ หน้า ๒๔๕

๖. แถลงการสาธารณสุขเล่ม ๑ อันดับ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ หน้า ๘๐๑

๗. ประวัติการแพทย์มิชชั่นนารีในประเทศไทย โดยนายแพทย์ มนัสวีร์ หนังสืออนุสรณ์ ๒๐ ปี กระทรวงสาธารณสุข หน้า ๕๖๐

๘. การจำหน่ายยาตำราหลวงแก้ไข้เพื่อป้องกันไข้จับสั่น "ในมณฑลพายัพ" แถลงการสาธารณสุขของกรมสาธารณสุขเล่ม ๘ อันดับ ๑ เมษายน ๒๔๗๕ หน้า ๘๒

โกศล เข้ารับตำแหน่งเป็นสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่นั้น ไข้จับสั่นได้เป็นที่สนใจเป็นพิเศษของท่าน และกำลังเป็นปัญหาสำคัญทั้งทางสาธารณสุข และทางบำบัดโรคอยู่แล้วในจังหวัดเชียงใหม่

ในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้นเอง กรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย ก็ได้เริ่มสนใจกับการป้องกันไข้จับสั่น ทั้งนี้ก็เนื่องจากสันนิบาตประชาชาติอันเป็นองค์การนานาชาติที่ได้ก่อตั้งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ได้จัดตั้งคณะกรรมาธิการไข้จับสั่น เพื่อพิจารณาปัญหาไข้จับสั่นที่ลุกลามแพร่หลายอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในครั้งนั้น คณะกรรมาธิการ ฯ ได้ประชุมกันเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ผลจากการประชุมนั้นคงเป็นผลสะท้อนถึงภาวะไข้จับสั่นในประเทศไทย กรมสาธารณสุขจึงเสนอเรื่องการควบคุมไข้จับสั่นในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล ให้พิจารณาในการประชุม ปีที่ ๓๔ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒

เนื่องจากไข้จับสั่นเป็นปัญหาใหญ่ในการสาธารณสุขของจังหวัดเชียงใหม่ และของมณฑลพายัพ องค์สมุหเทศาภิบาล คือ พลโท พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ จึงได้เสนอข้อหารือในที่ประชุมสมุหเทศาภิบาล และก็ได้ทราบแนวนโยบายจากหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ อธิบดีกรมสาธารณสุข ซึ่งได้ชี้แจงว่า "เวลานี้สำหรับมณฑลพายัพกำลังดำริจะให้มีโครงการสำหรับทำการพิเศษเรื่องไข้จับสั่น"[๕] คำบัญชาของอธิบดีกรมสาธารณสุขดังนี้ย่อมแสดงว่า สาธารณสุขมณฑล สาธารณสุขจังหวัดต่าง ๆ ในเขตมณฑลพายัพ ย่อมจักต้องมี "ภาระพิเศษ" สำหรับเรื่องไข้จับสั่นนอกเหนือไปจากงานสาธารณสุขอื่น ๆ อันจะพึงกระทำอยู่เป็นประจำ

ที่ประชุมสมุหเทศาภิบาลครั้งนั้น ได้มีมติในการควบคุมไข้จับสั่นว่า ให้ทำการสุขศึกษาแก่ประชาชนถึงวิธีการป้องกัน บำบัดไข้จับสั่น กับขยายการจำหน่ายยาตำราหลวงแก้ไข้ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น กระทรวงมหาดไทย จึงได้มีตราน้อยที่ ๑๑๕/๑๒๐๘๖ ลงวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๗๒ ส่งระเบียบการควบคุมไข้จับสั่นไปยังสมุหเทศาภิบาลมณฑลที่ประกาศจัดการสุขาภิบาล เพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามมติดังกล่าวแล้ว

---

๕. รายงานการประชุมสมุหเทศาภิบาลปีที่ ๓๔ เดือนพฤศจิกายน ๒๔๗๒ หน้า ๑๒๔

เพื่อพิจารณาหาทางส่งเสริมการจำหน่ายยาคินินตำราหลวงแก้ไข้ให้แพร่หลายกว้างขวางที่สุดที่จะกระทำได้ องค์สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพได้เสด็จออกตรวจท้องที่พร้อมกับคุณหลวงอายุรกิจโกศล ในท้องที่อำเภอเชียงดาว พร้าว ฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ในระหว่างฤดูร้อนของปลาย พ. ศ. ๒๔๗๒ ในรายงานแจ้งว่า สาธารณสุขจังหวัดได้เน้นถึงการพบผู้ป่วยเป็นไข้จับสั่น และการชี้แจงแก่ราษฎรตามแนวนโยบายของกรมสาธารณสุขเกี่ยวกับการควบคุมป้องกันไข้จับสั่น[๑๐] และพระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ก็ได้ทรงนำข้อสังเกตจากการเสด็จออกตรวจท้องที่คราวนั้น มาปรารภในที่ชุมนุมผู้ว่าราชการจังหวัดแห่งมณฑลพายัพ เมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๔๗๓ ถึงการที่จะให้ยี่กงษีสุรานำยาตำราหลวงแก้ไข้ไปจำหน่ายด้วย[๑๑]

นอกเหนือจากการติดต่อประสานงานกับชาวต่างประเทศในจังหวัดเชียงใหม่ เฉพาะอย่างยิ่งในสังคมคณะแพทย์ของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมักจะมีการชุมนุมพบปะเพื่อสังสรรค์กันในทางวิชาการ ดังมีหลักฐานการบรรยายเรื่องไข้หวัดใหญ่ในเชียงใหม่แก่ชุมนุมแพทย์โดยสาธารณสุขมณฑลพายัพ เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ นั้นแล้ว คุณหลวงอายุรกิจ-โกศลได้เริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างประเทศนอกพระราชอาณาจักร ในปี พ. ศ. ๒๔๗๓ โดยที่ในเดือนธันวาคม พ. ศ. ๒๔๗๓ ได้มีการประชุมเวชชกรรมเมืองร้อนแห่งบูรพาทิศครั้งที่ ๘ ที่กรุงเทพ ฯ โดยรัฐบาลไทยเป็นเจ้าภาพ

ภายหลังการประชุมที่กรุงเทพ ฯ แล้ว มีนักวิทยาศาสตร์บางกลุ่มเดินทางขึ้นไป "ทัศนาจร" มณฑลภาคเหนือ นอกจากฝ่ายบ้านเมืองในแต่ละจังหวัดที่ถูกกำหนดลงว่านักวิทยาศาสตร์ทางแพทย์จะแวะทัศนาจรแล้ว บรรดาสาธารณสุขจังหวัด และนายแพทย์ซึ่งมีหน้าที่อยู่ในวงราชการของจังหวัดเหล่านั้น ก็ย่อมจะต้องเป็นเจ้าภาพ สำหรับจังหวัดเชียงใหม่อันเป็นที่ตั้งศาลาว่าการมณฑลพายัพ เป็นปลายทางของเส้นเดินทางโดยขบวนรถไฟ และเป็นจังหวัดที่มีลมฟ้าอากาศ มีภูมิประเทศเหมาะสมแก่การทัศนาจร ตลอดจนมีความอุ่นหนาฝาคั่งในจำนวนนายแพทย์นั้น คณะนักวิทยาศาสตร์ที่เดินทางเข้ามาประชุมที่กรุงเทพ ฯ กำหนดใช้เวลาอยู่เยี่ยมเยือนเชียงใหม่นานถึง ๓ วัน คือระหว่างวันที่ ๑๕-๑๖ และ ๑๗

---

๑๐. แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๖ อันดับ ๑๒ ธันวาคม ๒๔๗๑ หน้า ๑๑๗๘

๑๑. แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๖ อันดับ ๑๐ ตุลาคม ๒๔๗๓ หน้า ๑๑๑៩

ธันวาคม ๒๔๗๓ คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็เป็นกรรมการผู้หนึ่งในฝ่ายต้อนรับ คณะนักวิทยาศาสตร์ชุดนี้ที่เชียงใหม่ด้วย.

ในกลุ่มคณะนักวิทยาศาสตร์ที่เดินทางขึ้นไปทัศนาจรเชียงใหม่ ภายหลังการประชุมเวชชกรรมเมืองร้อน แห่งบูรพาทิศ ครั้งที่ ๘ ที่กรุงเทพ ฯ นั้นมีนักกีฏวิทยารวมอยู่ด้วย ๒ ท่าน คือ Barraud & Christophers ท่านทั้งสองนี้มีชื่อเสียงอยู่มากในวงการกีฏวิทยา ก็เพราะเป็นเจ้าของเอกสารเรื่อง "ยุงในอินเดีย" (Fauna of British India) ในโอกาสที่ได้เดินทางเข้ามาประเทศไทย (สยามในครั้งนั้น) ท่านทั้งสองนี้ได้เก็บรวบรวมยุงจากกรุงเทพ ฯ และเชียงใหม่โดยความร่วมมือจากหลวงอายุรกิจโกศลเป็นผู้รวบรวมยุงก้นปล่องนำกลับไปศึกษาค้นคว้าต่อ แล้วได้ตีพิมพ์ผลงานของท่านด้วยเรื่อง "ยุงซึ่งรวบรวมไปจากประเทศสยาม" (On a Collection of Anopheline and Culicine Mosquitoe from Siam) และยังได้ติดต่อกันอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๓ นั้นเอง รัฐบาลไทย "โดยกรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย" ได้ขอร้องไปยังคณะกรรมาธิการเรื่องไข้จับสั่นของสันนิบาตประชาชาติให้ส่งกรรมาธิการหนึ่งนาย มาทำการสำรวจภาวะไข้จับสั่น[๑๒] คณะกรรมาธิการได้ตกลงให้ส่งนายแพทย์ลุดวิค อนิคสไตน์ ซึ่งขณะนั้นปฏิบัติงานอยู่ในมลายู เป็นผู้เข้ามาทำการสำรวจภาวะไข้จับสั่นตามคำขอของรัฐบาล กระทรวงมหาดไทย จึงได้จ้างนายแพทย์ลุดวิค อนิคสไตน์ตามที่คณะกรรมาธิการเรื่องไข้จับสั่นแห่งสันนิบาตประชาชาติ[๑๓] เสนอแนะ แล้วได้ออกคำสั่งแต่งตั้งกรรมการเริ่มพิจารณาปัญหาเรื่องไข้จับสั่นขึ้นคณะหนึ่ง

คณะกรรมการชุดนี้ได้เริ่มทำการสอบสวนเรื่องไข้จับสั่นเมื่อเดือนมกราคม ๒๔๗๓ โดยทำการสำรวจศึกษาตรวจหายุงก้นปล่องสกุลต่าง ๆ ในกรุงเทพ ฯ และสมุทรปราการ ต่อจากนั้นก็ได้เดินทางไปสำรวจในท้องที่ภาคเหนือ คือเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง น่าน แพร่ คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้ร่วมเป็นคณะไปกับนายแพทย์ลุดวิค อนิคสไตน์ ไปสำรวจภาวะไข้

๑๒. Quaterly Bulletin of the Health Organization Vol. 1. No. 2 June 1932 p. 225

๑๓. แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๕ อันดับ ๒ พฤษภาคม ๒๔๗๖ หน้า ๑๑๗

จับสั่นด้วย จึงได้มีโอกาสฝึกฝนวิธีการใหม่ ๆ และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอันล้วนแต่เป็นประโยชน์แก่การดำเนินงานควบคุมป้องกันไข้จับสั่นยิ่งขึ้น

อาศัยผลการสำรวจภาวะไข้จับสั่นเป็นการเริ่มแรกครั้งนี้ นายแพทย์ลุดวิค อนิคสไตน์ ได้เสนอรายงานต่อคณะกรรมาธิการของสันนิบาตประชาชาติ สำหรับพิจารณาเรื่องควบคุมไข้จับสั่น ซึ่งได้ "อนุโลมตามความเห็นของนายแพทย์อนิคสไตน์" และ "ส่งมาให้กรมสาธารณสุขพิจารณา"[๑๔] รายงานนั้นได้ "แนะนำให้เริ่มจัดการควบคุมโรคนี้ในมณฑลพายัพก่อนมณฑลอื่น ซึ่งพ้องกับดำริของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอยู่แล้ว" เหตุผลของนายแพทย์อนิคสไตน์ดังนี้ ก็คงเป็นเพราะสถิติจำนวนตายด้วยไข้จับสั่นของประชากรในจังหวัดต่าง ๆ ของมณฑลพายัพในสมัยนั้น แสดงว่ามีอัตราตายสูงมาก ดังจะเห็นได้จากตารางที่ปรากฏในรายงานของนายแพทย์อนิค สไตน์ ดังต่อไปนี้[๑๕]

จังหวัด และ ประชากร	ค. ศ.	จำนวนตาย ด้วย ไข้จับสั่น	อัตราตาย ต่อ ๑๐,๐๐๐ ของประชากร
เชียงใหม่	๑๙๒๗	๔,๙๓๘	๑๔๑.๒
(๓๔๙,๖๐๐)	พ. ศ. (๒๔๖๙–๒๔๗๐)		
	๑๙๒๘	๓,๐๒๓	๘๖.๕
	พ. ศ. (๒๔๗๐–๒๔๗๑)		
	๑๙๒๙	๓,๙๗๓	๑๑๓.๖
	พ. ศ. (๒๔๗๑–๒๔๗๒)		
	๑๙๓๐	๖,๐๐๙	๑๗๑.๙
	พ. ศ. (๒๔๗๒–๒๔๗๓)		
เชียงราย	๑๙๒๗	๔,๖๓๑	๑๓๗.๘
(๓๔๙,๖๐๐)	พ. ศ. (๒๔๖๙–๒๔๗๐)		

---

๑๔. แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๔ อันดับ ๒ พฤษภาคม ๒๔๗๖ หน้า ๑๑๗

๑๕. Quaterly Bulletin of Health Organization Vol. 1 No. 2 June 1932 q. 267

จังหวัด และ ประชากร	ค. ศ.	จำนวนตาย ด้วย ไข้จับสั่น	อัตราตาย ต่อ ๑๐,๐๐๐ ของประชากร
	๑๙๒๘	๓,๙๓๘	๑๑๗.๒
	พ. ศ. (๒๔๗๐–๒๔๗๑)		
	๑๙๒๙	๕,๓๘๘	๑๖๐.๔
	พ. ศ. (๒๔๗๑–๒๔๗๒)		
	๑๙๓๐	๕,๖๒๗	๑๖๗.๕
	พ. ศ. (๒๔๗๒–๒๔๗๓)		
ลำปาง	๑๙๒๗	๓,๐๓๔	๑๐๖.๐
(๒๘๖,๒๒๘)	พ. ศ. (๒๔๖๙–๒๔๗๐)		
	๑๙๒๘	๒,๖๑๖	๙๑.๔
	พ. ศ. (๒๔๗๐–๒๔๗๑)		
	๑๙๒๙	๒,๒๔๑	๗๘.๘
	พ. ศ. (๒๔๗๑–๒๔๗๒)		
	๑๙๓๐	๒,๗๙๘	๙๗.๘
	พ. ศ. (๒๔๗๒–๒๔๗๓)		
แพร่	๑๙๒๗	๑,๒๕๒	๑๐๗.๔
(๑๑๖,๖๐๐)	พ. ศ. (๒๔๖๙-๒๔๗๐)		
	๑๙๒๘	๑,๑๒๖	๖๙.๖
	พ. ศ. (๒๔๗๐–๒๔๗๑)		
	๑๙๒๙	๑,๓๗๔	๑๑๗.๘
	พ. ศ. (๒๔๗๑–๒๔๗๒)		
	๑๙๓๐	๑,๒๗๙	๑๐๙,๗
	พ. ศ. (๒๔๗๒–๒๔๗๓)		

จังหวัด และ ประชากร	ค. ศ.	จำนวนตาย ด้วย ไข้จับสั่น	อัตราตาย ต่อ ๑๐,๐๐๐ ของประชากร
น่าน	๑๙๒๗ พ. ศ. (๒๔๖๙–๒๔๗๐)	๒,๐๐๙	๑๒๒.๑
	๑๙๒๘ พ. ศ. (๒๔๗๐–๒๔๗๑)	๑,๑๔๐	๘๕.๗
	๑๙๒๙ พ. ศ. (๒๔๗๑–๒๔๗๒)	๒.๗๙๘	๑๗๐.๑
	๑๙๓๐ พ. ศ. (๒๔๗๒–๒๔๗๓)	๒,๒๕๘	๑๓๗.๓

เพราะฉะนั้น กรมสาธารณสุขจึงตกลงให้คุณหลวงอายุรกิจโกศล สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ จัดให้มีหน่วยงานขึ้นหน่วยหนึ่ง ประกอบด้วยสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่เป็นหัวหน้า มีผู้ตรวจการสุขาภิบาล ๔ คน เป็นเจ้าหน้าที่ คุณหลวงอายุรกิจโกศลเป็นผู้ฝึกฝนอบรมเจ้าหน้าที่เหล่านี้ในวิธีการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำรวจภาวะไข้จับสั่น เช่น การตักหนอนยุงมาตรวจพิสูจน์ชื่อ สกุล การเจาะโลหิตทำฟิล์ม และย้อมสี ตลอดจนการตรวจหาเชื้อไข้มาลาเรีย กล้องจุลทัศน์ก็เป็นกล้องที่เหลือตกค้างจากหน่วยควบคุมโรคพยาธิปากขอที่หยุดงานไปแล้ว อุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำต้องใช้ในการตักตัวหนอนยุงก็หาซื้อเอาจากท้องตลาด แต่ถึงอย่างไรงานสำรวจภาวะไข้จับสั่น และการควบคุมไข้จับสั่น "ด้วยการรักษาพลเมืองที่เป็นไข้จับสั่นโดยไม่คิดมูลค่าด้วยยาคินิน (Quininization) พร้อมไปกับการแนะนำส่งเสริมให้พลเมืองรู้จักป้องกันตัวให้พ้นจากการเป็นไข้จับสั่น"[๑๖] ก็ได้เริ่มขึ้นแล้วเป็นครั้งแรกในประเทศไทย หนังสือแถลงการสาธารณสุขอันเป็นนิตยสารทางราชการของกรมสาธารณสุขได้บันทึกว่า "สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ได้เริ่มทำการเมื่อเดือนพฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๗๕ ในท้องที่ตำบลแม่เฮียะเป็นท้องที่แรก แล้วทำต่อไปในท้องที่อำเภอพร้าว และอำเภอเชียงดาว"[๑๗] และจากราย

๑๖ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๘ อันดับ ๒ พฤษภาคม ๒๔๗๖ หน้า ๑๑๗

๑๗ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๘ อันดับ ๗ ตุลาคม ๒๔๗๖ หน้า ๔๖๑

งานแสดงกิจการที่ได้จัดทำไปแล้วระบรอบหนึ่งปี ก็ปรากฏว่า การควบคุมเพื่อให้จำนวนป่วยและตายลดน้อยลง โดยวิธีควบคุมด้วยการบำบัด คือ จ่ายยาคินินให้กินตามกำหนดเวลานั้น "ในท้องที่ตำบลแม่เฮียะ เด็กคนไข้ซึ่งมีม้ามโตได้ลดจำนวนลงเป็นอันมาก"[๑๘]

ส่วนวิธีการควบคุมด้วยการกำจัดลูกน้ำ และยุงก้นปล่องนั้น คุณหลวงอายุรกิจโกศล มีความเห็นแย้งความเห็นของนายแพทย์ลุดวิค อนิคสไตน์ โดยนายแพทย์อนิคสไตน์ เห็นว่า ควรให้ราษฎรเลิกทำนาตามเชิงเขาเสียให้หมด คงให้ทำแต่ในที่ราบห่างไกลจากเชิงเขา เพราะน้ำตามลำห้วยนั้นใสสะอาด เหมาะแก่ลูกน้ำยุง เอ. มินิมัส จะอาศัยอยู่ แต่เมื่อได้ไหลมาเป็นระยะไกลจนถึงทุ่งราบแล้ว น้ำก็ควรจะมีลักษณะขุ่น ไม่เหมาะแก่การอาศัยของลูกน้ำยุง เอ. มินิมัส นายแพทย์อนิคสไตน์คิดว่า ถ้าทำได้ดังนี้แล้ว จำนวนไข้จับสั่นในท้องที่มณฑลพายัพจะลดน้อยลงเป็นอันมาก.

ส่วนความเห็นของคุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้นเห็นว่า ถ้าจัดทำตามแนวความคิดเห็นของนายแพทย์อนิคสไตน์นั้นแล้ว จะต้องหมดเปลืองมาก คงไม่เหมาะกับสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทย จึงเสนอว่า ถ้าทะนุบำรุงพุ่มไม้ที่เกิดอยู่ตามฝั่งแม่น้ำลำธารให้มีหนาแน่นที่สุด ลูกน้ำของยุง เอ. มินิมัส ก็ไม่สามารถจะสืบพันธุ์ และเกิดได้ และควรเลือกหมู่บ้านที่มีไข้จับสั่นชุกชุม และมีแหล่งน้ำซึ่ง เอ. มินิมัสเพาะพันธุ์อยู่ชุกชุม แล้วให้ปลูกต้นไม้ทั้งสองฝั่งเหมือง หรือลำห้วยที่ใกล้ชิดหมู่บ้าน แล้วแผ่ออกไปไกลจากหมู่บ้าน ประมาณ ๘๐๐ ถึง ๑,๖๐๐ เมตร ต้นไม้ที่จะนำมาปลูกนี้ ต้องเป็นไม้พุ่มเตี้ย ใบดกแน่นทึบ ไม่ใช่สูงโปร่ง และยังมีความเห็นต่อไปว่า ถ้าจะแนะนำราษฎรซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ลำเหมือง หรือลำห้วยให้พากันเลี้ยงเป็ดให้มาก ๆ แล้วฝูงเป็ดก็จะต้องไปหากินตามแหล่งน้ำที่ใกล้ ๆ นั้น ทำให้น้ำขุ่น และมีความกระเทือน เป็นการแปรสภาพให้แหล่งน้ำนั้นเกิดไม่เหมาะแก่การอาศัยอยู่ของลูกน้ำ เอ. มินิมัส[๑๙]

แต่ความคิดเห็นอันควรจะเป็นประโยชน์นี้ มิได้ปรากฏว่าได้จัดทำจนรู้ผล ทั้งนี้คงจะเนื่องจากความจำกัดของเงินงบประมาณที่จะเบิกจ่ายจากกรมสาธารณสุขมาจัดจ่ายให้แก่การควบคุมไข้จับสั่น เพราะในครั้งนั้น กรมสาธารณสุขก็ยังเป็นเพียงกรมหนึ่งในกระทรวงมหาด-

---

๑๘ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๘ อันดับ ๗ ตุลาคม ๒๔๗๖ หน้า ๔๖๓

๑๙ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๘ อันดับ ๗ ตุลาคม ๒๔๗๖ หน้า ๔๖๔-๔๖๕

ไทย และการควบคุมไข้จับสั่น ก็เป็นเพียงหน่วยงานของกองโรคระบาด อีกทั้งปัญหาที่ประจัญหน้ากองโรคระบาดอยู่ก็เป็นปัญหาของการตายอย่างรวดเร็ว และเป็นจำนวนมากด้วยโรคติดต่ออันตรายความเหมาะสมของการควบคุมไข้จับสั่นจึงยกเอาการแพร่ยาตำราหลวงแก้ไข้เป็นเรื่องนำที่ควรทำก่อนเรื่องอื่น.

แต่ทางราชการก็มิได้ละทิ้งงานควบคุมไข้จับสั่น ด้วยวิธีการอื่น ๆ นอกไปจากการแพร่ยาตำราหลวงแก้ไข้ ในขณะที่ยังไม่มีแผนกควบคุมไข้จับสั่นขึ้นโดยเฉพาะในกองโรคติดต่อหรือในกองอื่นใดที่เหมาะสมก็ได้มีการเตรียมจัดบุคคลซึ่งจะได้รับหน้าที่จัดงานบริหารการควบคุมไข้จับสั่นต่อไป ในขณะนั้นคณะกรรมาธิการเรื่องไข้จับสั่นของสันนิบาตประชาชาติได้รับความเห็นชอบในการจัดตั้งโรงเรียนอบรมเรื่องไข้จับสั่นโดยเฉพาะขึ้นในประเทศทางภาคตะวันออก และผู้อำนวยการแห่งสำนักงานสภาสุขภาพ สาขาของสันนิบาตประชาชาติที่สิงคโปร์เป็นผู้ดำเนินงานจัดตั้งโรงเรียนนี้ขึ้นที่ วิทยาลัยแพทย์ที่สิงคโปร์[๒๐] เมื่อเปิดการศึกษาอบรมเป็นรุ่นแรกเมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๗๗ ถึงวันที่ ๒๙ พฤษภาคม ๒๔๗๗ นั้น กรมสาธารณสุขก็ได้ส่งหลวงอายุรกิจโกศลกับขุนเฉลิมอติแพทย์ ไปรับการศึกษาอบรมวิชาไข้จับสั่นสำหรับนานาชาติ ภาคตะวันออกไกล[๒๑] สำหรับคุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้นกล่าวได้ว่าเป็นข้าราชการนอกพระนครหลวงรายแรกที่ได้รับทุนทางราชการส่งไปศึกษาอบรมยังต่างประเทศ เมื่อเสร็จจากอบรมที่วิทยาลัยแพทย์สิงคโปร์แล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็ได้ถือโอกาสศึกษางานสาธารณสุขท้องที่ในมลายูระหว่างที่รับการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติการท้องที่เรื่องไข้จับสั่น และรายงานให้กรมสาธารณสุขได้ทราบเป็นพิเศษ[๒๒] นอกเหนือไปจากเรื่องไข้จับสั่นที่ไปอบรมมา.

ภายหลังที่ได้ไปรับการศึกษาอบรมวิชาการควบคุมไข้จับสั่น ที่วิทยาลัยแพทย์ที่สิงคโปร์แล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็ได้ปฏิบัติงานการสำรวจ และป้องกันไข้จับสั่นต่อไปอีกส่วนใหญ่ได้กระทำในท้องที่ของจังหวัดเชียงใหม่ ครั้นเมื่อ ยาอาเตบริน อันเป็นยาสังเคราะห์ที่มีฤทธิ์ต่อเชื้อไข้จับสั่นในโลหิตได้ถูกนำเข้ามาเผยแพร่สรรพคุณในประเทศ คุณหลวงฯ ก็ได้มีโอกาสทดลองใช้ยาอาเตบรินเพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับยาคินิน ซึ่งได้ทางราชการในสมัยนั้น

๒๐ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๘ อันดับ ๗ ตุลาคม ๒๔๗๖ หน้า ๔๗๕
๒๑ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๐ อันดับ ๑๐ มกราคม ๒๔๗๗ หน้า ๖๓๑
๒๒ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๐ อันดับ ๖ กันยายน ๒๔๗๗ หน้า ๓๗๘-๓๘๖

ได้ยอมรับนับถือว่าเป็นยาที่เหมาะสมแก่การใช้ในการบำบัดไข้จับสั่น จนได้รับรองเป็น "ยาตำราหลวง" ในรายงานการศึกษาเรื่องนี้[๒๓] คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้ชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ในทางประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานที่ยาอาเตบรินมีเหนือกว่ายาคินิน ในเมื่อผลดีในการบำบัดแก่ผู้ป่วยตลอดจนผลดีในการป้องกันการแพร่โรคก็มิได้เหลื่อมล้ำระหว่างกันอย่างไร รายงานนี้ควรนับว่าเป็นรายงานทางวิชาการที่ดีเด่นได้เรื่องหนึ่ง เฉพาะอย่างยิ่งในบรรดารายงานที่ได้รับการพิจารณาลงพิมพ์ในหนังสือแถลงการสาธารณสุขสมัยนั้น.

ด้วยตระหนักดีว่า ไข้จับสั่นเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ของการดำเนินงานสาธารณสุขของประเทศและวันเวลาจะต้องมาถึงในอนาคตอันใกล้ที่ทางการจักต้องเพ่งเล็งดำเนินการกับโรคนี้อย่างกว้างขวางยิ่งกว่าที่ได้กำลังกระทำอยู่ในขณะนั้น คุณหลวงอายุรกิจโกศลจึงได้จัดทำหนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง หนาประมาณ ๒๐ ยก เป็นข้อแนะนำต่าง ๆ ในอันที่จะทำการสำรวจภาวะไข้จับสั่นในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้โดยละเอียดถี่ถ้วน จนในที่สุดกรมสาธารณสุขก็ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเอกสารทางวิชาการสาธารณสุขสำหรับแพทย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ เพื่อผู้มีหน้าที่ในการควบคุมไข้จับสั่นจะได้อาศัยเป็นหลักในการปฏิบัติงานต่อไป น่าเสียดายที่หนังสืออันมีค่าทางวิชาการสำรวจไข้จับสั่นนี้ พิมพ์ขึ้นเพียงจำนวนน้อย (เข้าใจว่า ๕๐๐ ฉบับเท่านั้น) และมิได้มีการพิมพ์เพิ่มเติมในโอกาสต่อมาอีกเลย แม้ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองไข้จับสั่น.

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๗ นั้น ทางการชลประทานได้สร้างลำเหมืองขนาดใหญ่ขึ้น เพื่อรับน้ำจากลำน้ำแม่ปิง ในเขตตำบลแม่แฝกของอำเภอสันทราย ลำเหมืองนี้ขุดเลียบตามเชิงเขามาบรรจบกับลำน้ำแม่กอง ที่ตำบลเมืองเลน อำเภอสันทราย เมื่อน้ำไหลผ่านลำเหมืองชลประทานเส้นนี้ ก็ทำให้ป่าละเมาะฝั่งตะวันตกของลำเหมืองซึ่งเคยแห้งแล้งกลับเป็นพื้นดินที่มีน้ำสมบูรณ์ดีพอที่จะเปิดป่าเป็นทุ่งนา และไร่พืช เพื่อเป็นการประสานงานกับการพัฒนาที่ดินแปลงใหญ่หลายพันไร่ผืนนี้ ทางการก็ได้จับจองที่ดินส่วนหนึ่งไว้จัดตั้งเป็นสถานีทดลองกสิกรรม และโรงเรียนกสิกรรม เพื่อปฏิบัติงานเกษตรเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรทั่วไป การเปิดลำเหมืองชลประทานแม่แฝก เพื่อประโยชน์แก่การเกษตรนั้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการชักนำเอาไข้จับสั่นเข้าไปสู่ชุมนุมชนที่เกิดขึ้นใหม่นี้ด้วย.

---

๒๓ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๑ ฉบับ ๗ ตุลาคม ๒๔๗๙ หน้า ๔๑๓-๔๑๕

คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้บันทึกไว้ว่า เมื่อโรงเรียนกสิกรรมแม่โจ้เปิดรับนักเรียนครั้งแรกในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ นั้น มีนักเรียน ๔๐ คน ได้ตรวจพบนักเรียนป่วยเป็นไข้จับสั่นเรื้อรังเพียง ๑ ราย เมื่อลำเหมืองชลประทานแม่แฝกได้เปิดให้น้ำเดินตลอดในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๗ แล้ว พอปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๔๗๘ นั้นเอง หลังจากเปิดรับนักเรียนจากจังหวัดต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในหอพักระหว่างเดือนมิถุนายนแล้ว ไข้จับสั่นก็กำเริบลุกลามขึ้น คุณพระช่วงเกษตรศิลปการผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน จึงติดต่อขอความร่วมมือช่วยเหลือจากคุณหลวงอายุรกิจโกศล ในอันที่จะพิจารณาหาทางควบคุมป้องกันไข้จับสั่น ให้กับสถานีทดลองกสิกรรม และโรงเรียนกสิกรรมต่อไป.

ณ ที่โรงเรียนกสิกรรมแม่โจ้นี้ คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้นำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนอบรมที่วิทยาลัยแพทย์สิงคโปร์ ในด้านการควบคุมยุง และหนอนยุงก้นปล่อง มาสู่ภาคปฏิบัติเกือบจะทุกวิธีการ เพราะคุณพระช่วง ๆ เป็นผู้สนับสนุนให้กำลังใจที่จะทำงานกับยุงนำไข้จับสั่นอย่างเต็มที่ ในการทำความสะอาดสองฝั่งเหมืองซอยที่รับน้ำจากเหมืองแม่แฝกเข้าสู่พื้นที่ คุณพระช่วง ๆ ก็ให้นักศึกษาของโรงเรียนช่วยกันทำความสะอาด ในการทำน้ำในลำเหมืองให้แห้งชั่วคราวนั้น คุณพระช่วง ๆ ก็อนุเคราะห์ให้ทำประตูน้ำถาวรปิดกั้นลำเหมืองมิให้น้ำไหลลงสู่ที่ต่ำได้ตามกำหนดเวลาที่ต้องการ.[๒๔]

การควบคุมไข้จับสั่นในบริเวณโรงเรียนกสิกรรมแม่โจ้นั้น กล่าวได้ว่า ได้ประสพผลสำเร็จในการลดจำนวนหนอนยุงที่เคยปรากฏในแหล่งน้ำ และลดจำนวนนักเรียนที่ป่วยด้วยไข้จับสั่นลงอย่างมาก

นอกจากที่โรงเรียนกสิกรรมแม่โจ้แล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศลยังได้นำหลักการนี้ไปปฏิบัติในท้องที่อำเภอแม่ริม โดยทำประตูน้ำกั้นลำเหมืองที่ระบายน้ำจากลำน้ำแม่สาลงสู่ทุ่งนา และท้องที่ซึ่งขณะนี้เป็นค่ายดารารัสมีของตำรวจตระเวนชายแดน และสถานีบ่มใบยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียของโรงงานยาสูบ กับได้ทำในท้องที่ตำบลจอมทอง อำเภอจอมทองอีกหนึ่งแห่งด้วย.

คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้พยายามอย่างยิ่งที่จะเน้นถึงความสำคัญของโรคไข้จับสั่นต่อปัญหาการสาธารณสุขของชาติ โดยตีพิมพ์รายงานการสำรวจภาวะไข้จับสั่นในท้องที่อำเภอ

---

๒๔ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๒ อันดับ ๓ เดือนมิถุนายน ๒๔๙๘ หน้า ๑๑๑-๑๕๒

ต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ ที่คุณหลวง ฯ กับเจ้าหน้าที่ได้ไปปฏิบัติงาน ลงพิมพ์ในหนังสือแถลงการสาธารณสุขของกรมสาธารณสุขอยู่เนือง ๆ ต่อมากองบรรณาธิการของหนังสือแถลงการสาธารณสุขได้เริ่มคัดเลือกและให้รางวัลแก่ "เรื่องนำหน้า" ที่ลงพิมพ์ในหนังสือแถลงการสาธารณสุข ซึ่งคณะกรรมการได้พิจารณาคัดเลือกและลงมติว่าเป็น "เรื่องนำหน้า" ที่ดีที่สุด รายงานของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ เรื่องการระบาดของไข้จับสั่น อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่[๒๕] ก็ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการให้ได้รับรางวัล "ห้าสิบบาท"[๒๖] นับว่าเป็นเกียรติประวัติในชีวิตราชการของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ ในการเขียนรายงานทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องไข้จับสั่น.

ความพากเพียรของคุณหลวงอายุรกิจโกศลในอันที่จะเรียกร้องให้วงการบริหารชั้นสูงได้เห็นความสำคัญต่อปัญหาของการสาธารณสุขด้วยเรื่องไข้จับสั่น ได้บรรลุผลสมความมุ่งหวังตั้งใจของท่านใน พ.ศ. ๒๔๘๒ เมื่อประมาณเดือนเมษายน หรือพฤษภาคม ของ พ.ศ. นั้น กล่าวคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย คือ พณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีความสนใจกับการสาธารณสุขของชาติเป็นอันมาก งานชิ้นแรกของ พณ ฯ ท่าน เมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ก็คือ การควบคุมไข้จับสั่น พณ ฯ รัฐมนตรีได้มีบัญชาให้โทรเลขเรียกคุณหลวงอายุรกิจโกศลมากรุงเทพ ฯ เพื่อเข้าประชุมร่วมกับคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาวางโครงการควบคุมไข้จับสั่น อันประกอบด้วย ที่ปรึกษากระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมมหาดไทย อธิบดีกรมสาธารณสุข จากโครงการที่คณะกรรมการชุดนี้ได้ทำนำเสนอ และได้รับอนุมัติให้ใช้เป็นแนวปฏิบัตินั้น เป็นผลให้กองโรคติดต่อกรมสาธารณสุขได้มีแผนกไข้จับสั่นเป็นแผนกใหม่เพิ่มขึ้นอีกแผนกหนึ่ง และยังได้รับอนุมัติให้จัดตั้งหน่วยไข้จับสั่นเพิ่มขึ้นอีก ๓ หน่วย สำหรับประจำทำงานในท้องที่ซึ่งปรากฏว่ามีไข้จับสั่นชุกชุมมากอยู่แล้ว.

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่นั้น คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้ชี้แจงให้เห็นความชุกชุมมากของไข้จับสั่นว่า "ตามสถิติของ ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ มีจำนวนตายด้วยไข้จับสั่นทั้งจังหวัด ๗,๙๘๔ คน เมื่อคิดเทียบกับจำนวนพลเมือง (๕๔๘,๗๐๘ คน) จะได้จำนวนตายด้วยไข้

---

๒๕ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๕ อันดับ ๕ เดือนสิงหาคม ๒๔๘๒ หน้า ๖๔๙-๗๑๑

๒๖ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๖ อันดับ ๒ เดือนพฤษภาคม ๒๔๘๓ หน้า ๒๑๕

จับสั่น ๑,๔๕๕ ต่อพลเมืองแสนคน (เป็นอันดับหนึ่งของประเทศสำหรับ พ.ศ. นั้น) และเมื่อคิดหาจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคนี้ตามหลักวิชาการซึ่งมีว่า ในจำนวนผู้ตาย ๑ คน มีผู้ป่วย ๖๐ คน ในจังหวัดเชียงใหม่ จะมีผู้ป่วยด้วยไข้จับสั่นเป็นจำนวน ๔๗๙,๐๔๐ คน จึงเป็นการสมควรจะได้รับการพิจารณาป้องกันไข้จับสั่นโดยด่วนเป็นพิเศษยิ่งกว่าที่อื่น ๆ[๒๗]

จากข้อเสนอของคุณหลวงอายุรกิจโกศลดังกล่าวมา กรมสาธารณสุขก็ได้ "ระดม" กำลังเจ้าหน้าที่ให้แก่การควบคุมไข้จับสั่นในจังหวัดเชียงใหม่ คือ จัดหน่วยไข้จับสั่นที่จะได้จัดตั้งขึ้นใหม่นั้น ส่งไปทำการในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่อีก ๑ หน่วย

– ขอนายแพทย์ทหาร ๒ นาย นายสิบเสนารักษ์ ๔ นาย จากกระทรวงกลาโหม สมทบกำลังของเจ้าหน้าที่หน่วยไข้จับสั่น จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีอยู่เดิม ๔ นาย แบ่งออกทำการเป็น ๒ สาย โดยให้นายแพทย์ทหารควบคุมสายละ ๑ นาย.

– จัดพัสดุ และอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน ตลอดจนยานพาหนะ (รถยนต์บรรทุก) เพิ่มเติมให้แต่เนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑ กันยายน ๒๔๘๒ คืออีกไม่กี่เดือนต่อจากที่กระทรวงมหาดไทยได้ตกลงใจสนับสนุนการควบคุมไข้จับสั่นอย่างเข้มแข็งทั้งรัฐบาลไทยก็มีกรณีพิพาทกับอินโดจีน ฝรั่งเศส จนในที่สุดเหตุการณ์ก็เข้าขั้นรุนแรง ถึงกับต้องใช้กำลังทหาร เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ งานควบคุมไข้จับสั่นที่กำลังจะรุดหน้ากว้างขวางไปด้วยดี ก็จำต้องสดุดหยุดลงเพราะสถานการณ์ของโลก และของทางบ้านเมืองบีบบังคับ และคุณหลวงอายุรกิจโกศลเองก็ต้องอำลาตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ โดยเดินทางมารับตำแหน่งหัวหน้าแผนกไข้จับสั่น กองควบคุมโรคติดต่อที่กรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔ อันเป็นระยะเวลาระหว่างที่เหตุการณ์บ้านเมืองเนื่องจากกรณีพิพาทกับอินโด-จีน ฝรั่งเศส กำลังร้อนระอุ และสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็กำลังรุนแรง.

ระหว่างที่คุณหลวงอายุรกิจโกศลดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ครั้งหลังนี้ คุณหลวง ฯ ต้องมีภาระที่จะต้องปฏิบัติโดยทางราชการมอบหมายมาที่นับว่าควรนำมากล่าวก็คือการอบรมผู้ช่วยแพทย์ โดยที่ "แพทย์แผนปัจจุบันยังมีไม่พอแก่จำนวนพลเมือง และความเจ็บไข้ที่มีอยู่ ทั้งในขณะนี้ก็ยังไม่สามารถจัดให้มีแพทย์ขึ้นได้จนเพียงพอสมแก่ความต้องการ จึงเห็นว่าถ้าจัดอบรมผู้ช่วยแพทย์ขึ้นแล้ว ก็จะยังประโยชน์ในส่วนหนึ่งของการแพทย์และ

๒๗ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๕ อันดับ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๒ หน้า ๘๑๙

การสาธารณสุขให้ดีกว่าที่เป็นอยู่[๒๘] กรมสาธารณสุขจึงได้จัดให้มีการอบรมผู้ช่วยแพทย์ขึ้นสำหรับผู้ซึ่งจะประจำดำรงตำแหน่งผู้ช่วยแพทย์ ของจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคเหนือนั้น ทางการได้จัดให้มีการอบรมที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เชียงใหม่ รุ่นแรกได้รับการอบรมใน พ. ศ. ๒๔๗๘ มีจำนวน ๒๐ คน อบรมใน พ. ศ. ๒๔๗๙ มีจำนวน ๓๐ คน และอบรมใน พ. ศ. ๒๔๘๐ มีจำนวน ๔๐ คน คุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นผู้อำนวยการบริหารงานอบรมโดยตลอด และการอบรมก็ปรากฏเป็นผลดีสมความมุ่งหมายของทางราชการโดยทุกประการ

เมื่อได้ตัวบุคคลซึ่งจักดำรงตำแหน่งผู้ช่วยแพทย์ประจำอำเภอต่อไปแล้ว ปัญหาต่อมาก็คือตัวอาคารอันจะเป็นสำนักงานที่ทำการของผู้ช่วยแพทย์เหล่านี้ คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็สามารถสร้างสุขศาลาชั้น ๒ ซึ่งขณะนี้เรียกว่า สถานีอนามัยชั้น ๒ ประจำอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ได้ในลักษณะที่เป็นอาคารที่มั่นคง แบบก่ออิฐถือปูน แทนที่จะเป็นเรือนไม้อย่างที่มักจะเห็นกันอยู่ทั่วไป นอกจากนั้นยังถือโอกาสทูลขอรับพระกรุณาจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระชัยนาทนเรนทร ซึ่งขณะเมื่อเสด็จขึ้นไปจังหวัดเชียงใหม่นั้น ได้ประทับแรมที่บ้านพักของคุณหลวงอายุรกิจโกศล และก็ได้รับพระกรุณาบริจาคเงินจำนวนหนึ่งเป็นค่าก่อสร้างสุขศาลาชั้น ๒ สำหรับอำเภอฝาง อันเป็นอำเภอชายแดนต่อกับเขตสหภาพพม่า และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไม่น้อยกว่า ๑๔๐ กิโลเมตร สุขศาลาชั้น ๒ แห่งนั้น ต่อมาก็ได้รับชื่อว่า "สุขศาลาชั้น ๒ ชัยนาทนเรนทร"

เมื่อมีสุขศาลาชั้น ๒ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่แล้วดังนี้ ก็ทำให้นโยบายการจำหน่ายยาตำราหลวงแก้ไข้ให้แพร่หลาย เพื่อบำบัดป้องกันไข้จับสั่นนั้น สามารถดำเนินไปได้อย่างสะดวกกว้างขวาง เมื่อสิ้น พ. ศ. ๒๔๘๐ ปรากฏว่าแผนกสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่จำหน่ายยาตำราหลวงแก้ไข้ได้ ๑๘๘.๓๙๖ กิโลกรัม หรือประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ เม็ด แต่ใน พ. ศ. ๒๔๘๑ นั้น จำหน่ายยาตำราหลวงแก้ไข้ได้มากถึง ๑,๔๓๓,๖๐๐ เม็ด หรือ ๒๘๖.๗๙๒ กิโลกรัม[๒๙] การจำหน่ายยาตำราหลวงแก้ไข้นี้ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้ติดต่อกับกองโอสถศาลาของกรมสาธารณสุข ขอให้เปิดวงเงินเชื่อสำหรับแผนกสาธารณสุขเอง อีกเป็นกรณีพิเศษ นอกไปจากเงินเชื่อซึ่งทางกองโอสถศาลาจัดให้แก่สุขศาลาชั้น ๒ แห่งละ ๒๐๐ บาท

---

๒๘ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๓ อันดับ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๐ หน้า ๖๘๒

๒๙ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๕ อันดับ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๒ หน้า ๗๓๘

อยู่แล้ว จึงทำให้สามารถมีเงินทุนหมุนเวียนสั่งซื้อยาตำราหลวงแก้ไข้มาจำหน่าย จนได้จำนวนยาคินินที่ขายไปกว่าล้านเม็ด หรือเป็นน้ำหนักเกือบ ๒๐๐ กิโลกรัม แต่ในขณะเดียวกันนั้น การแจกยาคินินโดยไม่คิดมูลค่าเพื่อนำมาบำบัดรักษาอาการป่วยเป็นไข้จับสั่น ก็ได้กระทำกันอย่างกว้างขวางอีกด้วย เช่นใน พ. ศ. ๒๔๘๑ นั้น เจ้าหน้าที่ได้แจกจ่ายยาคินินให้แก่ผู้ป่วยเป็นจำนวน ๓๑๔,๑๗๒ เม็ด หรือเท่ากับ ๘๒.๘๓๔ กิโลกรัม สำหรับผู้ป่วย ๒๘,๐๔๐ คน[๓๐] ปริมาณยาคินินทั้งที่ขายออกไปและจ่ายให้โดยไม่คิดมูลค่านั้น เป็นน้ำหนักถึง ๓๖๙.๕๖๖ กิโลกรัม[๓๑] ใน พ. ศ. ๒๔๘๑

คุณหลวงอายุรกิจโกศล ไม่แต่ปฏิบัติงานสาธารณสุขตามที่กรมสาธารณสุขจัดมอบหมายสั่งการไปเท่านั้น ยังเป็นผู้ริเริ่มงานสาธารณสุขด้านอื่น ๆ อีกด้วย ท่านเป็นผู้เสนอให้ข้าหลวงประจำจังหวัด (ผู้ว่าราชการจังหวัด) เชิญนายแพทย์ในจังหวัดเชียงใหม่มาประชุมเพื่อปรึกษาหารือกันในอันที่จะหาทางควบคุมโรคไข้รากสาดน้อย (ไทฟอยด์) ในจังหวัดเชียงใหม่เมื่อเดือนกรกฎาคม พ. ศ. ๒๔๗๙[๓๒] และในระยะเวลาต่อมาก็บันทึกเสนอต่อกรมสาธารณสุขขอให้พิจารณาโครงการควบคุมโรคเรื้อน เพราะท่านได้พบว่าผู้ป่วยด้วยโรคเรื้อนได้มีจำนวนเพิ่มขึ้น "เช่นที่หมู่บ้านแม่คะนิน ตำบลเมืองฮะ อำเภอสเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ. ศ. ๒๔๗๓ มีผู้ป่วยในบ้านนั้นเพียง ๒ คน ชั่วเวลา ๗ ปี เท่านั้น เวลานี้ (พ. ศ. ๒๔๘๐) ในหมู่บ้านนั้นมีจำนวนผู้ป่วยเกือบ ๒๐ คนแล้ว"[๓๓] เกี่ยวกับโครงการควบคุมโรคเรื้อนนี้ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ยังได้จัดตั้งสถานบำบัดโรคเรื้อนทดลองขึ้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยร่วมมือกับเอกชน[๓๔] และไม่อาศัยรายจ่ายจากงบประมาณแผ่นดินเลย ก็ปรากฏว่ากิจการได้ดำเนินไปโดยเรียบร้อย นอกจากนี้แล้วก็ได้เรียบเรียงบทความส่งให้หนังสือแถลงการสาธารณสุขอันเป็นนิตยสารของกรมสาธารณสุข เพื่อตีพิมพ์ให้ผู้อ่านเกิดความสนใจหลายเรื่อง ตลอดจนเสนอแนะนายแพทย์ซึ่งตัวท่านเองได้ชี้ชวนให้สนใจกับการควบคุมโรคนี้ต่อกรมสาธารณสุข เพื่อจัดส่งไปศึกษาดูงานการควบคุมโรคเรื้อน

---

๓๐ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๕ อันดับ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๒ หน้า ๗๓๑

๓๑ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๕ อันดับ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๒ หน้า ๗๓๑

๓๒ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๒ อันดับ ๙ ธันวาคม ๒๔๗๙ หน้า ๗๖๓

๓๓ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๓ อันดับ ๑ เมษายน ๒๔๘๐ หน้า ๑๓

๓๔ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๓ อันดับ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๐ หน้า ๓๐๔

ในประเทศใกล้เคียง จึงควรจัดว่า คุณหลวงอายุรกิจโกศล ก็เป็นนายแพทย์ของกรมสาธารณสุข ผู้หนึ่งที่มีส่วนริเริ่มในการส่งเสริม และสร้างรากฐานการควบคุมโรคเรื้อนให้แก่กรมสาธารณสุข

ครั้นเมื่อกรมสาธารณสุข ได้ทำการเผยแพร่จูงใจเรื่องอาหารการบริโภคในหนังสือแถลงการสาธารณสุข ท่านก็ได้มีส่วนช่วยในการเผยแพร่ เฉพาะอย่างยิ่งการใช้ถั่วเหลืองเพื่อประโยชน์ในการปรุงประกอบเป็นอาหาร ท่านได้รวบรวมกรรมวิธีปรุงถั่วเหลืองเป็นอาหารขึ้น เขียนเป็นบทความ เพื่อส่งเสริมให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าทางอาหารของถั่วเหลือง บทความนี้ลงพิมพ์ในหนังสือแถลงการสาธารณสุข[๓๕] อันเป็นระยะเวลาที่ทางราชการกำลังสนใจและส่งเสริมถั่วเหลือง ถึงขนาดที่คณะรัฐมนตรีมีมติให้กระทรวงเศรษฐการตั้งกรรมการพิจารณาส่งเสริมกิจการถั่วเหลือง[๓๖] เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับถั่วเหลืองให้กว้างขวางยิ่งขึ้น.

เพราะความเจริญก้าวหน้าในทางราชการของคุณหลวงอายุรกิจโกศล จึงทำให้ท่านดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดต่อไปอีกไม่ได้ ท่านได้รับคำสั่งให้ย้ายจากตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ มารับตำแหน่งหัวหน้าแผนกไข้จับสั่นกองโรคติดต่อกรมสาธารณสุขเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ และพอถึงเดือนพฤษภาคม ของปีเดียวกันนั้นเอง กระทรวงมหาดไทยก็ออกคำสั่งเลื่อนท่านขึ้นเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอกในตำแหน่งเดิม.

ขณะที่คุณหลวงอายุรกิจโกศล เดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่มารับตำแหน่งหัวหน้าแผนกไข้จับสั่นนั้น เป็นระยะที่รัฐบาลไทยกำลังมีกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ถึงขนาดต้องใช้กำลังทหาร ท่านก็ได้มีส่วนร่วมในงานสำคัญของชาติครั้งนั้นด้วย โดยกระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าหน่วยสงเคราะห์ประชากรยามสงครามที่ ๔ ไปอำนวยการทำงานอยู่ที่อำเภออรัญญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี ภาระกิจที่ท่านได้รับมอบหมายในหน้าที่หัวหน้าหน่วยสงเคราะห์ประชากรยามสงคราม หรือที่มีชื่อเรียกย่อ ๆ ว่า หน่วย ส.ป.ส. ก็คือจัดจ่ายเครื่องอุปโภคต่าง ๆ รวมทั้งทำการสร้างที่พักชั่วคราว และบำบัดการป่วยไข้ของราษฎรผู้อพยพลี้ภัยสงคราม จากพื้นที่ในอาณาเขตอินโดจีนฝรั่งเศส เข้ามาพำนักอาศัยในพระราชอาณาเขต นายพุฒ วันชาญเวช อดีตพนักงานวิทยาศาสตร์แห่งกองควบคุมไข้

---

๓๕ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๖ อันดับ ๖ กันยายน ๒๔๘๓ หน้า ๑๐๐๗—๑๐๔๕

๓๖ แถลงการสาธารณสุข เล่ม ๑๓ อันดับ ๑๒ มีนาคม ๒๔๘๐ หน้า ๑๓๓๐

มาลาเรีย และโรคเท้าช้าง ผู้เคยร่วมงานกับคุณหลวงอายุรกิจโกศล ในหน้าที่หน่วย ส.ป.ส. ได้เอื้อเฟื้อชี้แจงว่า ท่านได้ร่วมไปกับกองทัพไทยที่ทำการรบด้านอรัญญประเทศ เมื่อได้มีราษฎรอพยพเข้ามาในเขตไทยทางกองทัพก็ได้จัดตั้งนิคมสงเคราะห์ประชากรในเขตยึดครองขึ้น ให้ราษฎรเหล่านั้นมาอยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า นิคมเหล่านี้มี นิคมคลองลึก นิคมห้วยพร้าว นิคมบ้านยาง นิคมเนินหมากมุ่น นิคมโคกสูง และนิคมนางงาม แต่ละนิคมมีผู้ช่วยแพทย์และสารวัตรสุขาภิบาลประจำนิคมละ ๒ นาย มีหน้าที่จัดจ่ายอาหารและเครื่องคองของเค็มต่าง ๆ ตลอดจนบำบัดอาการป่วยไข้ต่าง ๆ อันมีโรคทางเดินอาหาร โรคผิวหนัง โรคไข้จับสั่น นอกจากนั้นก็ทำการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ และฉีดวัคซีนป้องกันอหิวาต์ และไทฟอยด์ ให้ โดยที่ต้องปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับกองทหารอย่างใกล้ชิดอยู่เนืองนิจ ทางราชการกองทัพสนาม จึงออกคำสั่งสนามที่ ๖๖/๘๔ ลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๘๔ แต่งตั้งคุณหลวงอายุรกิจ ฯ เป็นนายแพทย์ช่วยราชการนายแพทย์ใหญ่ทหาร อีกทางหนึ่งด้วย

คุณหลวงอายุรกิจโกศล ต้องตรากตรำลำบากอยู่กับภาระกิจราชการพิเศษนี้จนถึงประมาณเดือนมิถุนายน ๒๔๘๔ รวมเป็นเวลานานถึง ๕ เดือนเศษ จนกระทั่งกรณีพิพาทระหว่างรัฐบาลได้สิ้นสุดยุติลง และทางกองทัพสนามอนุญาตให้ราษฎรที่อพยพเข้ามาเหล่านั้น กลับคืนภูมิลำเนาของตนได้ทั้งหมด หน่วย ส. ป. ส. จึงเลิกกิจการ และผลการช่วยราชการในกิจการสุขาภิบาลนั้น นายแพทย์ใหญ่สนามกองทัพภาคบูรพาได้มีหนังสือขอบคุณ และชมเชยคุณหลวงอายุรกิจโกศลมายังกรมสาธารณสุข.

เสร็จจากภาระกิจราชการพิเศษดังกล่าวแล้ว ท่านจึงมีโอกาสได้จับงานควบคุมไข้จับสั่นโดยจริงจัง แต่ก็เพียงชั่วระยะเวลาไม่กี่เดือนต่อมา เพราะประเทศไทยต้องเข้าสู่ภาวะสงครามเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ ข้าราชการพลเรือนซึ่งเคยรับราชการทหารก็ถูกเรียกกลับเข้าประจำการ และประเทศจำต้องระดมสรรพกำลังให้แก่การสงคราม การดำเนินงานควบคุมไข้จับสั่นทางด้านพลเรือนตามแผนการโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดหน่วยควบคุมไข้จับสั่นจึงเป็นอันต้องชงัก.

แต่งานในด้านหลักการบริหารงานควบคุมไข้จับสั่นก็ยังคงดำเนินต่อไป กล่าวคือได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติไข้จับสั่น พุทธศักราช ๒๔๘๕ เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ. ศ.

๒๔๘๕[๓๗] พระราชบัญญัตินี้ยังคงใช้บังคับอยู่จนกระทั่งเวลาปัจจุบัน ครั้นกรมสาธารณสุขได้รับการปรับปรุงยกฐานะขึ้นเป็นกระทรวงสาธารณสุขเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ. ศ. ๒๔๘๕[๓๘] แผนกไข้จับสั่นในกองโรคติดต่อ ก็ได้รับการปรับปรุงมีฐานะในทางบริหารเป็นกอง ในสังกัดกรมอนามัยเรียกชื่อว่ากองควบคุมไข้จับสั่น ใน พ. ศ. ๒๔๘๗ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกไข้จับสั่น และเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นเอกมาตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๘๔ ก็ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองไข้จับสั่นเป็นคนแรก.

ภาวะสงครามที่ประเทศไทยต้องเผชิญอยู่ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้นมานั้น ทำให้ไข้จับสั่นก่อความเสียหายให้แก่ประเทศชาติอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน มีจำนวนตายเพียงเท่าที่สามารถรวบรวมได้นั้น ก็ปรากฏว่ามากกว่าปีละ ห้าหมื่นคน ซึ่งเป็นตัวเลขที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ดังมีสถิติดังต่อไปนี้[๓๙]

พ. ศ. ๒๔๘๔	ตายด้วยไข้มาลาเรีย	๔๒,๐๕๕	คน
พ. ศ. ๒๔๘๕	,, ,,	๔๗,๒๐๒	คน
พ. ศ. ๒๔๘๖	,, ,,	๕๗,๑๗๑	คน
พ. ศ. ๒๔๘๗	,, ,,	๕๔,๕๙๗	คน
พ. ศ. ๒๔๘๘	,, ,,	๕๑,๔๕๖	คน

ทั้งนี้[๓๙] ก็เพราะการขาดแคลนเวชภัณฑ์ที่สำคัญในการบำบัดรักษา คือยาคินิน และยาอาเตบริน เป็นเหตุสำคัญ รวมทั้งการเคลื่อนย้ายอพยพของประชากรก็เป็นอีกสาเหตุที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งด้วย สำหรับคุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้น ก็ได้รับภาระเกี่ยวกับเรื่องไข้จับสั่นนี้ถึงสองหน้าที่ คือกรรมการผู้หนึ่งในคณะกรรมการปราบปรามไข้จับสั่นของกองบัญชาการทหารสูงสุด[๔๐] คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับกองทหารโดยตรง เฉพาะอย่างยิ่งกองทัพพายัพอันเป็นหน่วยใหญ่ที่ประจำการอยู่ทางพรมแดนภาคเหนือ กองทัพพายัพนี้เผชิญกับความเสียหายจากไข้จับสั่นอย่างหนัก มีหลักฐานว่า จำนวนทหารที่ป่วยเป็นไข้จับสั่นนั้นมากกว่าจำนวนทหารประจำการจริงเกือบเท่าตัว เจ้าหน้าที่ของกองควบคุมไข้จับสั่นซึ่ง

๓๗ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๕๒ วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๘๕
๓๘ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ ตอนที่ ๑๖ วันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๕
๓๙ อนุสรณ์กระทรวงสาธารณสุขครบ ๑๕ ปี พ. ศ. ๒๕๐๐ หน้า ๒๕๙
๔๐ คำสั่ง ท. สนามที่ ๙๒/๘๖ ลงวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๔๘๖ และคำสั่งแม่ทัพใหญ่ที่ ๑๘/๘๘

ส่วนใหญ่ได้ถูกเรียกเข้าประจำการทหาร ก็ต้องมาประจำทำงานให้กับหน่วยไข้จับสั่นกองทัพพายัพนี้ คุณหลวงอายุรกิจ ฯ เองก็ยังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่ปราบไข้จับสั่นของกองทัพพายัพนี้ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง [๔๑] นอกเหนือไปจากเป็นกรรมการปราบปรามไข้จับสั่นของกองบัญชาการทหารสูงสุด ดังได้กล่าวแล้ว โดยหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งจากกองทัพพายัพนี้ คุณหลวงอายุรกิจ ฯ จึงต้องเดินทางไปศึกษาสังเกตภาวะการไข้จับสั่น ในเขตปฏิบัติการของกองทัพพายัพเกือบจะทุกจุด แม้กระทั่งนครเชียงตุงไปถึงเมืองของ ซึ่งกองทัพพายัพได้ยึดครองอยู่ และเป็นแนวรบที่กองทัพไทยได้ประจันหน้ากับกองทัพจีน [๔๒]

หน้าที่อีกประการหนึ่งของคุณหลวงอายุรกิจโกศล ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ท่านต้องเดินทางไปปฏิบัติเป็นการประจำ คือการอำนวยการควบคุมไข้จับสั่นในท้องที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เฉพาะอย่างยิ่งในอาณาบริเวณซึ่งจะเป็นที่ตั้งนครหลวงชั่วคราวตามนโยบายของรัฐบาลสมัยนั้น พันเอกช่วง เชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีคนแรกของกระทรวงสาธารณสุข ได้รับตำแหน่งเป็นรองนายกรัฐมนตรี ผู้มีอำนาจเต็มในการอำนวยการก่อสร้าง ได้มีการเกณฑ์ราษฎรไปทำทางไปก่อสร้างอาคารซึ่งจะเป็นสถานที่ราชการ และบ้านพักเจ้าหน้าที่ ราษฎรเหล่านี้ไปจากท้องที่จังหวัดต่าง ๆ แล้วก็ไปล้มเจ็บเป็นไข้จับสั่นที่จังหวัดเพชรบูรณ์นั้น คุณหลวงอายุรกิจ ฯ มีหน้าที่อำนวยการบำบัดรักษาไข้จับสั่นแก่ข้าราชการและคนงานที่ต้องไปประจำทำงานที่เพชรบูรณ์เป็นเวลาเกือบปี ความขาดแคลนไม่เพียงแต่เวชภัณฑ์เท่านั้น ซ้ำยังเครื่องเขียนแบบพิมพ์ต่าง ๆ ก็ยังมีไม่พอกับความจำเป็น จึงทำให้ขาดหลักฐานต่าง ๆ เช่นจำนวนผู้ป่วยที่ได้รับการบำบัด จำนวนตายด้วยไข้จับสั่น ตลอดจนจำนวนราษฎรที่ถูกเรียกเกณฑ์ไปทำงาน จากความทรงจำของนายสนิท ภู่หอมเจริญ อดีตพนักงานวิทยาศาสตร์ กองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้าง ซึ่งได้ประจำอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ พร้อมกับคุณหลวงอายุรกิจโกศลเล่าว่า ได้มีผู้ป่วยเป็นไข้จับสั่นมาขอรับการฉีดยาหรือกินยา แล้วแต่กรณีวันละไม่น้อยกว่า ๓๐-๔๐ คน และเพื่อช่วยเหลือราษฎรให้บรรเทาจากความรุนแรงของโรคไข้จับสั่น คุณหลวงอายุรกิจโกศลยังได้ตั้ง "ด่าน" เพื่อคอยช่วยเหลือราษฎรผู้เดินทางกลับภูมิลำเนา เพราะได้ไปปฏิบัติงาน

๔๑ คำสั่ง ท. พายัพ สร. ๔ ที่ ๑๐๘๘/๔๒๕๕ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๘๕ และคำสั่ง ท. พายัพ สร. ๔ ที่ ๓๖๗/๑๘๑๑ ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๘๗

๔๒ งานใต้ดินของพันเอกโยธี โดยพลเอกเนตร เขมะโยธิน ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ หน้า ๔๓๑

ครบกำหนดแล้วขึ้นที่ตะพานหินนี้

ครั้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้สิ้นสุดลงในเดือนกันยายน พ. ศ. ๒๔๘๘ ประเทศไทยก็ได้รับการช่วยเหลือทางด้านสุขภาพอนามัยจากฝ่ายพันธมิตร เฉพาะอย่างยิ่งจากองค์การคริสตจักร์สากลของชาวอเมริกัน อันมีนายแพทย์ อี. ซี. คอร์ท เป็นตัวแทน นายแพทย์คอร์ทเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่อยู่ช้านาน เข้าใจถึงปัญหาทางด้านโรคภัยไข้เจ็บของประชาชนชาวไทยเป็นอย่างดี จึงนำยาอาเตบรินเข้ามาเพื่อแจกจ่ายแก่ประชาชนประมาณ ๔ โกฏิเม็ด นายแพทย์คอร์ท ได้มอบยาส่วนใหญ่ให้ทางราชการกระทรวงสาธารณสุข เพื่อดำเนินการ[๔๓] ในเวลาเดียวกันนั้นเอง ทางรัฐบาลก็มีความจำเป็นรีบด่วนที่จะต้องผลิตข้าวให้ได้เป็นจำนวนมาก เพื่อส่งออกไปช่วยเหลือประเทศที่กำลังขาดแคลน ทางรัฐบาลจึงอนุมัติเงินงบประมาณเป็นการพิเศษ ๕๐๐,๐๐๐.– บาท[๔๔] และปรับปรุงการดำเนินงานควบคุมไข้จับสั่น อันได้รับชื่อที่บัญญัติขึ้นใหม่ว่า ไข้มาลาเรีย ให้มีสมรรถภาพดีพอแก่ความจำเป็นอันเร่งด่วน กองมาลาเรียภายใต้การอำนวยงานของคุณหลวงอายุรกิจโกศล จึงจัดตั้งหน่วยควบคุมไข้มาลาเรียขึ้น ๕ ภาค ภาค ๑ และภาค ๒ ให้ปฏิบัติการในท้องที่ ภาคกลางของประเทศ ภาค ๓ ไปปฏิบัติการในท้องที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค ๔ ให้ปฏิบัติการในท้องที่ภาคเหนือ และสำหรับภาค ๕ ให้ปฏิบัติงานในท้องที่ภาคใต้

ส่วนในด้านกำลังคนนั้น นอกจากเจ้าหน้าที่ซึ่งสังกัดอยู่กับกองไข้จับสั่นมาแต่เดิมก็ได้กลับจากประจำการกองทัพคืนสู่ตำแหน่งเดิมแล้ว ในงบประมาณปี ๒๔๙๐ กองควบคุมไข้จับสั่นก็ได้รับอนุมัติให้เพิ่มตำแหน่งพนักงานวิทยาศาสตร์ตรี ๒๕ ตำแหน่ง พนักงานวิทยาศาสตร์จัตวา ๒๕ ตำแหน่ง ผู้ช่วยแพทย์อีก ๒๕ ตำแหน่ง จึงเป็นการขยายงานและการก้าวหน้าครั้งใหญ่ในอันที่จะช่วยป้องกัน และรักษาไข้มาลาเรียให้แก่ประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งชาวนาอย่างได้ผลดียิ่งขึ้น

เมื่อสงครามโลกได้ยุติลง พันธมิตรก็ได้สถาปนาองค์การสหประชาชาติขึ้น เมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๘ และองค์การนี้ได้ประชุมตกลงจัดตั้งองค์การอนามัยระหว่างประเทศของสหประชาชาติ โดยใช้ชื่อว่า องค์การอนามัยโลก เมื่อ พ. ศ. ๒๔๘๙ ครั้นองค์การนี้ได้

---

๔๓ ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนท์ในประเทศไทย โดย ดร. เคนเนท อีแวลส์ หน้า ๒๐๙

๔๔ ข่าวสาธารณสุข เล่ม ๑๙ อันดับ ๓ ตุลาคม ๒๔๙๐ หน้า ๒๐๒

ประกาศใช้ธรรมนูญ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ก็ได้เริ่มงานส่งเสริมอนามัยโลกด้วยเรื่องควบคุมไข้มาลาเรียก่อน โดยถือว่ามีความสำคัญเป็นอันดับแรก เมื่อประเทศไทยได้เป็นสมาชิกขององค์การอนามัยโลกนี้แล้ว รัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุข จึงได้ติดต่อขอให้องค์การอนามัยโลกพิจารณาหาทางช่วยเหลือในงานควบคุมไข้มาลาเรียของประเทศ องค์การอนามัยโลกจึงตกลงให้ทุนแก่นายแพทย์ของกองควบคุมไข้มาลาเรีย กรมอนามัย ไปศึกษาวิชาไข้มาลาเรีย ที่สถาบันมาลาเรียของอินเดีย ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นรุ่นแรก ๒ นาย เพื่อรับความรู้ใหม่ ๆ ในการควบคุมไข้มาลาเรียด้วยเคมีกำจัดแมลงสำหรับการดำเนินงานในประเทศไทยต่อไป

ต่อจากนั้น องค์การอนามัยโลกจึงได้ส่งคณะเจ้าหน้าที่ผู้ชำนาญการ คือนายแพทย์ จี. สัมบาซีวัน เป็นหัวหน้า ดร. เอม. แอล บาเทีย เป็นผู้ช่วย เข้ามาเพื่อปฏิบัติงาน แสดงวิธีการควบคุมไข้มาลาเรีย ด้วยการพ่นเคมีให้ติดตกค้างกับฝาบ้านเรือนเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๙๒ ในขณะเดียวกันตามข้อตกลงกับองค์การอนามัยโลก กองควบคุมไข้มาลาเรียกรมอนามัย ก็ได้จัดเจ้าหน้าที่หน่วยควบคุมไข้มาลาเรียภาค ๔ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ปฏิบัติงานทำนองเดียวกันกับคณะเจ้าหน้าที่ขององค์การอนามัยโลก คุณหลวงอายุรกิจโกศลในฐานะหัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรีย ได้เลือกอำเภอสารภี ของจังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นพื้นที่ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่องค์การอนามัยโลก และให้หน่วยควบคุมไข้มาลาเรียภาค ๔ จังหวัดเชียงใหม่ปฏิบัติงานในท้องที่อำเภอหางดง พร้อมกันนั้น ก็ให้หน่วยควบคุมไข้มาลาเรียภาค ๑ พระพุทธบาท ปฏิบัติงานการพ่นเคมี เพื่อควบคุมไข้มาลาเรียในท้องที่อำเภอพุทธบาท ซึ่งนิคมสร้างตนเองของกรมประชาสงเคราะห์กำลังเริ่มงานซ่อมอยู่ในพื้นที่นั้นด้วย

การควบคุมไข้มาลาเรียด้วยเคมีกำจัดแมลง ดีดีที ตามที่คณะผู้เชี่ยวชาญจากองค์การอนามัยโลก ได้แสดงวิธีดำเนินงาน ที่อำเภอสารภี ตลอดจนในท้องที่ที่เจ้าหน้าที่ของกองควบคุมไข้มาลาเรียได้ปฏิบัติการในอำเภอหางดง กับอำเภอพระพุทธบาท ปรากฏว่าได้ผลดีอย่างยิ่ง จำนวนป่วยด้วยไข้มาลาเรียได้ลดลงอย่างฉับพลันทันที กล่าวคือผลทำการสำรวจในระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๑๙๔๙ (พ.ศ. ๒๔๙๒) ก่อนที่จะทำการพ่นเคมีที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ อัตราพบเชื้อมาลาเรียมีสูงถึง ๔๗.๓ % ครั้นถึงเดือนพฤศจิกายน ๑๙๕๑

(พ. ศ. ๒๔๙๔) ภายหลังการพ่นเคมีแล้ว ๒ รอบปี อัตราพบเชื้อมาลาเรียคงเหลืออยู่เพียง ๐.๘% เท่านั้น[๙๕] และที่อำเภอพระพุทธบาทนั้น เฉพาะอย่างยิ่งในนิคมสร้างตนเอง ซึ่งกำลังอยู่ในระยะเริ่มงาน ก็ปรากฏว่าใน พ. ศ. ๒๔๙๖ มีผู้เจ็บป่วยด้วยไข้จับสั่นเพียงร้อยละ ๓.๐๙ เท่านั้น ทั้งนี้มีหลักฐานประกอบอยู่ในคำกล่าวรายงานของ พระยารามราชภักดี ปลัดกระทรวงมหาดไทย อ่านเสนอจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๗ ผลดีเด่นของการพ่นเคมีกำจัดแมลงต่อการควบคุมไข้จับสั่นดังที่ปรากฏนั้น ทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำลังมีแนวนโยบายการต่างประเทศที่จะช่วยเหลือประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วไป ได้มีข้อตกลงกันใน พ. ศ. ๒๔๙๓ ระหว่างรัฐบาลสหรัฐอเมริกากับรัฐบาลไทย เกี่ยวกับการเสนอให้ และรับความช่วยเหลือในการควบคุมไข้มาลาเรียต่อไป กองควบคุมไข้มาลาเรียภายใต้การบริหารของคุณหลวงอายุรกิจโกศล จึงได้รับการสนับสนุนในด้านกำลังเจ้าหน้าที่กำลังเงิน กำลังวัสดุภัณฑ์อย่างเต็มที่ ทำให้สามารถขยายพื้นที่ปฏิบัติการตามแนวทางที่องค์การอนามัยโลกได้แนะไว้นั้นออกไปได้อย่างกว้างขวางเป็นลำดับ

แม้จะมีภาระหน้าที่ในการบริหารงานควบคุมไข้มาลาเรียของประเทศ ในฐานะหัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรียอยู่แล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็ยังไม่ทิ้งความห่วงใยกับปัญหาสาธารณสุขด้านอื่น ดังที่ได้เคยแสดงความห่วงใยไว้เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนี้คุณหลวงอายุรกิจ ฯ ได้พบผู้ป่วยด้วยโรคเท้าช้างเป็นจำนวนมาก ในระหว่างการเดินทางไปตรวจภาวะไข้มาลาเรียในจังหวัดพัทลุง คุณหลวงจึงได้เสนอให้กรมอนามัยติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์การอนามัยโลก ในการเริ่มสำรวจภาวะที่แท้จริงของโรคเท้าช้าง ในจังหวัดภาคใต้ องค์การอนามัยโลก ได้จัดส่งนายแพทย์ M.O.T. IYENGAR ซึ่งความชำนาญเฉพาะโรคเท้าช้างเข้ามาทำการสำรวจ คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็ได้ร่วมเดินทางไปกับนายแพทย์ IYENGAR ด้วย ผลการสำรวจก็เป็นที่เปิดเผยว่า โรคเท้าช้างก็เป็นปัญหาสำคัญในการสาธารณสุขอยู่ไม่น้อย[๙๖] โดยเฉพาะในท้องที่หลายจังหวัดของภาคใต้ แล้ว

---

๙๕ "Report of Thai Government MHO UNICEF Malaria Control Demonstration Project, Thailand" by Dr. G. Sambasivan et al. 1953

๙๖ Filariasis in Thailand by M. O. T. Iyengar. Bulletin World Health Organization, 195, 9, 731-766

จากผลของการสำรวจนี้เอง กองควบคุมไข้มาลาเรียก็ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนชื่อเป็น กองควบคุมไข้มาลาเรียและโรคเท้าช้าง เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ โดยมีคุณหลวงอายุรกิจ-โกศลเป็นหัวหน้ากองต่อไป ซึ่งความหมายว่า คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้รับมอบหมายให้มีภาระในการควบคุมโรคเท้าช้างอีกด้วย

คุณหลวงอายุรกิจโกศลดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองควบคุมไข้มาลาเรีย และโรคเท้าช้างจนถึง ๑๙ เมษายน ๒๔๙๘ จึงได้เลื่อนเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ และได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมอนามัย รวมเวลาราชการเฉพาะที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้ากอง ๑๑ ปีเศษ โดยมิได้เปลี่ยนแปลงตำแหน่ง หรือหน้าที่ความรับผิดชอบเลย คุณหลวงอายุรกิจโกศล ดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมอนามัยอยู่เพียง ๗ เดือน ก็กลับมาดำรงตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข อันเป็นตำแหน่งทางวิชาการเกี่ยวกับการควบคุมไข้มาลาเรียโดยเฉพาะ ทั้งนี้ก็โดยความสมัครใจของคุณหลวงอายุรกิจโกศลเอง ที่ไม่ปรารถนาตำแหน่งหน้าที่ทางบริหารยิ่งไปกว่าภาระกิจทางวิชาการ ซึ่งคุณหลวงได้คลุกคลีมาเป็นเวลากว่า ๓๐ ปีเศษ

คุณหลวงอายุรกิจโกศล มีอายุครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ เมื่อ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๙ คณะรัฐมนตรีจึงต่ออายุราชการให้อีก ๒ ครั้ง ๆ ละ ๑ ปี ตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๙๙ คุณหลวงอายุรกิจ ฯ จึงยังคงรับราชการอยู่เมื่อมีอายุถึง ๖๒ ปี เมื่อคณะรัฐมนตรีได้มีมติถือเป็นระเบียบปฏิบัติว่า เมื่อข้าราชการมีอายุครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์แล้ว ก็ให้ออกจากราชการรับบำเหน็จบำนาญฐานสูงอายุ และไม่มีการต่ออายุราชการให้แก่ราชการผู้ใดอีกต่อไป คุณหลวงอายุรกิจ ฯ จึงพ้นจากความเป็นข้าราชการประจำการ ในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย ตั้งแต่วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑

ปรากฏว่า เมื่อสิ้น พ. ศ. ๒๕๐๐ อันเป็นปีสุดท้ายแห่งความเป็นข้าราชการที่เกี่ยวข้องอยู่กับการบริหารงานควบคุมไข้มาลาเรีย ของคุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้น การควบคุมไข้มาลาเรียได้ปฏิบัติอยู่ใน ๖๒ จังหวัดของประเทศไทย มีจำนวนประชากรที่อยู่ในอาณา-

บริเวณดำเนินงาน ๑๑,๙๕๘,๓๓๕ คน[๔๗] และจำนวนตายด้วยไข้มาลาเรียทั่วประเทศเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ นั้นมีจำนวนเพียง ๑๐,๔๕๘ คน เป็นอัตรา ๔๓.๐ ต่อ ๑๐๐,๐๐๐ ของประชากร[๔๘] ซึ่งจำนวนตายด้วยไข้มาลาเรีย ตลอดจนอัตราตายต่อ ๑๐๐,๐๐๐ ของประชากรนั้นได้ลดลงโดยลำดับ และอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ได้ขยายการปฏิบัติงานโดยความร่วมมือกับองค์การอนามัยโลก ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นต้นมา

ถึงแม้ว่า ความเป็นข้าราชการประจำการของคุณหลวงอายุรกิจ ฯ จักได้สิ้นสุดลงตั้งแต่วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑ ตามมติคณะรัฐมนตรีดังได้กล่าวมา ทางองค์การร่วมมือช่วยเหลือระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (ยูซ่อม) ซึ่งได้ร่วมมือช่วยเหลือรัฐบาลไทยอย่างใกล้ชิดตลอดมาในด้านการควบคุมไข้มาลาเรียง เห็นว่า คุณหลวงอายุรกิจโกศลยังสมควรที่จะอยู่ช่วยโครงการควบคุมไข้มาลาเรียนั้นต่อไปได้ จึงเสนอแนะให้จ้างคุณหลวงอายุรกิจ-โกศลไว้เป็นที่ปรึกษาประจำโครงการควบคุมไข้มาลาเรียต่อไปอีก โดยจ่ายเงินค่าจ้างจากงบเงินทุนสมทบ คุณหลวงอายุรกิจโกศลจึงทำหน้าที่ที่ปรึกษาของงานควบคุมไข้มาลาเรียต่อมาจนกระทั่งได้มีการปรับปรุงวิธีบริหาร และเปลี่ยนแปลงหลักการดำเนินงานจากการควบคุมไข้มาลาเรียเป็นการกำจัดไข้มาลาเรียแล้ว คุณหลวง ฯ ก็ยังคงเป็นที่ปรึกษาของโครงการนี้และเป็นกรรมการโครงการมาลาเรียแห่งชาติตลอดมาจนสิ้นอายุขัยของท่าน

เนื่องจากไข้มาลาเรียเป็นโรคที่องค์การอนามัยโลก ได้ถือเป็นปัญหาสำคัญในทางสาธารณสุข ในอันที่จะแก้ไขและส่งเสริมสุขภาพของชาวโลก องค์การอนามัยโลกจึงได้จัดให้มีการประชุมเพื่อพิจารณาปัญหาเป็นครั้งคราวเกือบทุกปี คุณหลวงอายุรกิจโกศลก็ได้รับเลือก จากกระทรวงสาธารณสุข เพื่อรับการแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นผู้แทนรัฐบาลในการประชุมนานาชาติดังกล่าว เกียรติสำคัญอันหนึ่งคือได้เป็นประธานในการประชุมมาลาเรียภาคอาเซีย ซึ่งองค์การอนามัยโลกจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในกรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเข้ามาร่วมประชุมเกือบร้อยคน นอกจากนั้นคุณหลวง-อายุรกิจโกศลยังได้เดินทางไปประชุมต่างประเทศหลายครั้งดังนี้คือ

---

๔๗ Malaria Control Conference, Bangkok, Thailand. February 4 - 8, 1957.

๔๘ สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ ๒๔ พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๗๕

พ.ศ. ๒๔๙๓ ไปประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลกครั้งที่ ๓ ที่นครเจนีวา เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว ยังเดินทางไปดูการควบคุมไข้มาลาเรียที่เกาะซาดิเนีย ประเทศอิตาลี อินเดีย ลังกา

พ.ศ. ๒๔๙๓ ไปประชุมเรื่องโรคประเทศร้อน และมาลาเรีย ที่นครอิสตันบุล ประเทศเตอรกี

พ.ศ. ๒๔๙๔ ไปประชุมมาลาเรียองค์การอนามัยโลก ของภูมิภาคอาเซีย และปาซิฟิค ครั้งที่ ๒ ที่นครบาเกียว ประเทศฟีลิปปินส์ เมื่อประชุมเสร็จแล้วเดินทางไปดูงานการควบคุมไข้มาลาเรียในเกาะไต้หวัน

พ.ศ. ๒๔๙๖ ไปประชุมสภาวิทยาศาสตร์ภาคปาซิฟิค ครั้งที่ ๘ ที่นครเควซอน ประเทศฟีลิปปินส์

พ.ศ. ๒๔๙๗ – ๒๔๙๘ ไปดูงานสาธารณสุข งานควบคุมแมลงนำโรค ในสหรัฐ-อเมริกาโดยทุนยูซ่อม

พ.ศ. ๒๔๙๙ ไปประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก ที่นครเจนีวา แล้วไปประชุมมาลาเรีย องค์การอนามัยโลกของภูมิภาคยุโรป ร่วมกับภูมิภาคเมดิเตอร์เรเนียน ที่กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีก เสร็จจากการประชุมแล้ว เดินทางไปดูงานการควบคุมไข้มาลาเรียที่ประเทศอิรัค

พ.ศ. ๒๕๐๒ ไปประชุมองค์การอนามัยโลกภูมิภาคอาเซียครั้งที่ ๓ ที่นครนิวเดลีประเทศอินเดีย

พ.ศ. ๒๕๐๕ ไปประชุมองค์การอนามัยโลกภูมิภาคอาเซีย ครั้งที่ ๔ ที่นครมะนิลา ประเทศฟีลิปปินส์

นอกจากรายการข้างต้นนั้นแล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศลยังเป็นผู้แทนรัฐบาล เดินทางไปประชุมที่กรุงพนมเปญ เพื่อก่อตั้งคณะกรรมการประสานงานกำจัดไข้มาลาเรีย ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง เมื่อวันที่ ๑๐ – ๑๒ มกราคม ๒๔๙๙ เมื่อมีคณะกรรมการประสานงาน ฯ ขึ้นแล้ว คุณหลวงอายุรกิจโกศล ก็ได้ร่วมประชุมทุกครั้งที่มีการประชุม ยังประเทศต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาคี คือ เวียตนามใต้ ๒ ครั้ง พม่า ๑ ครั้ง มาลายู ๑ ครั้ง

ความสนใจที่คุณหลวงมีต่อวิชาการตลอดมา เฉพาะอย่างยิ่ง วิชาการในสาขาไข้มาลาเรีย ส่งเสริมให้คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ครั้งที่ ๕๓ เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน พ. ศ. ๒๔๙๖ อนุมัติปริญญาแพทยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิติมศักดิ์ ได้รับพระราชทานปริญญาบัตร เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ. ศ. ๒๔๙๖ และในด้านต่างประเทศนั้น องค์การอนามัยโลก ก็เสนอขออนุมัติต่อรัฐบาลไทยตั้งคุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นกรรมการในคณะผู้ชำนาญการ เรื่องไข้มาลาเรียขององค์การอนามัยโลก คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้รับการทาบทาม และแต่งตั้งเป็นกรรมการมาตั้งแต่ พ. ศ. ๒๔๙๓ ตลอดมา สมัยละ ๕ ปี และยังคงอยู่ในตำแหน่งนี้ในวาระที่ถึงแก่กรรม นอกจากนั้น ดร. เออร์เนสติน เทอร์แมน ยังได้ใช้ชื่อ "อายุรกิจ" ของคุณหลวง ฯ เป็นชื่อหน้าของสกุลยุงที่พบใหม่ จากที่ ดร. เออร์เนสติน เทอร์แมน และสามีของเธอรวบรวมได้จากภาคเหนือของประเทศไทย[๔๙] ยุงที่พบใหม่นี้ ดร. เทอร์แมน ให้ชื่อว่า Ayurakitia griffithi D. Thurman 1954 บัดนี้ชื่อหน้าของยุงสกุลที่พบใหม่นี้คือ Ayurakitia นั้นได้แพร่หลายทั่วไปโลกของกีฏวิทยา และมีผู้พบยุงใหม่ ๆ ในสังกัด Ayura kitia จากที่ต่าง ๆ อีกหลายแห่ง ชื่อนี้ย่อมจะเป็นอนุสรณ์แก่คุณหลวงอายุกิจโกศลตลอดไป เฉพาะอย่างยิ่งในโลกของกีฏวิทยา และในขณะเดียวกันก็เป็นอนุสรณ์แก่นักวิทยาศาสตร์ทางแพทย์ของไทยอีกด้วย.

---

๔๙ A Contribution to a revision of the Culicidae of Northern Thailand by Ernestine Hogan Basham Thurman หน้า ๗๕

เป็นประธานการประชุมมาลาเรียภาคเอเซียครั้งที่ ๑ จัดโดยองค์การอนามัยโลก

ณ กรุงเทพ ฯ พ.ศ. ๒๔๙๗

ผู้แทนประเทศไทยในการประชุมองค์การอนามัยโลก พ. ศ. ๒๔๙๙
ณ กรุงเจนีวา

Recollections of Doctor Luang Ayurakitkosol And Malaria Control in Thailand

To think of malaria control in Thailand is to think of Dr. Luang Ayurakitkosol and this to be reminded of many of the good things in life and human endeavor. In his professional life, he did much toward the development of a program for the eradication of malaria, opening the way to the numerous health and economic benefits with are to be attained with that objective. The influence of his efforts carried far beyond the borders of his own country in a stimulating example to others throughout the world. In his personal life, he epitomized the highest qualities of dedication to duty, thoughtfulness for others, respect for science and its practical application, and devotion to his country and his faith.

The pilot project of DDT house-spraying to control malaria was conducted in Thailand in 1949-51 by the Ministry of Public Health with the assistance of the World Health Organization (WHO) and the United Nations Children's Fund (UNICEF). This project demonstrated conclusively that the new control method was effective and practicable for large-scale operations in Thailand. In 1951 the cooperation of the United States Special Technical and Economic Mission (STEM, which later became the U.S. Operations Mission, or USOM, Agency for International Development) provided a source of support for expansion of the malaria control program. Thus time had drawn together an unprecedented opportunity of method and means, to which was added the extraordinary good fortune of a man who could utilize the opportunity.

Over 20 years previously in 1930, Dr. Luang Ayurakitkosol, known to all of us as Dr. Ayurakit, had organized the first Malaria Unit at Chiengmai in Northern Thailand, composed of the Health Officer (himself) and three Sanitary Inspectors. In 1951 he was a seasoned malaria fighter, heading the Malaria Control Division (later the Division of Malaria and Filariasis Control) in the Department of Health, Ministry of Public Health, with headquarters in Bangkok and regional Malaria Units in northern, northeastern, central, western and southern areas. More important than his long malaria experience, which included the severe epidemics of the recent war, Dr. Ayurakit had the essential personal resources of vision and leadership, courage and decision, confidence and determination. His malaria officers and assistants reflected his abiding principle that a malariologist must be

technically skilled and self-reliant and ready to undertake any task, no matter how difficult, if duty called. "Malaria control is a very hard job!" he often said (he never minimized the problems of his objective), but he loved it, and he had the power to instill enthusiasm in others.

The impressive success of the demonstration project in reducing malaria through DDT house-spraying placed an extension of the Malaria control program high on the list of priorities of the Thai Government and cooperating agencies. Early in 1951, the problems of planning and implementation of the extended malaria control activities became paramount at Dr. Ayurakit's headquarters. Among requirements it was necessary to procure insecticide, sprayers, microscopes, vehicles, drugs and multitudinous other items needed to mount an intensive antimalaria campaign. With officials of the Ministry of Public Health, the Thai Technical and Economic Committee (TTEC) and STEM, Dr. Ayurakit was at the Klong Toey wharf in February 1951 to welcome in the first materials delivered to Thailand from the United States through the new inter-country agreement---DDT for malaria control.

The malaria control staff at that time numbered some 10 medical officers and 120 technical assistants, many with lengthy training and experience prior to the advent of DDT house-spraying, and some with additional expertise in the new methods through participation in the demonstration project. An extension of these methods in Thailand required special refresher and training courses to establish uniform standards in operations and to expand the technical staff. At the very beginning, Dr. Ayurakit promoted planning and budgeting for major laboratory and training centers at Phrabuddhabat and Chiengmai. Other officers of his staff later assumed much of the responsiblity in constructing the institutes which now stand at these location, but Dr. Ayurakit was thinking far ahead. Headquarters facilities in general required development and expansion at regional and area sites to carry on the increasing activities of offices, classrooms, laboratories, warehouses and maintenance shops.

In implementing and expanding the new project, the administrative procedures of staffing, procurement and financing often presented those problems of necessary special handling which seem to be universally experienced. Large scale antimalaria campaigns are characterized by operational schedules which must be strictly followed to achieve success. Governments as characteristically find difficulties in departing from normal procedures to accommodate unusual program needs. The

malaria control staff in Thailand, as elsewhere, had frequent enough reason to feel requirements. In spite of his pronounced administrative industry and capability, and the cooperation which he obtained from high level government offices, Dr. Ayurakit must have felt the problems at headquarters especially keenly, for his true love was the technical work in the field.

For success in a large-scale antimalaria campaign, people must be well informed and good working relationships maintained, from the highest offices in the land to the simplest village homes. Dr. Ayurakit's professional stature and wide acquaintance stood the new program in good stead among colleagues in the Ministry of Public Health and with other national and international officials. His long experience in health work added an impressive fund of practical knowledge to his natural understanding of people and human conditions. Above all, he showed an outstanding sincerity of purpose and an infectious enjoyment of life and work which made him an influence and good company in any surroundings

We saw him then and in later years equally on familiar grounds in meetings at the Ministry of Public Health and other Ministries, in international conferences in Thailand and abroad, and in innumerable village meetings for discussion of malaria control. With similar ease, he would be found talking over the program with provincial governors and district officers, lecturing classes of malaria technicians and other health workers, giving peptalks to malaria field teams, and lining up children in village schools for malaria surveys. Memories of Dr. Ayurakit are prone to shift quickly from the polished halls of capitals to the thatched cottages of villages, from the lounge seats of international flights to the bucket seats of jeep rides along rough trails, from the clangor of market places to the peace of Thailand's many beautiful temples.

Those of us who have traveled among the villages of Thailand must remember with pleasure the friendliness and courtesy which are as natural to the country scene as the bright sunshine and glowing rice fields. Nevertheless, in a long–range antimalaria compaign, people everywhere need the stimulus of a special informational program for their interest, understanding and cooperation to be effective and sustained. The malaria officers and assistants, with TTEC and USOM cooperative support, quickly developed their approaches through colorful leaflets, posters and other publications in large variety and quantities; exhibits at fairs, festivals and conferences; Mobile motion picture units; and

newspaper and magazine coverage, radio releases and even television shows.

There was a good deal of excitement and adventure, as well as hard work, in the informational campaigns, and Dr. Ayurakit entered fully into the spirit of such activities. But the essential feature of good public relations was the repeated contacts of the malaria workers with communities and homes. There the training and leadership of the field staff met a fundamental and constant test in maintaining the requisite level of public opinion, motivation and participation. Dr. Ayurakit sincerely felt and freely imparted an admiration and respect for the country life which could not fail to be a widespread influence among his officers and assistants in their dealings with the people.

A basic requirement in launching an antimalaria campaign was to delimit the malarious areas and to determine the prevalence of the disease by standard malariometric surveys. For many years, it was also the universally accepted practice to evaluate the results of control by repeating such surveys periodically in the operational areas. This meant rising well before dawn and proceeding by any feasible transport and on foot to the village under survey. Here collections would be made of adult anopheles mosquitoes resting in the darkened houses, to be dissected later for possible malaria infection. As daylight came on, neighboring streams and other mosquito breeding places would be explored by dipping up the surface water to look for anopheles larvae and pupae. This usually required wading in for dependable findings; Dr. Ayurakit wanted no "dryfooted malariologists" on his team.

The real "malariometric" part of the surveys came with assembling children, often at a school, to be checked for enlarged spleens by abdominal palpation and to have blood slides taken to be examined microscopically for malaria parasites. Dr. Ayurakit and all of the malaria officers and assistants were proficient in such work which had to be conducted in strict accordance with standard methods and sampling procedures. This meant giving special attention to infants and young children for a valid statistical sampling of malaria prevalence. Older people were also examined and given antimalarial drugs when there was evidence of malaria infection. In participating with Dr. Ayurakit in such surveys, we shared with him on many occasions his compassion when the malaria rates were high and his elation when a few years of DDT spraying wiped out the disease from communities where it had been a scourge for countless years. There was never a doubt of the greatest rewards which his profession brought to him in bringing freedom from malaria to the Thai people.

The principal attack on malaria was then, as it now remains, through spraying a residul insecticide on the interior wall surfaces of all of the homes in the operationl areas. DDT was applied mainly during the dry season to provide protection against malaria-carrying mosquitoes for some months, extending over the major rise in malaria transmission which came with the rainy season. The field assistants employd and trained temporary spraying teams, each permanent technician supervising three to four local squads of foremen, spraymen, porters and other helpers. If we could have perched among the clouds, like those engaging angels seen is temple friezes, with the vision to encompass all that was going on, the house-spraying campaign must have presented an enthralling sight Tons of DDT, thousands of sprayers, and other equipment and supplies would be moving by train, truck, jeep, bullock-cart, boat, horseback, elephant-back and human carrier, along hundreds of roads and trails to the villages, together with many spraying teams under the direction and supervision of the malaria officers and assistants.

The logistical requirements of such operations were formidable especially in those new areas where communications, arrangements and experience were in an early stage of development. Success absolutely depended on all of the complex organization, materials and activities reaching the right place, at the proper time and in the effective quantity according of the planned schedule fitted to the malaria season. Dr. Ayurakit and his staff proved to be hardy pioneers on the expanding frontier of the antimalaria compaign and rugged, indeed, were the conditions under which their early work was done. Not only were the technical operations a severe test of capacity and resolution, but the administrative complications grew fast as the program was extended rapidly, with mounting requirements and responsibilities. During the first three years of expansion of DDT house–spraying in Thailand, 1951–53, the directly protected population was increased some 40 times from 77,000 in 3 provinces to 3,080,000 in 20 provinces.

In the annual plans of action following the demonstration project, DDT house spraying and malariometric surveys alternated, with spraying in the first part of the year, surveys in the latter part, both conducted by the same field teams. In the period between these alternating operations, semi-annual conferences were scheduled, with Dr. Ayurakit presiding over reporting and discussions by the malaria officers and senior assistants. These meetings functioned in assessing the progress of the spraying coverage and the reduction of malaria and in planning future operations. As the program expanded, analysis of

the annual survey results continued to confirm a striking effectiveness in eliminating Anopheles minimus, the principal malaria carrying mosquito from sprayed villages and in rapidly reducing malaria.

Early in 1953, Dr. Ayurakit and his staff made an operational decision which can be counted among the forerunners to the principles now generally accepted for planning antimalaria campaigns. It was decided that spraying would be progressively withdrawn each year from areas which no longer showed a significant malaria hazard in the technical surveys. The criteria for interruption of spraying in Thai land were discussed in a paper co-authored by Dr. Ayurakit in the Bulletin of the World Health Organization in 1956 and later appeared in Professor Emilio Pampana's Textbook of Malaria Eradication published in 1963. They included the absence of Anopheles minimus from houses and typical breeding places, a malaria parasite rate of zero in infants and below 1 percent in children aged 2-9 years, a spleen rate below 10 percent in the same childhood age group, and protection against reintroduction of malaria. A system of "antimalaria vigilance" or "protective surveillance" was to be established in areas where spraying was withdrawn, including continuing technical surveys and cooperative watchfulness by the local health services and community leaders.

Today in malaria eradication programs, it is axiomatic that spraying should be interrupted when malaria transmission has been stopped and the malaria reservoir reduced below a critical level, in accordance with standard technical methods and criteria. In 1953 the foregoing view was by no means the established official position among health authorities. There was a good deal of support for the opinion that spraying might be required indefinitely in many tropical areas, as a kind of permanent health measure for the prevention of Malaria. News of the proposal to interrupt spraying in Thailand met with understandable doubts, both nationally and internati nally, as to the advisability of this move. However, Dr. Ayurakit and his staff had the courage of their technical convictions and stuck to their decision, in which they were backed by the Ministry of Public Health and STEM. This was to have considerable influence, not only in Thailand, but also in other countries and the world wide program.

In September 1953 the First Asian Malaria Conference was held in Bangkok, and Dr. Ayurakit was elected Chairman. He had just returned from attending the Fifth International Congresses on Tropical Medicine and Malaria at Istanbul where he read a brief paper on the Thailand malaria control program which was received with much

interest. At the Conference in Bangkok, a more extensive treatment of the program was presented, both in the WHO questionnaire submitted by all countries and in a special booklet and a malaria exhibit which were prepared as appropriate to the host country. Some 16 Asian countries were represented at the Conference, together with WHO, UNICEF, the U.S. Public Health Service and U.S. technical and economic missions, the Rockefeller Foundation, and the South Pacific Commission.

The Conference recommended on statistical approaches to the status of malaria control organization methods and financing of programs, planning of national campaigns, and regional coordination. Though this historic meeting was officially conservative in dealing with the problems of controlling malaria, much of the discussion ranged rather far forward in visualizing possibilities for permanent elimination of the disease. At an evening social gathering, our invitation proclaimed "A going away party for A. Minimus, P. Falciparum, P. Vivax and P. Malariae." This occasioned some friendly amusement among the disting uished participants, but there were serious reflections behind the jest. The Thailand program had already reached a point in some operational areas where the malaria-carrying mosquito and the three species of malaria, once a numerous and foreboding presence, had been truly compelled to "go away."

In November 1953 we attended the Eighth Pacific Science Congress in Manila, there presenting a paper on malaria control in Thailand and participating in the discussions on malaria and filariasis. In June of that year, Dr. Antonio Ejercito, Director of the Philippines program, had visited Thailand for a tour of the northern Thailand operational areas. Our trip in November provided an opportunity for the Philippines hosts to arrange a tour in their turn for Dr. Ayurakit and other delegates to the Congress. In such exchanges of visits, the possibilities for permanent malaria elimination were elucidated and strengthened. The Thailand program made its due contribution in those early years in discussions and observations arranged for visitors from many lands and a number of training groups. Dr. Ayurakit met one and all with a communicative enthusiasm and an inspiring warmth of appreciation for the fellowship of scientists and medical authorities in the common objective of fighting malaria.

The Second Asian Malaria Conference was held at Baguio, Philippines, in November 1954. At this Conference there was convincing evidence from a number of countries that it was possible to terminate malaria transmission by DDT spraying. The Conference recommended

that the ultimate goal of a nation-wide malaria control program be the eradication of the disease. Dr. Ayurakit and others of the Thailand delegation had their part in the discussions leading to this recommend ation, and their criteria for interruption of spraying came under detailed scrutiny. The population protected by the Thailand vigilance program after withdrawal of spraying had been increased from about 64.000 in 1953 (the first interruption of DDT spraying in an Asian malaria control program) to 415.000 in 1954. Subsequent years saw an increase in this type of protective surveillance to include about 4,384,000 population in 1957, the year in which reorganization of the surveillance program began, as will be mentioned below.

In October 1954 the goal of malaria eradication was adopted for the Americas in a resolution passed by the Fourteenth Pan American Sanitary Conference in Santiago, Chile. Then in May 1955, the Eighth World Health Assembly in Mexico City, taking note of the foregoing recommendations of the Santiago and Baguio conferences, resolved on the ultimate objctive of world wide malaria eradication. In 1956 the Sixth Session of the WHO Expert Committe on Malaria provided a basic report published in 1957 as a general guide for planning and conducting malaria eradication campaigns. At this point the availability of U.S. cooperative support was greatly enhanced by the Mutual Security Act of 1957 in which the Congress declared it to be U.S. policy to assist toward eradication of malaria.

The world stage was set for a comprehensive reorganization to convert malaria control programs to bona fide malaria eradication campaigns. What was most lacking was experience in what such a conversion entailed in totality of coverage, perfection of operations and development of new epidemiological approaches. It was not until 1961 an especially significant year in the history of world malaria eradication that the experience and studies in numerous countries were crystalized in the publication of the WHO manual for planning malaria eradication programs, the report of the ICA Expert Panel on Malaria, and the Eighth Report of the WHO Expert Committee on Malaria. These documents set forth for the first time the essential clarification of principles, guidelines and criteria which only time and experience could bring.

In 1955 Dr. Ayurakit left the position of Director, Division of Malaria and Filariasis Control, which he had held with distinction for so many years. He was appointed a Deputy Director-General of Health and acted for the Director General while the latter was attending the Eighth World Health Assembly. But his interest and participation in

the developments toward malaria eradication were not interrupted or diminished. He soon assumed a special position as Malaria Consultant and continued to lend the influence of his long experience and valuable counsel to the eradication effort, both in national and international activities. Late in 1955 he visited public health centers in the United States and in 1956 accompanied the Minister of Public Health as a Delegate to the Ninth World Health Assembly in Geneva. This provided an opportunity for further observations in European centers of anti malaria research and operations.

Dr. Ayurakit returned to Thailand in 1956 with mounting enthusiasm for the ultimate objective of malaria eradication. He remained directly engaged in the antimalaria campaign and was frequently called upon to serve as chairman at the malaria conferences, on committees and discussion groups, in training courses and a wide range of activities, both at headquarters and in the field. He gave much time to planning and working toward inter-departmental cooperation in malaria control and surveillance and to the malaria problems of the growing agricultural settlements and other special situations.

As almost universally occurred among countries in the world program, Thailand underwent a series of trials and reorganizations in converting from malaria control to eradication. The basic outline of eradication principles, methods and requirements was provided in 1957 but several years of experience were needed to fill in the details and to effect the conversion of the program. As one feature in the change, the classical malariometric surveys were shown to be adequate only as a check on malaria prevalence until the disease was reduced to a low level. Beyond that point, an extensive surveillance network for case finding. investigation and treatment was critically required to assess and help reduce the continuing malaria incidence in the total population of all operational areas during thewhole year. Much study and development were necessary to establish the composition of house-visiting services, functions and frequency of visits, and provisions for cooperating malaria detection posts.

A significant over all requirement to attain the malaria eradication objective was the high degree of perfection necessary in carrying out a program of total operational coverage. Every home must be reached effectively and according to schedule with the major activities of reconnaissance, spraying and surveillance. In the development of the antimalaria organization, Dr. Ayurakit was intensely interested in promoting high standards of technical prowess and personal conduct among the field staff, especially the increasing number of junior members.

In this connection, he devoted much time and thought to translation and review of appropriate current publications and to visits to the operational areas. While his service and helpful influence continued unremittingly at headquarters, it was evident that he took particular satisfaction in stimulating questions and reflections which could improve the responsibility and capability of the field organization.

There were many notable developments in international coordination of antimalaria campaigns in which Thailand had its role and Dr. Ayurakit participated. Following an inter-country planning conference in Pnompenh in January 1956, the Antimalaria Coordination Board of Burma, Cambodia, Laos, Malaya, Thailand and Vietnam was formed, with WHO providing the Secretariat. This was the first example of its kind of inter-country coordinating organization for malaria eradication in Asia. Dr. Ayurakit served as Vice Chairman of the first meeting of the Board in Saigon, November 1956 and assumed various tasks in arrangements, discussions and reports at subsequent meetings in Bangkok, December 1957, Rangoon December 1958, and Kuala Lumpur December 1959. The first specific inter-country conference in Asia related to mutual malaria problems on common borders was the Antimalaria Coordination Conference on the Burma Thailand Border, held in Chiengmai in August 1956, with Dr. Ayurakit serving as Chairman. He participated in the Malaria Symposium of Asian countries in Bangkok in 1957, the Third Asian Malaria Conference in New Delhi in 1959, and the Fourth Asian Malaria Conference in Manila in 1962. He was also co-author of papers on the antimalaria campaign in Thai land which were presented at the Ninth Pacific Science Congress in Bangkok in 1957 and at the Sixth International Congres on Tropical Medicine and Malaria in Lisbon in 1958.

An especially close relationship of international cooperation between the Thailand and Laos antimalaria programs began in 1956 and continued for some five years. Training programs for the Laos staff were conducted in Thailand, and a Thai team composed of a medical officer and four technicians provided technical consultation in Laos. Dr. Ayurakit served as Chairman of a joint meeting of the two country programs arranged in Nongkhai on the Thailand Laos border in February 1959. Representatives of the Laos program also attended the regular semi-annual malaria conferences in Thailand during the period of this relationship.

From the beginning of the extended program in 1951, Dr. Ayurakit served as Chairman of most of the Thailand malaria conferences

which brought together for semi-annual planning discussions the officers of the Division of Malaria and Filariasis Control, the USOM malaria staff, and other officials. The Minister of Public Health, the Director General of Health, and the Chief of the USOM Public Health Division attended whenever possible and evidenced the high level of encouragement and support which was accorded to the antimalaria campaign. With the advent of malaria eradication as a world wide objective, and the beginning development of the Thailand program toward that goal, representatives of WHO and UNICEF and the Secretary of the Antimalaria Coordination Board were also invited to the Thailand malaria conferences.

In 1958 Dr. Ayruakit participated in the discussions which led to assignment of a WHO malaria advisory team to assist in special technical studies in each of the regions, beginning in 1959 and continuing to 1961. The findings of the WHO team confirmed that malaria had been successfully eliminated from areas representative of most of the arable plains, occupied by the majority of the population and with major economic importance. As could be expected and was widely experienced during that developmental period in the world program, there were also numerous areas in Thailand which had not yet been adequately covered or presented special problems which would require practical operational research. Such reservoirs of persistent malaria could only be removed by extensive reorganization and expansion of activities for programming malaria eradication campaigns. Dr. Ayurakit made important contributions to this reorganization during his last years as Malaria Consultant in his work with the Under Secretary of State for Public Health.

These recollections have been concentrated on the antimalaria campaign with which Dr. Ayurakit was so deeply involved for so many years, but this does not adequately represent the full scope of his interests and contributions. His numerous activities included a responsible participation in filariasis control and the survey and control of other vector-borne diseases. In his early years as a Health Officer, his varied experience met with the communicable diseases in general, and he retained broad interests in medical services and education. His family, who reflect his admirable personal and professional characteristics, have added their contributions in nursing, pathology and nutrition. There were many facts in the perspectives of his busy life, but all came in focus in utilizing every opportunity to improve knowledge and apply it to enable people to live healthily, happily and productively. Science holds his name enshrined in the Genus Ayurakitia, a memento not only to his encouragement of the scientific studies of the Thailand mosquito

fauna by Mr. and Mrs. Deed C. Thurman, Jr., who discovered the new genus near Chiengmai, but also to the respect and affection with which Dr. Ayurakit was so widely regarded.

All who knew and worked with Dr. Ayurakit recognized in him an exceptional endowment of professional zeal and capacity. They found also, and it may be judged most significantly, a man who enjoyed life and its association and was personally gifted in sharing the bounty of his enthusiasm with others. He was a fluent and absorbing entertainer with innumerable stories drawn from living and working in an unusal range of geographic and human conditions. His tales, more often than not, held pithy morals as well as infallible fascination. To travel with him was a sheer delight, even in rather trying circumstances of under-developed facilities. He found so much to point out and to reminisce about along the way. People and customs were uppermost in the lively evocations of his medical and social interests, but he was a keen observer and had a deep appreciation of all aspects of the natural variety and beauty of his country.

In looking back over the years of association with Dr. Ayurakit we have a sense of a life filled with good purpose and the purpose well fulfilled in his contributions to malaria eradication and other achievements in medicine and public health, in his inspiration and helpfulness to many friends and associates, and in his example of a life lived to full measure with a generous sharing of the best of life with others.

Melvin E. Griffith Ph., D.
Chief, Malaria Eradication Program
Office of War on Hunger
Agency for International Development
Washington, D.C.

คุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้น ข้าพเจ้ารู้จักมาตั้งแต่สมัยยังเป็นนายแพทย์ฝึกหัดอยู่ที่ ร. พ. ศิริราช การรู้จักกันครั้งนั้นไม่ใคร่จะคุ้นกันดีนัก เพราะยังมีฝ่ายหน้าฝ่ายในอยู่ นอกจากทำงานอยู่ร่วมกันจึงจะคุ้นเคยกันดี คุณหลวงเป็นพระเอกรูปหล่อ เคยแสดงละครเป็นพระเอกซึ่งยังมีรูปถ่ายการแสดงครั้งนั้นในหนังสือ ๖๐ ปีศิริราชพยาบาล พิมพ์เมื่อสิบปีล่วงมาแล้ว

เมื่อข้าพเจ้าออกจาก ร. พ. แล้ว ก็ไม่ได้พบคุณหลวงอีกเลย ไปได้พบกันอีกครั้งที่เชียงใหม่ เมื่อคุณหลวงปรีชาดุลยกิจย้ายไปเป็นผู้พิพากษาอยู่เชียงใหม่ ข้าพเจ้าจึงได้พบคุณหลวงอายุรกิจและคุณยุภาซึ่งมีบุตร ๒ คนแล้ว การได้พบคนรู้จักในต่างจังหวัดทำให้ตื่นเต้นดีใจเสียจนพูดไม่ถูก ประกอบกับคุณหลวงและคุณยุภาเป็นผู้มีอัธยาศัยดีงาม เพียบพร้อมไปด้วยเมตตากรุณา เมื่อบุตรข้าพเจ้าป่วยเป็นบิดอย่างแรง ท่านก็ได้ช่วยรักษาอย่างเอาใจใส่อย่างดียิ่งจนหายป่วย เมื่อมีการประกวดเด็กท่านก็ได้เชิญไปเป็นกรรมการประกวดเด็ก ทุกครั้งที่เกี่ยวกับพยาบาล ท่านก็ได้เชิญให้ไปร่วมด้วยเสมอ บ้านก็อยู่ใกล้ ๆ กัน ตอนเย็น ๆ มักจะเดินไปมาหากันอยู่ตลอดเวลาที่อยู่เชียงใหม่ เมื่อข้าพเจ้าย้ายมาอยู่กรุงเทพ ฯ ก็ได้ข่าวว่าคุณหลวงย้ายมาเหมือนกัน เมื่อมาอยู่กรุงเทพ ฯ ก็ยังไปมาบ้าง แต่บ้านไกลกันมากจึงมีแต่ข้าพเจ้าและคุณหญิงยุภาติดต่อกันอยู่บ้าง ตอนหลัง ๆ นั้นคุณหญิงยุภาคงจะยุ่ง ๆ กับการสังคมสงเคราะห์ จึงไม่ได้พบกันบ่อยนัก เมื่อได้ทราบข่าวป่วยของคุณหลวงก็ได้รีบไปเยี่ยมที่ ร. พ. แต่พูดคุยยังแจ่มใสดี ไม่ได้นึกว่าท่านจะด่วนจากไปรวดเร็วเช่นนี้ เมื่อได้ทราบข่าวว่าท่านถึงแก่กรรมแล้ว ก็รู้สึกเศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง บุญกุศลที่ท่านมีเมตตาจิต ซื่อสัตย์สุจริตประกอบด้วยคุณงามความดีของท่าน โปรดดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่านประสพสุขสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ

มลิ ปรีชาดุลยกิจ

Aqency for International Development

United States Operations Mission to Thailand

Amearican Embassy **Bangkok, Thailand**

11 July 1967

Dear Madame Ayurakitkosol:

I have just heard the news of your husband's death. Mrs. Smith and I extend to you and your family our heartfelt condolences. Dr. Luang Ayurakitkosol will be missed by all who knew him.

I traveled with Dr. Ayurakit on many fied trips and learned a great deal from him. I came to have great respect for his tremendous fund of knowledge, not only technical, but general, in the fields of his tory, geography, agriculture, nature study, culture, and religion.

No matter what subject came under discussion, Dr. Ayurakit would have a knowledgeable contribution to make. I have heard him discourse at length on such varied subjects as: orchid culture, vegetable gardening, history of Thailand, the Ramayana epics, contemporary Buddhism, epidemiology of schistosomiasis, the taxonomy of mosquitoes, travel in Europe and numerous others. His memory was phenomenal. With out a moment's hesitation he world quote entomological and epidemiological statistics of a malaria epidemic of thirty years ago.

I recall that on one of my first trips with Dr. Ayurakit, we both lectured at a refresher training course for Zone Chiefs in Phrabuddhabat. I was told later that the class reaction was to the effect that "Dr. Ayurakit and Mr. Smith both talked to us like the priest." I was very pleased to be included with Dr. Ayurakit.

Dr. Ayurakit will long be remembered as a doctor, as a malario logist and as an entomologist, but most of all as a leader and an inspiration to all who knew him. I am very proud to have had the pleasure and the privilege of knowing and working with Dr. Ayurakit for the past seven years.

Sincerely yours,

Edgar A. Smith

Chief Malaria Advisor

USOM/Thailand

116, Baird Road
New Delhi

19 July 1967

Dear Dr. Natth,

I am highly grieved to get the shocking news of the sad demise of your father Dr. Luang Ayurakitkosol on the 7 th of July from your letter of the 12 th July. He was indeed a very dear friend and valuable colleague and will be greatly missed by many people in different parts of the world. Please accept and convey my sincerest condolences to your mother and sister.

It is not easy to recount the innumerable achievements of Dr. Ayurakitkosol. He was indeed an outstanding pioneer in instituting studies on different aspects of Malariology in Thailand. On the role of Entomology in Malariology he was the greatest exponent in Thailand which made the part that I had to play there not only easy but very enjoyable. His affectionate personal approach and technical ability endeared him to many people both National and International and his unstinted support to the cause of global malaria eradication was such that all who came in contact with him will always miss him tremendously.

My association with him started in the year 1949 when he was already a malariologist of vast experience and held the position of Chief of the Division of Malaria Control in Thailand.

He was the greatest driving force which was instrumental in the conduct of the Pilot Project in Northern Thailand demonstrating the successful control of malaria by the use of residual insecticides. From 1961 onwards I had again the pleasure of being associated with him when he was Malariologist Consultant to the Ministry of Health. It was due to his persistent and painstaking efforts that Malaria Control Program was converted into Malaria Eradication Program in Thailand and a comprehensive plan of operation got completed in 1965.

With these few words I end this letter in sorrow.

I remain.

Yours very sincerely

M.L. Bhatia, Ph.D Cantab.

WORLD HEALTH ORGANIZATION
Avenue Appia
1211 GENEVA-SWITZERLAND
Telegr.: UNISANTE-Geneva

ORGANISATION MONDIALE DE LA SANTÈ
Avenue Appia
1211 GENEVE-SUISSE
Telegr.: UNISANTE-Geneve

In reply please refer to:
Priere de rappele la reference:

19 July 1967

Der Dr Natth,

I am shocked to hear that my dear friend, Dr. Ayurakit is no more. For me it is difficult to think of Thailand without him.

As I wrire this, a train of vivid memories of him pass through me from the first time we met at the airport in Bangkok on 6 July eighteen years ago through the years of our close association when he was my friend philosopher and guide. His utter sincerity and his profound devotion to the cause he served inspired all those who came in contact with him. I will miss him, but his memory I shall always cherish with great respect and affection.

Please tell your mother that I share her sorrow and pray for the eternal peace of his soul.

Please accept my sincere condolences.

Your sincerely

Dr G. Sambasivan
Director, Division of
Malaria Eradication

Dr Natth Bhamarapravati
Department of Pathology
Faculty of Medicine
Ramathibodi Hospital
Rama VI Road
Bangkok
Thailand

WORLD HEALTH ORGANIZATION
Avenue Appia
1211 GENEVA-SWITZERLAND
Telegr.: UNISNTE-Geneva

ORGANISATION MONDIALE DE LA SANTÈ
Avenue Appia
1211 GENEVE-SUISSE
Telegr.: UNISANTE-Geneve

In reply please refer to:
Priere de rappeler la referenc:

2 August 1967

Dear Dr Sombun,

I have just learnt of the demise of Dr Luang Ayurakitkosoal on the 7th ultimo. My wife and I have known him for more than ten years and have always admired his great humility and sincerity of approach towards eradicating malaria from Thailand. We remember him as a friend whom we respected. He is a loss to Thailand and the cause of malaria eradication.

Kindly accept our sympathies and convey the same to Madam Ayurakitkosol and to her family.

Yours sincerey,

S.P. Ramakrishnan

Dr Sombun Phong Aksara
Director
Malaria Eradication Program
c/o Ministry of Public Health
Devavesm Palace
Bangkok (Thailand)

WORLD HEALTH ORGANIZATION
Avenue Appia
1211 GENEVA-SWITZERLAND
Telegr.: UNISNTE-Geneva

ORGANISATION MONDIALE DE LA SANTÈ
Avenue Appia
1211 GENEVE-SUISSE
Telegr.: UNISANTE-Geneve

In reply please refer to:
Priere de rappeler la referenc:

21 July 1967

Dear Dr Sombun,

It is with much regret that I learnt today of the death of Dr Luang Ayurakitkosol on 7 July 1967. Dr Luang, as we all know, was one of the ablest and oldest malaria worker and has contributed a great deal in his speciality, over a number of years. In his death we have lost not only one of our old colleagues, but also an eminent malariologist. I wish to express my sincere condolences in this bereavement. I hope you will be good enough to convey our sentiments to the family.

Yours sincerely,

R.P. Lopez Lanzi
Senior Regional Malaria Advisor

Dr Sombun Phong Aksara
Director
Malaria Eradication Program
C/O Ministry of Public Health
Devavesm Palace
Bangkok, Thailand

WORLD HEALTH
ORGANIZATION
Avenue Appia
1211 GENEVA-SWITZERLAND
Telegr.: UNISANTE-Geneva

ORGANISATION MONDIALE
DE LA SANTÈ
Avenue Appia
1211 GENEVE-SUISSE
Telegr.: UNISANTE-Geneve

In reply please refer to:
Priere de rappele la reference:

18 July 1967

Dear Dr Natth,

I have just learned with great regret of the death of your father, Dr Luang Ayurakitkosol and I wish to take this opportunity of expressing to you and to the rest of his family our very real sympathy.

Your father was an honoured member of our Expert Advisory Panel on Malaria for many years. We always knew we could count on him as an active collaborator and we knew very well how much his heart was in the fight against malaria. The effort and skill which he gave to the translation of several of the reports of the Expert Committee on Malaria into Thai was only one of the many evidences of his devotion to the cause which was so dear to him.

I personally had the privilege and pleasure of meeting Dr Ayurakitkosol on a number of occasions at malaria conferences and meetings and when on visits to Bongkok and I was alway greatly struck by his knowledge and by his complete honesty and sincerity.

Let me repeat my very sincere messages of condolences.

Yours sincerly

Dr E. B. Weeks
Secretary of the
Expert Advisory Panel on Malaria

Dr Natth Bhamarapravati,
Faculty of Medicine
Ramathibodi Hospital
Rama VI Road
Bangkok
Thailand

(COPY)

WORLD HEALTH ORGANIZATION
OFFICE OF THE WHO REPRESENTATIVE TO THAILAND

C/O Ministry of Public Health
Devavesm Palace
BANGKOK

In reply please refer to: WR-TH/690

11 July 1967

Dear Khun Phra Bamrasnaradura,

It was with deep regret that I learned that Dr. Luang Ayurakitkosol had passed last Friday.

Dr. Luang Ayurakit's contribution to health in Thailand, specially in the field of malaria, is surely to be missed for which I am presenting to your Ministry, on behalf of WHO and myself, deep condolences.

It would be greatly appreciated if you could kindly convey to his family our deep condolences.

Yours sincerely,
sd/ J.J. Alcocer
Dr. J.J. Alcocer
WHO Representative
to Thailand

Khun Phra Bamrasnaradura
H.E.The Minister of Public Health
Ministry of Public Health
Certified true copy

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘

ธัมมนิยามสุตตานุสาสนีกถา

ของ

พระธรรมกิตติโสภณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดง

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตาที่ติ ฯ

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี โดยสมควรแก่กุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน อันคุณหญิงยุภา และบุตรธิดา พร้อมด้วยญาติและมิตร มีสนานฉันทจิตบำเพ็ญให้เป็นไป ด้วยตั้งใจอุทิศวิบากสมบัติอันวิบุลยมนุญผลนี้ให้สำเร็จโดยฐานะแก่คุณหลวงอายุรกิจโกศล (กิ่ม ภมรประวัติ) ผู้เป็นสามีและบิดา ในปัญญาสมวารครบ ๕๐ วันนับแต่กาลที่คุณหลวงได้ถึงอนิจจกรรมล่วงลับดับขันธ์ไป กุศลทักษิณาทานปัจจัยปัจโจปการกิจนี้ เมื่อกล่าวโดยฐานเป็นพลีกรรมก็จัดเป็นบุพพเปตพลี ๆ เพื่อชนผู้ละไปแล้ว เมื่อกล่าวโดยฐานเป็นบุพพการีธรรม ก็จัดเป็นทักษิณาทานที่กตัญญูกตเวทีบุคคลจะพึงกระทำตามหน้าที่ของบุตรธิดา ดังปรากฏในสิงคาโลวาทสูตรข้อสุดท้ายว่า "เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว พึงตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณา" และเป็นหน้าที่ของผู้อยู่จะพึงบำเพ็ญให้เป็นไป ต้องตามเทศนานัยพระพุทธภาษิตที่ตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสารว่า "เมื่อระลึกถึงคุณความดีของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว บุคคลผู้ยังอยู่พึงตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณาทาน" ดังนี้ ๆ เมื่อกล่าวโดยฐานเป็นญาติธรรม ก็จัดเป็นญาติสังคหธรรมอันญาติผู้ยังมีชีวิตอยู่จะพึงสงเคราะห์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อกล่าวโดยฐานที่คุณหลวงอายุรกิจโกศลเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้มีวัยวุฒิและคุณวุฒิ ก็จัดเป็นอปจายนมัยกุศลสำเร็จเป็นความอ่อนน้อมที่ผู้มีความเคารพนับถือจะพึงแสดงออกต่อผู้ที่เจริญวัยเป็นต้น ฐานะความแสดงออกด้วยประการต่าง ๆ เหล่านี้ ย่อมเป็นฐานะที่บุคคลจะพึงแสดงต่อกันและกันตามกาลตามสมัยและตามโอกาส เพราะเมื่อสามารถ

แสดงออกแล้ว ล้วนเป็นที่ตั้งแห่งความสรรเสริญแก่ผู้บำเพ็ญให้เป็นไป ต้องตามนัยแห่งพุทธ-ภาษิตว่า "ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ ปสํสา" เป็นผู้อันบุคคลจะพึงสรรเสริญในปัจจุบัน ดังนี้ เป็นต้น ฯ

คุณหลวงอายุรกิจโกศล เป็นผู้มีคุณสมบัติอันประกอบด้วยคุณธรรมและความดีที่ควรถือเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างได้หลายประการ เป็นต้นว่า เป็นผู้มีศีลมีธรรมมีสัมมาปฏิบัติสมกับความที่เป็นศิษย์เป็นสัทธิวิหาริกในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระมาตั้งแต่ยังเยาว์วัย มีอัธยาศัยมั่นอยู่ด้วยความกตัญญูกตเวทีต่อเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ พระองค์นั้นและแก่วัดเบญจมบพิตรเสมอมา ได้บริจาคทรัพย์เป็นจำนวนหนึ่งหมื่นบาทตั้งเป็นทุนในมูลนิธิเบญจมบพิตรเป็นต้น เพื่ออุทิศกุศลถวายเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ และบำรุงวัดเบญจมบพิตรในการประกอบกรณียกิจอย่างไร ๆ ย่อมเป็นไปกับด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเป็นวิหารธรรม ได้สร้างฐานะของตนไว้เป็นหลักฐานมั่นคง นับตั้งต้นแต่ได้เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการเรียนการศึกษาศิลปวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะวิชาการทางแพทย์ศาสตร์ จนเป็นผู้สามารถได้รับความยกย่องว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในทางโรคมาเลเรียเป็นคนแรกในประเทศไทย แม้จะได้พ้นจากภารกิจในราชการแล้ว แต่ก็ได้รับความยกย่องจากองค์การต่างประเทศให้ได้ปฏิบัติภารกิจติดต่อทางวิชาการแพทย์อีกหลายปี มีความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติภารกิจราชการจนเป็นที่ไว้วางใจของผู้ใหญ่และมิตรสหายผู้ร่วมกิจการ มีหลักฐานปรากฏบรรดาศักดิ์ที่ได้รับคือหลวงอายุรกิจโกศลเป็นต้น รวมความว่า คุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้น ในฐานะเป็นบุตรก็จัดเป็นบุตรที่ดี มีความกตัญญูกตเวทีต่อท่านผู้เป็นมารดาบิดา ในฐานะเป็นผู้น้อยมีความจงรักภักดีซื่อสัตย์มั่นคงตรงต่อท่านผู้ใหญ่ผู้มีพระคุณ ในฐานะเป็นสามีก็เป็นสามีที่ดีของภรรยามีใจเดียวซื่อตรงและยกย่องภรรยา มอบความเป็นใหญ่ให้เป็นต้น ในฐานะเป็นบิดาก็เป็นบิดาที่ดีของบุตรธิดา ได้ส่งเสริมสนับสนุนให้บุตรธิดาได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุด จนบุตรธิดาสามารถใช้วิชาการที่ได้ศึกษาแล้วให้ปรากฏและเป็นหลักประกันในการสร้างฐานะแห่งชีวิตของตน ในฐานะเป็นญาติเป็นมิตรก็ได้บำเพ็ญญาติธรรมและมิตรธรรมโดยสมควรแก่ฐานะและโอกาส นับได้ว่าคุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้มีชีวิตอุบัติมามิได้มีมาโดยเปล่าปราศจากประโยชน์ ได้บำเพ็ญและปฏิบัติคุณงามความดีนานาประการ ทำชีวิตให้เป็นแก่นสารเป็น

ประโยชน์แก่ตนและบุคคลที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยลำดับ เมื่อมาล่วงลับดับขันธ์ไป จึงเป็นที่ตั้งแห่งความอาลัยเสียดายของภรรยาบุตรธิดาและญาติมิตรโดยทั่วไป แต่วิสัยของสังขารย่อมเป็นไปตามคติธรรมดาที่แต่งมา คือมีความเกิดปรากฏขึ้นในเบื้องต้นแล้ว ความดับก็จำเป็นต้องมีในอวสาน ตามระยะกาลสุดแต่เหตุที่ปรุงแต่งให้เป็นไป สมตามทำนองเทศนานัยที่เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ ได้ทรงแสดงไว้ ดังจะรับประทานนำมาแสดงต่อไป พระธรรมเทศนากัณฑ์นั้นทรงแสดงไว้ว่า

สิ่งทั้งปวงในโลกนี้ มีชีวิตอินทรีย์ก็ดี ไม่มีชีวิตอินทรีย์ก็ดี ล้วนเกิดแต่เหตุ เป็นไปตามเหตุทั้งนั้น สมด้วยคำของพระอัสสชิเถระที่กล่าวแก่พระสารีบุตรเถระเมื่อครั้งยังเป็นปริพพาชกอยู่ว่า "เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา ธรรมเหล่าใด มีเหตุเป็นแดนเกิดมาก่อน" ดังนี้เป็นต้น สิ่งทั้งปวงได้ชื่อว่าสังขาร แปลว่าสภาพการอันเหตุแต่งขึ้นบ้าง ได้ชื่อว่าธรรม แปลว่าสภาพที่ทรงอยู่ตามลักษณะนั้นเองบ้าง ใคร ๆ จะเข้าใจถูกหรือผิดอย่างไร ก็คงอยู่ตามลักษณะนั้นเองไม่ยักย้ายเป็นอื่น แต่ผลแห่งความเข้าใจถูกและผิดย่อมต่างกัน คือความเข้าใจถูกย่อมทำประโยชน์ให้สำเร็จ ส่วนความเข้าใจผิดย่อมทำประโยชน์ให้เสีย เช่นเดียวกันกับการเดินทาง ระยะทางที่จะไปนั้นใกล้ไกลเท่าไร ก็คงอยู่เท่านั้นเอง เมื่อเข้าใจไปถูกก็ไปได้เร็วเพราะไม่ต้องเสียเวลา แต่ถ้าเข้าใจผิดก็ไปไม่ถูกทำให้ถึงช้าเพราะทำให้หลงต้องเดินวกวนอ้อมค้อมยืดยาวเกินกว่าระยะทางที่ควรเดิน ทำให้เปลืองเวลาเปล่าฉันใด แม้สัตวโลกก็ได้ชื่อว่าเดินทางไกล กล่าวคือการท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสาร บุคคลผู้เข้าใจถูกคือมีปัญญาเห็นเหตุผลโดยแจ้งประจักษ์ ย่อมอาจบรรลุถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้เร็วพลัน ฝ่ายผู้มีความสำคัญเข้าใจผิดย่อมหลงวกวนว่ายเวียนอยู่ในวัฏฏสงสารไม่สามารถถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้ฉันนั้น ผลแห่งความเข้าใจถูกและผิดย่อมต่างกันเช่นนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระมหากรุณาสั่งสอนสัตวโลก พระองค์ทรงแสดงเหตุและผลสั่งสอน เพื่อให้สัตวโลกเข้าใจถูกตามความเป็นจริงอย่างไร ด้วยทรงให้หยั่งทราบตามลักษณะของสังขาร ดังปรากฏในธรรมนิยามสูตรที่ได้ยกมาเป็นอุทเทศบทเบื้องต้นนั้นว่า

"อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา" แปลความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่พระ

ตถาคตเกิดขึ้นก็ดี ไม่เกิดขึ้นก็ดี ธาตุอันนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความกำหนดตามธรรมดา ก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ข้อนี้คือ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตน แต่พระตถาคตย่อมรู้ถึงธาตุนั้นถูกต้อง ครั้นแล้วย่อมบอกให้จะแจ้ง สำแดงให้เห็นชัด บัญญัติแต่งตั้งเป็นแบบเปิดเผย จำแนกทำให้เข้าใจง่าย ดังนี้เป็นต้น ฯ ข้อความในธรรมนิยามสูตรนี้ เป็นอันชี้ให้เห็นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกรุณาแก่สรรพสัตว์ ตรัสแสดงชี้แจงเหตุและผลให้สัตวโลกได้เข้าใจถูกตามความเป็นจริงอย่างไร และเพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้เองเห็นเองแล้ว ทรงสั่งสอนสัตวโลกให้ได้ดวงตาคือปัญญาความรู้ความเข้าใจถูกตามความเป็นไปแห่งธรรมดาเช่นนี้ จึงมีคำของผู้เลื่อมใสกล่าวสรรเสริญไว้ว่า เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดเผยของที่มีสิ่งอื่นกำบังไว้ บอกทางให้แก่คนหลง ส่องไฟในที่มืดให้คนมีดวงตาได้เห็นแสง คำเหล่านี้ล้วนแสดงเป็นข้ออุปมาให้เห็นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกเหตุและผลขึ้นทรงแสดงสั่งสอนให้สัตวโลกเข้าใจถูกตามความเป็นไปแห่งธรรมดาอย่างไร จักได้ยกเนื้อความมาสาธกอธิบายพอเข้าใจ คือ

ข้อต้น เหมือนหงายของที่คว่ำ อธิบายว่า อันธรรมดาของสังขารคือสิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นทั้งหลาย ย่อมมีลักษณะเสมอทั่วกันไปเป็น ๓ ประการ คือ อนิจจลักษณะ–อาการเครื่องหมายว่าไม่เที่ยง ประการหนึ่ง ทุกขลักษณะ–อาการเครื่องหมายว่าเป็นทุกข์ ประการหนึ่ง อนัตตลักษณะ–อาการเครื่องหมายว่าไม่มีตัวตน ประการหนึ่ง ความเกิดขึ้นในเบื้องต้น ความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงในท่ามกลาง และความแตกสลายในที่สุด นี้เครื่องหมายว่าไม่เที่ยง ความลำบากกายลำบากใจเป็นต้น นี้เครื่องหมายว่าเป็นทุกข์ ความปรารถนาอะไรไม่ได้ดังใจหวัง นี้เครื่องหมายว่าไม่มีตัวตน อันลักษณะ ๓ ประการนี้ เรียกว่าสามัญญลักษณะ แปลว่าลักษณะสามัญซึ่งมีเสมอทั่วกันไป ในสามัญลักษณะทั้ง ๓ ประการนั้น อนิจจลักษณะและทุกขลักษณะยังมีผู้พิจารณาเห็นได้ แต่อนัตตลักษณะเป็นข้อลี้ลับไม่มีใครคิดเห็นได้ เปรียบเหมือนของที่คว่ำอยู่ ข้อนี้จะพึงเห็นได้ คือเมื่อบุคคลได้เห็นหรือได้ยินข่าวว่าคนนั้นคนนี้ตาย มีความสังเวชสลดจิตเปล่งอุทานวาจาว่า อนิจฺจํ ๆ หรือเมื่อได้รับทุกข์กายทุกข์ใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เปล่งอุทานวาจาว่า ทุกข์หนอ ๆ หรือทุกข์เหลือทนเป็นต้น แต่ไม่มีใครจะกล่าวว่า ไม่ใช่ของเรา ช่างเถิด ฯ อีกนัยหนึ่ง นักปราชญ์นอกพระพุทธศาสนาที่เป็นคนมี

ปัญญา ย่อมสามารถสั่งสอนมหาชนด้วยอนิจจลักษณะ เช่นแสดงอายุของสัตว์ทั้งหลายไม่ยืนนาน เกิดแล้วก็พลันที่จะดับไป หรือด้วยทุกขลักษณะ เช่นแสดงทุกข์ภัยไข้เจ็บของสัตว์ทั้งหลายให้ได้เห็นประจักษ์ แต่ไม่มีใครจะเล็งเห็นอนัตตลักษณะแล้วนำขึ้นสั่งสอนเลย การยกอนัตตลักษณะขึ้นแสดงสั่งสอนมีเฉพาะแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ดังเช่นเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงพระธรรมจักรโปรดพระภิกษุปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก ซึ่งทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้าได้ดวงตาคือธรรมจักษุบรรลุพระโสดาปัตติผลแล้ว ทรงสั่งสอนท่านที่ยังเหลืออยู่อีก ๔ ด้วยเทศนาต่าง ๆ ให้ตั้งอยู่ในพระโสดาปัตติผลทุกท่านแล้ว ต่อนั้นทรงแสดงอนัตตลักษณะสั่งสอนพระภิกษุโสดาบันทั้ง ๕ ท่านนั้นให้เห็นความไม่มีตัวตนของสังขาร โดยการกำหนดแยกอัตตภาพออกเป็น ๕ ส่วน คือ ร่างกายเป็นรูปส่วน ๑ ความเสวยคือได้รับอารมณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเป็นอุเบกขา เป็นเวทนาส่วน ๑ ความกำหนดจดจำรู้ความหมายว่าเป็นรูปเป็นต้นได้เป็นสัญญาส่วน ๑ ความรู้จักแยกอารมณ์อันเกิดกับจิตคือความดำริคิดปรุงแต่งอารมณ์เหล่านั้นเป็นไปต่าง ๆ เป็นสังขารส่วน ๑ ความรู้สึกรับรู้อารมณ์เหล่านั้นอันบังเกิดขึ้นกับดวงจิตเป็นวิญญาณส่วน ๑ ซึ่งส่วนทั้ง ๕ นี้รวมเรียกว่าเบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ ครั้นทรงให้กำหนดเห็นขันธ์ ๕ เป็นอนัตตลักษณะคือเครื่องหมายเป็นอนัตตาไม่มีตัวตนดังนี้แล้ว ต่อจากนั้นทรงให้ศึกษาให้เข้าใจพิจารณายิ่งขึ้นไปจนเป็นวิปัสสนาคือเห็นแจ้งประจักษ์ชัดตามความเป็นจริงอย่างไร และได้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ คือความทำจิตให้ว่างจากอาสวกิเลสด้วยประการทั้งปวง ด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นเขา เป็นของเรา เป็นของเขาเป็นต้น เพราะเห็นได้ชัดว่าไม่มีตัวไม่มีตนที่จะพึงยึดถือได้ด้วยประการไร ๆ นี้ชี้ให้เห็นว่า การยกอนัตตลักษณะขึ้นแสดงสั่งสอนมีเฉพาะแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และพระพุทธเจ้าพระองค์ก็ได้ทรงประทานพระอนุสาสนีคือตามสั่งสอนพุทธเวไนยนิกรด้วยอนัตตลักษณะนี้มากกว่าอย่างอื่น เพราะว่าความยึดถือตัวตนว่าเป็นเราเป็นเขายังมีอยู่เพียงใด ความพ้นจากทุกข์ก็จักไม่มีอยู่เพียงนั้น อนัตตลักษณะอาการเครื่องหมายว่าไม่มีตัวตน เป็นสามัญญลักษณะคือมีเสมอทั่วกันไปแก่สังขารทั้งปวง แต่ไม่มีใครพิจารณาเห็นได้ จึงชื่อว่าเป็นเช่นกับของที่คว่ำอยู่ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบยกขึ้นแสดงสั่งสอนฉะนั้น พระองค์จึงได้ชื่อว่าเหมือนหงายของที่คว่ำอยู่ขึ้นฉะนั้น ฯ

ข้อ ๒ เปิดเผยของที่มีสิ่งอื่นกำบังไว้ อธิบายว่า บุคคลผู้มีปัญญาเมื่อได้ฟังคำสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้เห็นได้เข้าใจอนัตตลักษณะชัดแล้ว แต่นั้นก็สามารถชำแรกทำลายอวิชชา คือความเขลาไม่รู้แจ้งอันปิดบังสภาวธรรม คือความเป็นจริงไว้ให้สำคัญเห็นเป็นตัวเป็นตนเป็นสัตว์เป็นบุคคลออกเสียได้แล้ว แต่นั้นย่อมจะเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งจะพึงกำหนดเห็นเป็นขันธ์ ๕ หรือเป็นอายตนะ ๖ หรือจะย่นเข้าเป็นแต่นามกับรูป คือจิตและเจตสิกกับรูปร่างกาย สภาวธรรมทั้งหลายเหล่านี้ต่างอาศัยกันและกันเป็นไป เป็นประดุจมนุษย์กับเรือซึ่งต่างอาศัยกันแล้วย่อมไปได้ในมหาสมุทรฉะนั้น ถ้าสภาวธรรมเหล่านี้พรากออกจากกันแล้ว ก็จักเป็นไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จักไม่มีใครเกิดไม่มีใครตาย เป็นแต่สภาวธรรมนั้น ๆ ประชุมกันเข้าแล้วและแตกพรากออกจากกันไปเท่านั้น สภาวธรรมความเป็นจริงที่ไม่ปรากฏให้เห็นได้ก็เพราะอวิชชาความไม่รู้แจ้งปิดบังไว้ สภาวธรรมเหล่านั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นเหมือนของที่มีสิ่งอื่นกำบังไว้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกแจกจ่ายสภาวธรรมเหล่านั้นตามประเภทให้สัตวโลกเข้าใจชัด พระองค์จึงได้ชื่อว่าเป็นเหมือนผู้เปิดเผยของที่มีสิ่งอื่นกำบังไว้ ฉะนั้น ฯ

ข้อ ๓ บอกทางให้แก่คนหลง อธิบายว่า สัตวโลกผู้ยังไม่ได้ปัญญาเห็นวิเศษในอนัตตลักษณะโดยความเป็นสภาวธรรมอย่างหนึ่ง ๆ เช่นนั้น ย่อมเป็นผู้มีความสำคัญผิด คิดเห็นเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลไป จึงถือเราถือเขาด้วยอำนาจตัณหามานะทิฏฐินานาประการ ได้ชื่อว่าเป็นผู้หลง เมื่อได้มาสดับคำสั่งสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้เข้าใจชัดตามความเป็นจริง จึงขจัดความหลงซึ่งเป็นมูลเหตุเสียได้ มีอัธยาศัยประกอบด้วยหิริและโอตตัปปะความละอายและความกลัวต่อบาปทุจริตนานาประการ สิ้นความพอใจในการประพฤติไม่เป็นธรรมด้วยประการทั้งปวง ดำเนินทางชีวิตแต่ในทางที่ชอบเป็นสัมมาปฏิบัติ จะคิด จะเห็น จะดำริ จะทำ จะพูด จะเลี้ยงชีพ จะเพียร จะระลึก หรือจะตั้งใจอย่างไร ก็ล้วนเป็นการชอบ ถูกตามระบอบทำนองคลองธรรม สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนสัตวโลกให้ดำเนินทางชีวิตในทางที่ถูกเช่นนี้ จึงได้ชื่อว่าชี้บอกทางให้แก่คนหลง ฯ

ข้อ ๔ ส่องไฟในที่มืดให้คนมีดวงตาได้แลเห็นแสง อธิบายว่า สัตวโลกผู้ตกอยู่ในที่มืดคือความหลงดังกล่าวแล้ว ไม่มีดวงตาคือปัญญาจักษุจะเห็นตามความเป็นจริงคืออริยสัจจ-

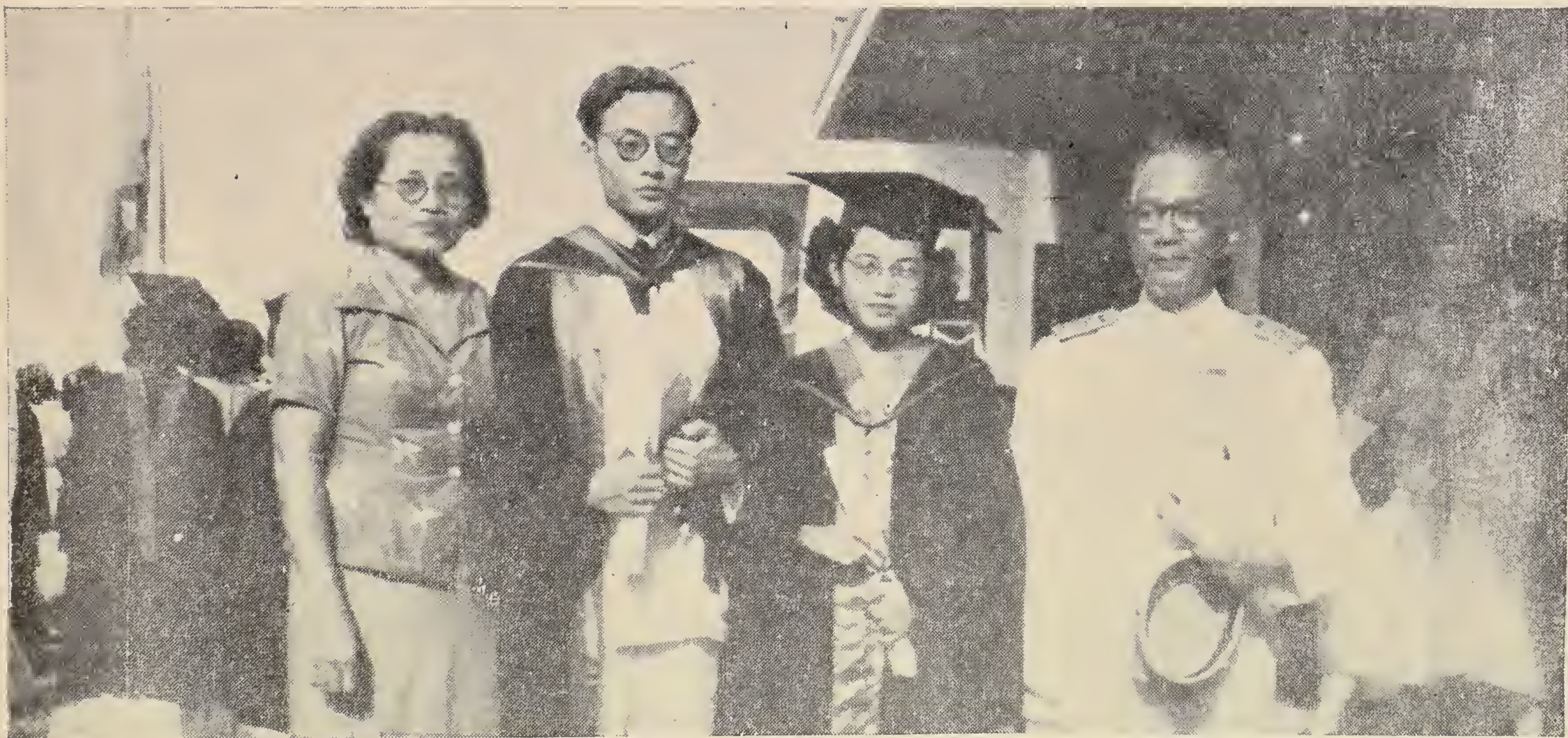
ธรรม มีความสำคัญเห็นวิปัติจากภูมิธรรมคือความเป็นจริง เช่นสำคัญเห็นทุกข์ว่าเป็นสุข แล้วแลพยายามในเหตุอันเป็นทางมาแห่งทุกข์นานาประการ เช่นมีความอยากความปรารถนาทะเยอทะยานในอารมณ์นั้น ๆ อันเป็นทางมาแห่งทุกข์เป็นต้น จึงไม่สามารถจะพ้นไปจากทุกข์ได้ สมดังเทศนานัยพระพุทธภาษิตในสัจจสังยุตความว่า "ชนจำพวกใด ไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ไม่รู้จักธรรมที่ดับทุกข์ไม่มีเหลือด้วยประการทั้งปวง และไม่รู้จักทางที่ดำเนินถึงความระงับดับทุกข์นั้น ชนจำพวกนั้นเสื่อมจากสมาธิความตั้งใจมั่นและปัญญาความเห็นแจ้งอันทำใจให้พ้นจากกิเลสบาปธรรม ซึ่งเรียกว่าเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เป็นผู้อภัพคือไม่อาจเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ จึงชื่อว่าเป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้" สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรู้อริยสัจจธรรมด้วยกำลังพระปัญญาของพระองค์เองแล้ว ทรงแสดงสั่งสอนเวไนยนิกรให้ได้ปัญญารู้แจ้งอริยสัจจธรรมนั้นตามความเป็นจริง คือให้ได้ญาณปัญญาหยั่งรู้ว่า นี้ทุกข์ นี้สมุทัยคือเหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ตัณหาความทะยานอยาก นี้นิโรธคือธรรมที่ดับทุกข์แล้ว นี้มรรคคือข้อปฏิบัติเพื่อดำเนินให้ถึงธรรมที่ดับทุกข์ได้นั้น จึงได้ชื่อว่าทรงส่องดวงไฟในที่มืดให้คนมีดวงตาได้แลเห็นแสง คือพระองค์ทรงสั่งสอนให้เวไนย-นิกรได้ปัญญาเห็นอริยสัจจธรรมนั้น สมดังความพระบาลีในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรความว่า "ธรรมจักษุคือดวงตาเห็นธรรมตามความเป็นจริง อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินคือกิเลส ได้เกิดขึ้นแล้วแก่โกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา" ดังนี้ ฯ

คำสรรเสริญพระพุทธคุณของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเปรียบด้วยข้ออุปมา ๔ ประการดังรับประทานแสดงมานี้ ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นได้ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นทรงกรุณาสั่งสอนสัตวโลกให้รู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวธรรม คือเพราะเหตุที่พระองค์เกิดขึ้นก็ดี ไม่ทรงเกิดขึ้นก็ดี ธาตุอันนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความกำหนดตามธรรมดา ก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ได้แก่สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ด้วยประการฉะนี้ พระธรรมเทศนาที่เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ ได้ทรงแสดงไว้ และได้อัญเชิญมาแสดงในโอกาสนี้ เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า สภาวธรรมคือสังขารทั้งหลาย ทั้งที่เป็นของตนและของสัตวโลกทั่วไปนั้น ย่อมตกอยู่ในคติธรรมดาสามัญ

๓ ประการ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน เมื่อมีการเกิดขึ้นในเบื้องต้น ย่อมมีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงในท่ามกลาง และมีการแตกสลายในที่สุด เหมือนกันหมดทุกชีวิตทุกบุคคล ใครจะปรารถนาฝืนว่า ขอให้เป็นอย่างนั้นเถิด อย่าได้เป็นอย่างนี้เลย ย่อมเป็นไปไม่ได้ และคุณหลวงอายุรกิจโกศลก็คงจะตกอยู่ในคติธรรมดานี้ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แปรปรวน และแตกสลาย เป็นไปตามคติธรรมดา แต่คุณหลวงอายุรกิจโกศลนั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในคติธรรมดาเหล่านี้ เหตุนั้นจึงได้พยายามสร้างสมคุณงามความดีไว้นานาประการโดยสมควรแก่ฐานะ ได้แก่ปฏิบัติธรรมมีความขยันหมั่นเพียร มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูกตเวที เป็นต้น ถึงแม้กายจะแตกตายทำลายขันธ์ล่วงลับดับไปตามคติธรรมดาของสังขาร แต่ชื่อเสียงคุณงามความดีที่ได้ประกอบบำเพ็ญมาแล้วนั้น ๆ ย่อมจักปรากฏแก่ตาแก่ใจของท่านผู้มีวิสสาสะเคารพนับถือ เป็นต้นว่าคุณหญิงผู้ภรรยา บุตรธิดาและญาติมิตรอยู่ตลอดไปสิ้นกาลนาน ฯ

กุศลทักษิณานุประทานทั้งปวง อันคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล ผู้ภรรยา และบุตรธิดา พร้อมด้วยญาติมิตรมีสมานฉันทจิตบำเพ็ญให้เป็นไป ตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ อันเป็นกุศลยัญพิธีส่วนกตัญญูกตเวทิตาธรรมและอปจายนธรรมเป็นต้น เป็นกุศลทักษิณาทานอันตั้งอยู่ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมจักเป็นผลสัมฤทธิ์เพื่ออำนวยวิบากสมบัติอันเป็นส่วนแห่งอิฏฐวิบุลยมนุญผลเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่คุณหลวงอายุรกิจโกศล โดยควรแก่ฐานะนิยมในสัมปรายภพสมดังอุทิศนเจตนาทุกประการ ฯ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๔ รูป จักได้สวดคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญพิธี เพื่อเพิ่มเติมเสริมกุศลบุญราศีทักษิณานุประทานทั้งปวงให้ยิ่งขึ้นไป ณ กาลบัดนี้ ฯ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาพอเป็นเครื่องฉลองศรัทธาโดยสมควรแก่กุศลทักษิณาทาน ด้วยประการฉะนี้ ฯ

เมื่อวันลูกรับพระราชทานปริญญา พ.ศ. ๒๔๙๕

พระธรรมเทศนา

แสดง ในสัตตมวารที่สอง

โดย พระเทพคุณาภรณ์ (เกี่ยว) วัดสระเกศ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาในอัตถาภิสมยกถา อนุโมทนากุศลบุญราศีส่วนทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งบรรดาท่านผู้นับเนื่องในสกุลจักรพันธ์ มี ม. ร. ว. พรหมพงศ์ จักรพันธ์ เป็นประธาน ได้มาบำเพ็ญให้เป็นไป อุทิศส่วนกุศลแก่คุณหลวงอายุรกิจโกศล ในวาระสัตตมวารที่สอง โดยอปจายนธรรม และมิตรธรรมเป็นต้น เตือนให้รำลึกถึงกาลที่เป็นอดีตสมัย ที่คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้มีโอกาสสนองงานของแผ่นดินอยู่ใกล้ชิดกับ พลโท พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ อันเป็นเหตุให้คุณหลวง อายุรกิจโกศล ได้ปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสะดวกรวดเร็ว และเรียบร้อย เพราะพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์พระองค์นั้น ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาที่ทรงธรรม ทรงความเป็นกัลยาณมิตรแก่คุณหลวง ดังเช่นพระบรมศาสดา ทรงเป็นกัลยาณมิตรของเหล่าประชาผู้จะต้องเวียนว่ายตายเกิด

หากคุณหลวงอายุรกิจโกศล จะพึงหยั่งทราบได้ว่า บัดนี้ บรรดาผู้นับเนื่องในสกุลจักรพันธ์ ได้มาพร้อมกันบำเพ็ญกุศล ณ เบื้องหน้าในบัดนี้ คงจะมีความโสมนัส ปรีดาปราโมทย์หาที่สุดมิได้ เพราะมาทราบซึ้งในคุณธรรม ที่ทุกท่านต่างแสดงออกแม้ในมรณกาลเช่นนี้ ทั้งเป็นเกียรติแก่คุณหญิง พร้อมด้วยบุตรและธิดา

อนึ่ง การบำเพ็ญกุศล เพื่ออุทิศแด่คุณหลวง ฯ ที่เป็นมาโดยลำดับมิขาดสายจนถึงวันนี้ และจะบำเพ็ญกันสืบเนื่องต่อไปอีกเป็นระยะกาลนานนั้น แสดงให้เห็นคุณงามความดีที่คุณหลวงอายุรกิจโกศลได้บำเพ็ญมา อันควรที่จะนำมาแสดงในโอกาสบัดนี้ ตามลำดับคุณหลวงอายุรกิจโกศล มีกุศลได้บำเพ็ญมาแล้วในปางก่อน อันเรียกว่า ปุพเพกตปุญญตา จึงดลบันดาลให้ท่านเกิดในสกุลที่มีสัมมาปฏิบัติ เห็นกาลไกล มองเห็นการศึกษาเป็นดุจประทีปส่องทาง คุณหลวง ฯ จึงได้เข้ารับการศึกษาอย่างดีตามที่มีอยู่ในสมัยนั้น ประกอบกับสติปัญญาที่ติดตามมาแต่อดีตชาติ และการเอาใจใส่หมั่นเพียรของคุณหลวง ฯ ปรากฏว่าท่านได้ศึกษาเกี่ยวกับการแพทย์ในโรงเรียนราชแพทยาลัย และโรงเรียนนายดาบแพทย์ อันเป็นส่วนในประเทศ ส่วนในต่างประเทศได้ศึกษาเกี่ยวกับการควบคุมโรคติดต่อในสหรัฐอเมริกาและอบรมวิชาไข้มาลาเรียของสันนิบาตชาติที่เมืองสิงคโปร์เป็นต้น เพราะการศึกษาดังพรรณนาโดยสังเขปนี้ คุณหลวงอายุรกิจโกศล จึงได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ ประกอบกับท่านเป็นผู้ก้าวหน้าในงานอยู่เสมอ งานต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นโดยความริเริ่มของท่าน เช่น เป็นคนแรกที่ทำการสำรวจโลหิตประชากร เพื่อศึกษาเชื้อมาลาเรียชนิดต่าง ๆ เป็นหัวหน้ากองคนแรกแห่งกองกำจัดมาลาเรีย ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นผลดีทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง จนถึงดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข แม้จะออกจากราชการโดยอายุแล้ว ทางบ้านเมืองยังเห็นความสำคัญของท่านอยู่ ท่านจึงได้เป็นผู้เชี่ยวชาญไข้มาลาเรีย และเป็นที่ปรึกษาโครงการกำจัดไข้มาลาเรียแห่งชาติ จนวาระสุดท้ายถึงอนิจกรรม

มิใช่เพียงแต่งานด้านราชการพลเรือนเท่านั้น ท่านเคยรับราชการทหาร ได้รับพระราชทานยศชั้นร้อยเอก ประจำกองเสนารักษ์ กองพลทหารบกที่ ๑ พระนคร ดังนั้น เมื่อคราวบ้านเมืองมีภัยเกิดสงคราม ท่านได้มีส่วนช่วยเหลือกิจการของทหารและปฏิบัติราชการสนามเมื่อคราวสงครามมหาอาเซียบูรพา ซึ่งควรแก่การภาคภูมิใจของสกุลนี้

มิใช่เพียงแต่งานภายในประเทศเท่านั้น แม้งานของประเทศชาติที่เกี่ยวกับต่างประเทศท่านก็ได้บำเพ็ญเป็นอเนก เช่น เป็นผู้แทนรัฐบาลไทยไปประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลกครั้งที่ ๓ ที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ไปประชุมเรื่องมาลาเรียขององค์การอนามัยโลก

ภูมิภาคเอเชียครั้งที่ ๓ และได้รับเลือกเป็นประธานที่ประชุมทางเทคนิค

โดยเหตุที่คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้รับสนองงานราชการแผ่นดินมาโดยลำดับด้วยดี องค์พระมหากษัตริย์จึงได้ทรงพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นเครื่องประกาศความดีชั้น ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย และทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ทรงรับรองความดีของคุณหลวง ฯ ตามพระราชนิยม ควรแก่การชื่นชมและเป็นเกียรติอันสูงยิ่งแก่ครอบครัวนี้ อันประกอบด้วยคุณหญิงและบุตรธิดา

สรุปรวมปฏิปทาแนวดำเนินชีวิต ของคุณหลวงอายุรกิจโกศล อันเกื้อกูลให้สำเร็จประโยชน์ทั้งในส่วนปัจจุบันและอนาคต อันสงเคราะห์ลงได้ในอัตตหิตสมบัติ คือ ประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน และปรหิตสมบัติ คือ ประโยชน์เกื้อกูลแก่ครอบครัว มิตรสหาย ญาติทั้งสองฝ่าย ผู้มีพระคุณ องค์พระมหากษัตริย์ และราชการแผ่นดินทั้งมวล ตามแบบอย่างแห่งนักปราชญ์ผู้ทรงธรรม ดังพรรณนาโดยสังเขปนี้ พอประมวลลงได้ในธรรมภาษิตที่ได้ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นนั้นว่า ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ เป็นอาทิ แปลความว่า ธีรชนท่านเรียกว่า นักปราชญ์ เพราะยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ ๒ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในอนาคตภายภาคเบื้องหน้า

ก็แลประโยชน์ทั้ง ๒ ประการนั้น จักสำเร็จได้โดยอาศัยหลักธรรม โดยเฉพาะประโยชน์ในปัจจุบันที่มุ่งจะแสดงในที่นี้ ต้องอาศัยหลักธรรม ๔ ประการ จึงจะสำเร็จได้ หลักธรรม ๔ ประการ คือ ๑. อุฏฐานสัมปทา ความพรั่งพร้อมด้วยความเพียร ๒. อารักขสัมปทา ความพรั่งพร้อมด้วยการรู้จักเก็บรักษา ๓. กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีกัลยาณชนเป็นมิตร ๔. สมชีวิตา การรู้จักครองชีพให้เหมาะสม

ประการที่ ๑. อุฏฐานสัมปทา ความพรั่งพร้อมด้วยความเพียร หมายความว่า มีความหมั่น ขยัน ไม่เกียจคร้าน ตื่นอยู่เสมอในหน้าที่การงาน ไม่นอนและหลับในหน้าที่การงานของตน มีความกล้าสามารถที่จะต่อสู้ธรรมชาติ เช่น หนาว ร้อน เพราะมาคิดเห็นได้ว่า แม้พันธุ์ไม้ติณชาติทั้งหลาย ยังทนความแผดเผาของดินฟ้าอากาศได้ มีความกล้าประจำใจ สามารถที่จะต่อสู้อุปสรรคนานาประการโดยมิได้ย่อท้อถอยหลัง คุณธรรมข้อนี้รวมถึงความฉลาดรอบครอบตริตรองด้วย คือ มีความขยันและความฉลาด ดังข้อความที่พระ

สัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอัฏฐกนิบาต อังคุตรนิกายว่า "มีความไตร่ตรองอันเป็นอุบายในการงานนั้น สามารถทำและสามารถจัด ข้อนี้แลเรียกว่า อุฏฐานสัมปทา" ดังนี้

ประการที่ ๒ อารักขสัมปทา ความพรั่งพร้อมด้วยการรู้จักเก็บรักษา หมายความว่า รู้จักเก็บสิ่งที่ควรเก็บ, ที่ ๆ ควรเก็บ, เก็บของให้เหมาะกับที่, คำนึงถึงความปลอดภัย ความไม่รกตา ความเรียบร้อย, ดังคำที่กล่าวว่า "หยิบก็ง่าย หายก็รู้ ดูก็งามตา" ทรัพย์สมบัติ หรือสิ่งของต่าง ๆ จะคงทนอยู่ได้ตามสมควร เพราะการรู้จักเก็บรัก แม้จะขยันและสามารถหาทรัพย์มาได้โดยง่าย หากขาดคุณธรรมข้อนี้ ยากที่จะรวบรวมตั้งให้เป็นหลักฐาน, แม้จะมีบุญญาธิการ มีทรัพย์สินมั่งคั่งอยู่ก่อน ก็จะหมดสิ้นทรัพย์สินโดยเร็ววัน เพราะขาดคุณธรรมข้อนี้. ผู้มีน้อย ค่อยมีมาก ถึงหลากเหลือ, หรือผู้ที่มีมากเหลือเฟือ ไม่ปล่อยให้หมดสิ้นไป กลับมั่นคงยิ่งขึ้น ก็เพราะมีคุณธรรมข้อนี้

ประการที่ ๓ กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีกัลยาณชนเป็นมิตร หมายความว่า ผู้ใดเป็นกัลยาณชน มีศรัทธา มีศีล มีจาคะ มีปัญญา จะเป็นคนแก่หรือเป็นคนหนุ่มก็ตาม พึงเข้าไปคบหาสมาคมท่านผู้นั้น น้อมนำตนเข้าไปอาศัย ขอความเป็นมิตร ถือคติว่า "คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว" การได้ยืนใกล้ ได้นั่งใกล้แม้เพียงชั่วเวลาเล็กน้อย ก็เป็นเวลาเงินเวลาทอง การได้ร่วมสนทนาด้วยแม้เพียงคำหนึ่งหรือสองคำ ก็เป็นคำพูดที่มีค่าหาราคามิได้ การได้คบหาและศึกษากับท่านผู้เป็นกัลยาณชน ย่อมเป็นเหตุให้ได้แบบอย่างอันดีงาม ซึ่งยากที่จะหาได้ตามสถาบันต่าง ๆ ดังนั้น ผู้ใดเมื่อมีกัลยาณชน รู้จักใช้โอกาสที่ตนมี ผู้นั้นย่อมมีคุณธรรมข้อนี้เกิดขึ้นโดยมิต้องลงทุนอะไรมาก

ประการที่ ๔ สมชีวิตา การรู้จักครองชีพให้เหมาะสม หมายความว่า ชีวิตจะเป็นไปได้ ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ อย่างบรรพชิตเรียกว่า ปัจจัย ๔ ปัจจัยที่มีอยู่ในโลก พอเหมาะพอควรกับชีวิต หากรู้จักครอง ชีวิตที่มีอยู่แต่ละคนจะพอดำเนินไปได้ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนอุชชยพราหมณ์ว่า รู้จักความเจริญและความเสื่อมแห่งทรัพย์แล้วเลี้ยงชีพพอสมควร ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก เพราะรู้ได้ว่าการใช้จ่ายเพียงนี้ ความเจริญจักชนะความเสื่อม ความเสื่อมจักชนะความเจริญไม่ได้ และได้ตรัสอีกว่า "ผู้มีทางมาแห่งทรัพย์น้อยแต่ใช้มาก เหมือนกับมอดเจาะกินไม้มะเดื่อ" ดังนี้ ความรู้จักประมาณในการ

จับจ่ายให้พอควรกับรายได้ พึ่งง่าย ได้ยินเสมอแต่ทำได้ยาก และค่อนข้างจะเบื่อ หากเป็นคำตักเตือนพร่ำสอน ผู้มีคุณธรรมข้อที่ ๔ นี้ เหมือนเก็บมีกลไกอัตโนมัติสำหรับบันดาลชีวิตให้ราบรื่นตามควรแก่ฐานะ หลักธรรม ๔ ประการ อันเป็นเหตุให้บรรลุประโยชน์ในปัจจุบัน มีอรรถาธิบายดังแสดงมาด้วยประการ ฉะนี้

คุณหลวงอายุรกิจโกศล ได้บำเพ็ญประโยชน์ในปัจจุบันนี้ ทั้งที่เป็นประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวมสมบูรณ์ทุกประการ ยากที่จะหาข้อตำหนิได้ ควรแก่การสรรเสริญ ความจำเริญมาถึงแก่ท่านโดยตลอดตามลำดับ แม้ในอวสานแห่งชีวิตก็มีผู้มาบำเพ็ญกุศลอุทิศมิได้ขาดสาย เพราะท่านประกอบด้วยหลักธรรม ๔ ประการดังแสดงแล้ว

อิมินา ปุญฺญกมฺเมน ขออำนาจบุญกุศลที่ท่านผู้นับเนื่องในสกุลจักรพันธ์ อันมี ม.ร.ว. พรหมพงศ์ เป็นประธาน จงอำนวยอิฏฐวิปุลย์มนุญผล ที่น่าปรารถนา น่าพอใจแก่คุณหลวงอายุรกิจโกศล ขอท่านได้อนุโมทนาสาธุการในกุศลส่วนนี้ สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย สมดังความตั้งใจอุทิศของท่านเจ้าภาพจงทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์จตุรวรรคจักได้สวดธรรมคาถาโดย สรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนอัปปมาทธรรม ณ มหาสมาคมนี้ ณ กาลบัดนี้ เอวํ ก็มีด้วยประการ ฉะนี้.

อัปปมาทธรรมกถา

พระราชปัญญาสุธี วัดประยุรวงศาวาส

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลสัตตมวารศพ คุณหลวงอายุรกิจโกศล

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๑๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

หนฺทฑานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถาติ ฯ

บัดนี้จักได้รับประทานวิสัชนา พระธรรมเทศนา พรรณนาถึงความไม่ประมาท เพื่อให้สำเร็จเป็นมหากุศล อำนวยผลส่วนสุขสมบัติแด่ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งคุณหญิงยุภาอายุรกิจโกศล พร้อมด้วยบุตรธิดา จัดบำเพ็ญขึ้น เนื่องในกุศลสัตตมวารศพครบ ๗ วัน โดยมารำลึกถึงความสัมพันธ์ซึ่งเคยมีต่อกัน และด้วยสำนึกในพระคุณที่เคยได้รับมาเป็นอย่างดี ทั้งนี้นับเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ ควรแก่การสรรเสริญยกย่องเป็นอย่างยิ่ง

การจากไปของคุณหลวงครั้งนี้ ย่อมก่อให้เกิดความเศร้าโศกแก่ญาติมิตร ตลอดจนผู้รู้จักคุ้นเคยเป็นอันมาก เพราะคุณหลวงเป็นคนดีมีความโอบอ้อมอารีใจบุญสุนทาน ชอบช่วยเหลือสงเคราะห์ญาติมิตร และประชาชนทั่วไปไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ ใครเดือดร้อนหรือเจ็บไข้ได้ป่วย ก็รับช่วยด้วยความเต็มใจ ประกอบกับได้คู่ชีวิตที่ดีคือคุณหญิงซึ่งมีใจบุญเหมือนกัน อันนับได้ว่าเป็นคู่ทุกข์คู่ยากอย่างแท้จริง ต่างได้อุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์ แก่สาธารณชนอย่างกว้างขวาง เป็นที่ปรากฏเกียรติคุณดังที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วนั้น เมื่อคุณหลวงคู่ชีวิตมาด่วนจากไปเสียก่อนเช่นนี้ จึงมีคนเสียดายกันมาก ทั้ง ๆ ที่คุณหลวงมีอายุอยู่ในปูนปัจฉิมวัย ยังจะบำเพ็ญประโยชน์ได้อีกมาก เพราะท่านมิได้จากไปเฉพาะตัว แต่ยังพาเอาวิชาความรู้ความสามารถ และความอบอุ่นไปเสียด้วย เหมือนกับต้นไม้ใหญ่ที่มีความ

ร่มเย็นสมบูรณ์ด้วยดอกและผล มามีอันต้องโค่นไปเสียเช่นนี้ ใครเล่าจักไม่เสียดาย แต่เมื่อกลับหวลมาคำนึงถึงสังขาร ด้วยปัญญาตามความเป็นจริง ก็จะเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ว่าใครทุกรูปทุกนาม ย่อมมีเกิดเป็นเบื้องต้น แปรเปลี่ยนไปในท่ามกลาง และสูญสลายไปในที่สุด เหมือนกันหมด ไม่มียกเว้นใคร ๆ ทั้งสิ้น สมกับพระพุทธภาษิตที่ว่า

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา

สพฺเพ มจฺจุ วสํยนฺติ สพฺเพ มจฺจุ ปรายนา

แปลความว่า ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนโง่คนฉลาด ล้วนสู่อำนาจความตายทั้งสิ้น เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุด ดังนี้.

ผู้มีปัญญามาพิจารณาเห็นเช่นนี้แล้ว จึงควรบำเพ็ญประโยชน์ ทั้งส่วนตนและส่วนรวม ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท ดำเนินตามพระพุทธโอวาทที่ตรัสสอนไว้เมื่อคราวใกล้ปรินิพพานว่า หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตขอเตือนเธอทั้งหลายให้ทราบว่า สังขารทั้งหลาย มีการเกิดขึ้นและเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายพึงบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด.

ตามพระพุทธภาษิตนี้ เป็นเครื่องบอกให้ทราบว่า คนไหนเกิดมาได้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ ย่อมได้กำไรชีวิต ยิ่งบำเพ็ญได้มากเพียงไร กำไรชีวิตก็เพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น คนอย่างนี้ ท่านเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่อุดมไปด้วยดอกและผล ต้นไม้อย่างนี้ใคร ๆ ก็รักใคร่หวงแหน เพราะมีประโยชน์แก่เขาเหล่านั้น พระพุทธเจ้าของเราก็ทรงเป็นตัวอย่างชั้นเยี่ยมยอด ยอมเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นที่ตั้ง ก็ได้ทรงเห็นแก่ความลำบากและอุปสรรคภยันตรายใด ๆ ตลอดพระชนมชีพของพระองค์ล้วนเต็มไปด้วยประโยชน์ทั้งสิ้น จะเห็นได้จากรายการแห่งพุทธกิจประจำวันที่ว่า ตอนเช้าพระองค์ทรงบาตรเพื่อโปรดสัตว์ ตอนเย็นทรงแสดงธรรมโปรดประชาชน ตอนพลบค่ำประทานพระโอวาทแก่พระสงฆ์สาวก เวลาเที่ยงคืนทรงแก้ปัญหาแก่เทวดา ตอนเช้ามืดทรงตรวจดูหมู่สัตว์ เพื่อจะได้โปรดในเวลาต่อไป ตามรายการนี้จึงเห็นได้ว่า พระองค์อุบัติมาเพื่อโปรดสัตว์โลกจริง ๆ สมกับพระนามว่า โลกนาถ โดยแท้ ด้วยประการฉะนี้ พุทธ-

ศาสนิกชน จึงพากันถวายสักการะเคารพบูชาพระองค์อย่างไม่รู้จืดจาง แม้ว่าพระองค์จะเสด็จสู่ปรินิพพานนานมาถึง ๒๕๑๐ ปีแล้วก็ตาม ศรัทธาของประชาชนก็หาได้ลดน้อยลงไม่ จึงเป็นอันสนับสนุนพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า **รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ** รูปร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมย่อยยับไปตามสภาพ แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณ หาได้สูญสิ้นไปไม่

ก็การที่บุคคลจะทำตนให้เป็นประโยชน์ได้นั้น เบื้องต้นด้วยอาศัยการพิจารณาถึงสังขารตามความเป็นจริง โดยเห็นว่าสังขารทุกชนิดล้วนมีการ เกิด แก่ แปรปรวนอยู่เสมอโดยไม่หยุดยั้ง ผลสุดท้ายก็แตกสลายไป หาจีรังยั่งยืนอย่างไรไม่ เพราะเช่นนี้ทุกคนจึงควรบำเพ็ญประโยชน์ให้เต็มที่ ทั้งประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม โดยที่ทางโลกก็ไม่ช้ำ ทางธรรมก็ไม่เสีย เริ่มจากการศึกษาหาความรู้ใส่ตน และมีความสามารถในวิชานั้นๆ ตลอดจนสร้างหลักฐานการครองชีพให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง มีความเป็นอยู่สะดวกสบายอย่างสมอัตตภาพ อย่างนี้เรียกว่าได้บำเพ็ญประโยชน์ตน และในขณะเดียวกันก็ควรบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวมควบคู่กันไป โดยช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งยังมีอยู่มากสุดที่จะประมาณ คนเหล่านี้เมื่อได้รับความเมตตากรุณาจากผู้ใจบุญแล้ว ก็เหมือนต้นไม้ที่ได้น้ำฝน เกิดความร่มเย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน ตรงกับสุภาษิตที่ว่า "อันความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่ หลั่งมาเองดุจฝนอันชื่นใจ จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน" คนที่อุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประชาชน ย่อมมีแต่คนรักใคร่อนุโมทนา แม้เทวดาก็ชมเชย ถึงพระพรหมก็สรรเสริญ ซึ่งต่างกันกับคนโหดร้ายใจทารุณ ย่อมมีแต่คนสาปแช่งเกลียดชัง อย่างพระเจ้าปิงคละ ผู้ครองเมืองพาราณสี มีพระทัยเหี้ยมโหดดุร้าย กดขี่ข่มเหงราษฎรจนได้รับความเดือดร้อนทั่วไป เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ ราษฎรพากันสาธุการด้วยความปีติยินดี ต่างรื่นเริงจัดการฉลองกันอย่างมโหฬาร แต่มีนายประตูคนหนึ่งกลับร้องไห้ เมื่อมหา-อำมาตย์โพธิสัตว์พบเข้าจึงได้ถามดูว่า ร้องไห้ด้วยเรื่องอะไร คิดถึงพระเจ้าปิงคละหรืออย่างไร นายประตูตอบว่า ไม่ได้คิดถึงหรือเสียดายพระเจ้าปิงคละดอก แต่เกรงว่าพระองค์จะกลับมาเกิดอีก เพราะวิตกไปว่าพระองค์จะไปเบียดเบียนพระยายม จนกระทั่งพระยายมปกครองไม่ไหว ไล่ให้กลับมาเกิดอีก ข้าพเจ้าก็จะได้รับความเดือดร้อน เพราะความทารุณโหดร้ายของพระองค์ต่อไปอีก นี่แหละเรื่องเป็นอย่างนี้.

อันวิสัยคนเต็มปัญญา ย่อมอุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์อยู่เสมอ เพราะคำนึงโดยถ่องแท้ว่า สมบัติก็ดี ยศฐานบรรดาศักดิ์ก็ดี ไม่จีรังยั่งยืนอะไร อาศัยใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น ไม่ช้าก็จะต้องจากไป และเป็นของชำรุดทรุดโทรมไปตามสภาพ เต็มไปด้วยทุกข์ทรมาน ผลสุดท้ายก็ต้องจบฉากชีวิตลงด้วยความตาย เหมือนกันทุกรูปทุกนาม ทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไว้เบื้องหลังให้ผู้อื่นครองกันต่อไป ส่วนผลงานก็คงจะปรากฏเป็นเสมือนดวงตราติดอยู่คู่กับโลก และทั้งเป็นผลส่งให้เกิดความสุขในโลกหน้าต่อไปด้วย.

คุณหลวงอายุรกิจโกศล นับว่าเป็นผู้ที่มาดีไปดี ตามหลักที่ว่า โชติ โชติปรายโน คือสว่างมาสว่างไป เพราะเกิดมามีชีวิตอยู่อย่างสุขสมบูรณ์ มีวิชาความรู้ความสามารถดี มีคู่ครองดี มีบุตรธิดาดี มีฐานะดี มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี มีความกตัญญูกตเวที ซื่อสัตย์สุจริต ใจบุญสุนทาน บำเพ็ญตนอุทิศชีวิตเพื่อประชาชนและประเทศชาติ ศาสนาด้วยดีตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนผู้เจ็บไข้ได้ป่วย ทำให้มนุษย์มีอายุยืนยาวต่อไปอีกนาน อันนับว่าเป็นงานที่มีเกียรติสูงมาก คุณหลวงได้ปฏิบัติในหน้าที่นี้ด้วยดีอย่างมีสมรรถภาพตลอดมา สมกับนามของท่านว่า อายุรกิจโกศล ซึ่งแปลถือใจความว่า "ฉลาดในการต่ออายุคน"

ด้วยประการฉะนี้ การจากไปของคุณหลวง ฯ จึงเท่ากับร่มโพธิ์ทองประจำบ้านได้หักโค่นไปแล้ว และประเทศไทยก็ได้สูญเสียคนสำคัญไปอีกคนหนึ่ง จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจกุศลผลบุญที่คุณหญิงยุพา อายุรกิจโกศล พร้อมด้วยบุตรธิดา ได้จัดบำเพ็ญเนื่องในงานกุศลสัตตมวารครั้งนี้ ขอจงเป็นผลดลบันดาลให้คุณหลวงอายุรกิจโกศล ผู้วายชนม์ไปแล้วนั้น จงได้รับทราบแล้วและอนุโมทนาสาธุการรับบุญกุศลนี้ สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย เกิดความสุขกายสบายใจ ไปสู่ปรายภพสมดังเจตนาปรารภของท่านเจ้าภาพทุกประการ มีนัยดังรับประทานวิสัชนามา ตามกาลนิยม สมควรแก่เวลา ขอยุติพระธรรมเทศนา แต่เพียงเท่านี้.

พระธรรมเทศนา

พระวิจิตรวิการคุณ วัดประยุรวงศาวาส

แสดงในงานบำเพ็ญกุศลปัญญาสมวารศพ คุณหลวงอายุรกิจโกศล

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สทฺธาย สีเลน จ โย ปวฑฺฒติ ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ โส ตาทิโส สปฺปุริโส วิจกฺขโณ อาทิยติ สารมิเหว มตฺตโนติ ฯ

บัดนี้อาตมาภาพจักได้แสดงพระธรรมเทศนา โดยอนุรูปแก่กุศลจริยาทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งท่านเจ้าภาพ คือ คุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล พร้อมด้วยบุตรธิดาและญาติมิตร ได้มาบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ผู้ถึงมรณกรรม ล่วงลับจากไปแล้ว อย่างไม่มีวันกลับ ซึ่งวันนี้ได้เวียนมาบรรจบครบปัญญาสมวาร ๕๐ วัน ในการบำเพ็ญกุศลนี้ได้มีผู้เคารพนับถือและญาติมิตรมาร่วมบำเพ็ญกุศลด้วย เป็นกุศลสามัคคี คือความพร้อมเพรียงในการกุศล อันเป็นความพร้อมเพรียงที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านผู้มรณกรรม เมื่อมีชีวิตอยู่ได้บำเพ็ญตนประกอบด้วยประโยชน์ กล่าวคือ อตฺตหิต ประโยชน์จำเพาะตน เริ่มต้นประกอบสัมมาอาชีวะตั้งตนมั่นคงเป็นหลักฐาน รักษาศีลบำเพ็ญทานตามคติพระพุทธศาสนามาโดยลำดับ ในส่วนที่เป็นปรหิตประโยชน์ คือประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็ได้บำเพ็ญมาอย่างบริบูรณ์ กล่าวคือในฐานะที่เป็นสามีก็ปฏิบัติหน้าที่สามีที่ดีของภรรยา ในฐานะที่เป็นบิดาก็ได้อุปการะเลี้ยงดูอุ้มชูเอาใจใส่เป็นอย่างดีในบุตรธิดา ปฏิบัติตนเป็นพ่อตามหลักพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกา มารดาบิดาเป็นพรหมผู้ประเสริฐ เป็นอาจารย์คนแรก เป็นผู้ควรเคารพนับถือบูชา เป็นผู้อนุเคราะห์บุตรธิดา

มารดาชื่อว่าเป็นพรหม แปลว่า เป็นผู้ประเสริฐ คือ เป็นผู้ประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในบุตรในธิดาอย่างบริบูรณ์ และชื่อว่า

เป็นบุรพาจารย์ คืออาจารย์คนแรก เพราะได้ฝึกหัดอบรมสั่งสอนบุตรธิดาเป็นคนแรกก่อนบุคคลอื่น และที่ชื่อว่าเป็นอาหุเนยยบุคคล คือผู้ควรเคารพนับถืออย่างยิ่งของบุตรธิดา หรือจะเรียกอย่างคำอนุโลมว่าเป็นพระของบุตรธิดา เพราะท่านประกอบไปด้วยคุณธรรมอันควรเคารพนับถือ และนอกจากนั้นยังได้อนุเคราะห์ตามหน้าที่ มีการสั่งสอน การอบรมให้บุตรธิดาเป็นคนดีเป็นต้น คุณธรรมทั้ง ๔ คือ ความเป็นพรหม ความเป็นอาจารย์คนแรก ความเป็นผู้ควรเคารพนับถือ ความเป็นผู้อนุเคราะห์บุตรธิดา ทั้ง ๔ อย่างนี้มีบริบูรณ์ในท่านผู้ถึงมรณกรรมนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นก็มีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตาสงสารในบุคคลชั้นที่เป็นบุตรธิดา ในบุคคลที่เป็นมิตรสหายของบุตรธิดา ก็ให้ความเมตตาเหมือนเป็นบุตรธิดาของท่านเอง จึงปรากฏว่าในการบำเพ็ญกุศลแต่ละคราวนั้นได้มีบุคคลทุกชั้นทุกเพศทุกวัย ทั้งต่างชาติต่างภาษามาเคารพคารวะศพของท่านอย่างเนืองแน่น ทั้งนี้ก็เป็นผลแห่งการทำดีของท่าน ภรรยาและบุตรธิดา เมื่อมาอนุสรณ์ถึงความดีของท่านจึงได้มีสมานฉันท์บำเพ็ญกุศลอุทิศถึงตามโอกาส ทั้งนี้ถือตามคติหลักพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ เมื่อมาอนุสรณ์ถึงความดีของท่านที่ทำไว้แล้วในกาลก่อนพึงบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ ดังนี้ ท่านผู้มรณกรรมแม้จะสมบูรณ์ด้วยคุณความดีดังที่แสดงมาโดยย่อนี้ ก็ต้องตกอยู่ในคติธรรมดาของสังขาร กล่าวคือ อุปฺปาโท ปญฺญายติ มีความเกิดขึ้นปรากฏหนึ่ง วโย ปญฺญายติ มีความเสื่อมปรากฏหนึ่ง ฐิตสฺส อญฺญตฺตํ ปญฺญายติ เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏหนึ่ง นี้เป็นคติคือหลักธรรมดาของสังขาร สภาวะของสังขารที่มีอยู่เป็นไปอยู่ก็ต้องเป็นอย่างนี้ทุกรูปทุกนาม เพราะฉะนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงชี้ทางของชีวิตด้วยพระพุทธภาษิตว่า สพฺเพ สตฺตา ปริสฺสนฺติ มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ สัตว์ทั้งปวงจักต้องตาย เพราะชีวิตมีความตายเป็นที่สุดดังนี้ เมื่อชีวิตมีความเกิดมีความแปรปรวนและมีความเสื่อมสลายเป็นที่สุดเช่นนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมเพื่อสั่งสอนบุคคลทุกเพศทุกวัยเพื่อให้ทำคุณความดีตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัยและปัจฉิมวัย ก็เพราะทรงพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงของสังขาร และพระพุทธศาสนานั้นโดยตรงก็ทรงแสดงธรรมที่บุคคลทุกเพศทุกวัยทุกชั้นและไม่เลือก เพราะธรรมเป็น อกาลิโก ไม่เลือกกาล เป็นโอปนยิโก เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาในตน และทรงแสดงเพื่อให้บุคคลได้รับประโยชน์ ได้

ผลบริบูรณ์ กล่าวคือทรงแสดงทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน คือ บุคคลที่จะมุ่งผลในการดำรงชีวิตให้เป็นอยู่เพื่อความสวัสดีเจริญด้วย ทรัพย์ ยศ ไมตรี และความสุขในชีวิตปัจจุบันก็ทรงแสดงธรรมที่ให้บุคคลนำมาประพฤติปฏิบัติแล้วได้รับเช่นนั้น ต่อมาเมื่อมุ่งผลในสัมปรายภพ หรือผลภายหน้า ก็ทรงแสดงธรรมในชั้นสูงขึ้นไป และเมื่อมุ่งผลอย่างยิ่งคือธรรมที่เป็นไปเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงที่เรียกว่าปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงทรงสั่งสอนบุคคลให้มีกายดี ให้มีวาจาดี ประพฤติกายสุจริต ประพฤติวจีสุจริต และให้มีใจดีคือ มีใจสงบเยือกเย็นใจที่ปราศจากโลภะ ความโลภอยากได้ ใจที่ปราศจากโทษะ ความกริ้วโกรธความโกรธเคือง ใจที่ปราศจากโมหะ คือปราศจากความลุ่มหลงในสิ่งทั้งปวง เป็นการพ้นจากความทุกข์ตามควรแก่เหตุที่ละได้ เพราะ-ฉะนั้น ธรรมของพระพุทธองค์จึงเป็นเครื่องปรับปรุงบุคคลให้เป็นคนดีตามภาวะตามชั้น เมื่อบุคคลใดนำไปปฏิบัติ ก็ย่อมได้รับผลตามควรแก่การปฏิบัติ แม้บางคนเข้าใจว่าการศึกษาธรรมยังไม่ได้ผลหรือยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ที่เป็นเช่นนี้ เพราะมิได้ดำเนินในหลักการของพระพุทธศาสนาที่แสดงไว้ เป็น ๓ ชั้น คือหลักปริยัติ การศึกษา เมื่อได้ศึกษารู้ข้อธรรมใด ๆ แล้วนำไปปฏิบัติ คือปฏิบัติข้อธรรมที่ได้ศึกษาที่ได้สดับแล้วนั้น เมื่อปฏิบัติแล้วผลที่ปรากฏขึ้นก็เป็นปฏิเวธ คือ ผลปรากฏแก่ตัวเอง เพราะฉะนั้นพระองค์จึงได้ทรงย้ำว่า อกฺขาตาโร ตถาคตา พระตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกเท่านั้น ส่วนการที่จะประพฤติปฏิบัติชอบนั้น ย่อมอยู่ที่บุคคลผู้ปฏิบัติผู้ศึกษาธรรมนั้น ๆ เอง และเพื่อจะให้บุคคลได้รับผล หรือมีชีวิตเป็นแก่นสารเป็นสาระ พระองค์จึงได้ทรงแสดงธรรมไว้โดยย่อดังพระพุทธภาษิตที่ยกเป็นบทอุเทศเบื้องต้นว่า สทฺธาย สีเลน จ โย ปวฑฺฒติ เป็นอาทิ ซึ่งแปลความว่า สตรีใดหรือบุรุษใด มาเจริญด้วยศรัทธา ศีล ปัญญา จาคะ และสุตะ บุคคลนั้นชื่อว่า เป็นผู้เข้าใกล้พระรัตนตรัย ย่อมถือเอาสาระแก่นสารจากชีวิตของตนไว้ได้ ดังนี้ ด้วยพระพุทธภาษิตที่ยกขึ้นมานี้ทรงแสดงธรรมไว้ข้อหนึ่ง คือว่า เมื่อบุคคลต้องการจะทำชีวิตของตนให้เป็นสาระให้เป็นประโยชน์หรือให้เป็นคนดี ก็จำเป็นที่จะต้องนำธรรมะเข้ามาประพฤติปฏิบัติ ธรรมะดังกล่าวนั้นมีอยู่ ๕ ข้อ คือ ศรัทธา ความเชื่อถือ ศีล ความรักษากายวาจาให้เรียบร้อย สุตะ การศึกษา จาคะ การเสียสละ ปัญญา ความรอบรู้. ศรัทธา คือเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

นั้น โดยทรงสอนให้เชื่ออย่างมีเหตุผล สอนให้พิจารณาก่อนแล้วจึงเชื่อ ดังที่มีภาษิตแสดงไว้บทหนึ่งว่า **นิสมฺม สทฺธนํ เสยฺโย** ใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงเชื่อ หรือแม้ในเหตุการณ์ทั่วไป ก็ต้องพิจารณาตรึกตรองโดยเหตุโดยผลแล้วจึงเชื่อ ในข้อนี้ พระพุทธเจ้าได้เคยทรงแสดงไว้ให้แก่บุคคลคณะหนึ่งชื่อว่า กาลามชน ชาวเมืองเกสปุตตนิคม ทรงแสดงหลักที่ห้ามไม่ให้เชื่อว่า อย่าเชื่อด้วยการได้ยินได้ฟังตามกันมา อย่าเชื่อว่าเรื่องนี้มีมาโดยลำดับ อย่าเชื่อว่าได้ยินว่าเขาว่าอย่างนี้ อย่าเชื่อโดยอ้างตำรา อย่าเชื่อโดยนึกเอา อย่าเชื่อโดยคาดคะเน อย่าเชื่อโดยตรึกตรองตามอาการ อย่าเชื่อโดยนึกว่าชอบใจของเรา อย่าเชื่อว่าผู้นี้พูดถูกใจเรา อย่าเชื่อว่าผู้นี้เป็นครูของเรา ในหลักกาลามสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธทั้งหมด คือไม่ให้เชื่อแม้แต่ว่าผู้นี้เป็นครูของเรา แต่ทรงแสดงว่า ให้เชื่อด้วยเหตุผลที่พิจารณาเห็นตามความเป็นจริงแล้ว ในหลักพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อว่าหลักของกรรมคือการกระทำของตนเอง ซึ่งจำแนกออกไปเป็น **กมฺมสทฺธา** เชื่อกรรม **วิปากสทฺธา** เชื่อผลของกรรม **กมฺมสฺสกตาสทฺธา** เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน นี้เป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานั้นสอนให้บุคคลประพฤติด้วยตนเอง และการประพฤตินั้นก็แสดงออกไปเป็นหลักของกรรม กรรมนั้นเป็นฝ่ายกุศลธรรม กรรมดี อกุศล-กรรม คือกรรมชั่ว เมื่อบุคคลใดกระทำกรรมใดไว้ ผลแห่งกรรมนั้นก็ย่อมติดตามอยู่ที่ตนเอง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงทรงแสดงว่า **กลฺยาณการี กลฺยาณํ** แปลว่า ทำดีได้ดี **ปาปการี จ ปาปกํ** แปลว่า ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อบุคคลมีหลักศรัทธา คือหลักเชื่อกรรมเช่นนี้เป็นพื้นหรือเป็นหลักของใจแล้ว ย่อมพิจารณารู้จักตัวรู้จักตนตามความเป็นจริง เพราะเมื่อจะทำอะไร ก็ย่อมทำไปโดยมีเหตุผล เว้นจากสิ่งที่ชั่ว ประพฤติในสิ่งที่ดีที่ชอบ เมื่อมีหลักศรัทธาคือความเชื่อกรรมเป็นพื้นเช่นนี้แล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้บุคคลปฏิบัติในหลักของศีล ศีลในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักข้อปฏิบัติสากลซึ่งบุคคลไม่เลือกศาสนาใด ๆ ก็ย่อมนำมาประพฤติปฏิบัติได้ เช่น ในหลักศีล ๕ ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ตลอดถึงการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ห้ามไม่ให้ลักของกันและกันเป็นต้น หลักของศีลก็คือเป็นหลักของสังคมทุกชั้นทุกเพศทุกวัยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ เมื่อตรวจดูแล้วหลักของศีล ๕ นั้น เป็นหลักที่เป็นไปเพื่อให้บุคคลที่เป็น ปัจเจกชน คือเฉพาะตน เมื่อปฏิบัติก็ทำให้กายวาจาเป็น

กายวาจาสุจริต และเมื่ออยู่ในสังคมด้วยกันมากคน ก็ทำให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่อยู่ด้วยความสบายด้วยความสงบสุข เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลมาประพฤติในหลักของศีล ก็ชื่อว่าได้ทำคนของตนให้เป็นคนเด็คนชอบตามสมควร เมื่อมีหลักศีลความประพฤติปฏิบัติชอบแล้ว ก็ย่อมทำภาวะของตนให้สูงขึ้นไปอีก กล่าวคือ ต้องมีสุตะ คือการศึกษาดี การศึกษานั้นเป็นทางให้เกิดความรู้ในทางวิทยาการ ทำให้เกิดความฉลาดในสิ่งที่เรายังไม่รู้ให้รู้ดีรู้ชอบ เพราะในบุคคลคนหนึ่งนั้น ย่อมมีภาวะที่จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยกันทุกคน แต่การปฏิบัติใด ๆ ถ้าขาดความรู้เป็นมาตรฐานแล้ว การปฏิบัติที่จะให้เป็นไปในทางดีทางชอบ ก็ไม่ได้ จำเป็นจะต้องมีสุตะมีการศึกษา เมื่อมีศรัทธา มีศีล มีสุตะบริบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติแล้ว บุคคลก็มีเรื่องที่จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นตามสมควร เพราะฉะนั้น ในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนหลักจาคะ คือการเสียสละ จาคะนั้นมี ๒ ประการ จาคะภายในประการหนึ่ง จาคะภายนอกประการหนึ่ง จาคะภายในได้แก่บุคคลพิจารณาตรวจดูตนของตนพิจารณาที่ตัวเองว่ามีสิ่งใดที่ไม่ดีไม่ชอบ ก็ประพฤติปฏิบัติจาคะคือเสียสละสิ่งนั้นออกไปจากตน ด้วยนำธรรมะข้อใดข้อหนึ่งมาประพฤติปฏิบัติเพื่อปรับภาวะของตนให้ดีขึ้น ดังนี้เป็นจาคะภายใน ส่วนจาคะภายนอกนั้นได้แก่การเสียสละวัตถุสิ่งของเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่กันและกัน แต่การสละอย่างสูงในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธภาษิตบทหนึ่งว่าไว้ว่า บุคคลพึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต แต่เพื่อจะรักษาธรรมะก็เสียสละได้ทั้งทรัพย์และทั้งอวัยวะและชีวิต เพราะฉะนั้น เมื่อมาพิจารณาตามหลักจาคะ ในทางพระพุทธศาสนา จาคะ ชั้นสูง เป็นการ จาคะ เพื่อรักษาธรรม เพื่อรักษาความถูกความชอบ ฉะนั้น เมื่อบุคคลประกอบด้วยศรัทธา สุตะ จาคะ เช่นนี้แล้ว ก็ต้องมีหลักปัญญาคือความรู้เชื่อถือ ปัญญาในทางพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวโดยย่อก็มีอยู่ ๒ ประการ คือสชาติ-ปัญญา คือปัญญาดั้งเดิม ที่ภาษาไทยนำมาใช้เรียกว่าสัญชาติญาณ แต่ภาษาพระเรียกว่า สชาติ-ปัญญา คือปัญญาเดิมที่รู้ความหิว ความกระหาย ความร้อนหนาวต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น แต่ไม่ใช่ปัญญาที่ประสงค์ในทางพระพุทธศาสนา ปัญญาที่แท้จริงนั้น ได้แก่ โยคปัญญา คือที่เกิดจากการประกอบ คืออบรมให้มีขึ้นในตน ปัญญาที่รู้จริงในทางพระพุทธศาสนาก็คือ ให้รู้สภาวะทั้งหลายตามความเป็นจริง เช่นอย่างว่าแม้รู้ที่ตัวเอง คือสภาวะของตัวเองที่สภาวะ

ทั้งหลายปรุงแต่งขึ้น โดยที่รู้หลักของความจริงทั่วไป นี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็คือให้รู้เท่าอย่างหนึ่ง ให้รู้ทันอย่างหนึ่ง ให้รู้เท่านั้นก็คือให้รู้เท่าอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ที่มีอยู่ในโลก อิฏฐารมณ์ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อนิฏฐารมณ์ได้แก่ความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ทั้งสองฝ่ายนี้เรียกว่า โลกธรรม ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาสอนให้รู้เท่าทันของโลกธรรม คือส่วนที่เป็นอิฏฐารมณ์ ส่วนที่เป็นอนิฏฐารมณ์ ไม่ปล่อยให้เศร้าโศกเสียใจ เมื่อประจวบกับอนิฏฐารมณ์ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้ง และยินดีตามไปในเมื่อประจวบกับอิฏฐารมณ์ คือรู้เท่าตามความเป็นจริงว่าสิ่งนี้เป็นเรื่องของโลก สภาวะของโลกก็ย่อมมีเสื่อมย่อมมีสลาย ย่อมมีเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา ข้อนี้ผู้ศึกษาธรรม จะรู้จะเข้าใจ และจะเห็นจริงตามสมควร เช่นสภาวะของโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน บางคนได้รับความสรรเสริญอยู่เพียงชั่วครู่ และเมื่อไม่นานก็อาจจะได้รับความนินทา มีความทุกข์ นี้เป็นคติของโลก แต่ถ้าบุคคลไม่รู้ตามความเป็นจริง ไปหลงหรือยึดอยู่ในเรื่องของโลกนั้น เราก็ต้องพลอยเป็นโลกคือต้องอยู่ในภาวะที่เป็นอิฏฐารมณ์บ้าง อนิฏฐารมณ์บ้าง เข้าครอบงำ ก็ก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองตลอดไป เมื่อมารู้เท่าเรื่องของโลกเช่นนี้ ก็เป็นปัญญาในทางพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งให้รู้ทัน คือที่รู้ทันสิ่งต่าง ๆ ที่มาประจวบกับตน ให้รู้ว่าเรื่องทั้งหลายนั้นต้องตกอยู่ในสภาพที่เป็น **อนิจฺจตา** คือความไม่เที่ยง **ทุกฺขตา** คือความเป็นทุกข์ **อนตฺตา** คือความเป็นของไม่ใช่ของตนทั้งนั้น เมื่อมีปัญญารู้เท่าหรือรู้ทันทั้งสองประการนี้แล้วก็จะประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องหรือวางตนได้ตามความสมควร ตามหลักของพระพุทธศาสนา ธรรมะทั้ง ๕ ประการที่แสดงมาโดยย่อ คือ ศรัทธา คือความเชื่อ ศีล คือความปกติกายวาจา สุตะ คือการศึกษา จาคะ คือการเสียสละ ปัญญา คือความรู้เท่าทัน ทั้ง ๕ อย่างนี้ ชื่อว่าเป็นสารธรรม เป็นธรรมที่จะทำชีวิตของบุคคลให้เป็นแก่นสาร ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประมวลด้วยพระพุทธภาษิตว่า **อาทิยติ สารมิเธว-มตฺตโน** ผู้ประกอบด้วยธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ ย่อมชื่อว่าถือเอาสาระประโยชน์ของตนไว้ได้ด้วยประการฉะนี้

คุณหลวงอายุรกิจโกศล ท่านได้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น จึงชื่อว่าได้ถือเอาสาระประโยชน์จากชีวิตไว้ได้ แม้ถึงมรณกรรมไปแล้วตามคติธรรมดาของสังขาร

ก็ย่อมชื่อว่าได้บันเทิงอยู่ในบุญกุศลตามพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า อิธโมทติ เปจฺจ โมทติ กตปุญฺโญ อุภยตฺถ โมทติ แปลว่า ผู้ทำบุญสร้างคุณงามความดีไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ย่อมบันเทิงในโลกหน้า เพราะมาพิจารณาเห็นกรรมอันดีที่ทำไว้แล้วดังนี้ อิมินา ปุญฺญกมฺเมน ขออำนาจแห่งบุญกุศลอันท่านเจ้าภาพ คือคุณหญิงยุภา อายุรกิจโกศล พร้อมด้วยบุตรธิดาได้ทำบุญอุทิศให้แก่ คุณหลวงอายุรกิจโกศล ผู้มรณกรรมในวันนี้ จงอำนวยอิฏฐวิบากวิบูลย์มนุญผลสำเร็จแด่ท่านผู้มรณกรรม ในคติภพสมดังเจตนาปรารภทุกประการ ดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ตรวจร่างกายเด็กที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

การกำจัดกวาดล้าง
ไข้มาลาเรีย

หลวงอายุรกิจโกศล
ที่ปรึกษาโครงการกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียแห่งชาติ
ผู้เชี่ยวชาญในคณะกรรมการที่ปรึกษาเรื่องไข้มาลาเรีย
แห่งองค์การอนามัยโลก

ไข้มาลาเรียเป็นโรคร้ายเก่าแก่ที่สุดโรคหนึ่งที่ได้ทำลายชีวิต และสร้างความทุกข์ทรมานแก่มนุษย์มาเป็นเวลานานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงเวลานี้ โดยเฉพาะประเทศไทยในสมัยก่อน ๆ เรามีความรู้และมีความคุ้นเคยกับไข้มาลาเรียมาแล้วเหมือนกัน เราเรียกชื่อไข้มาลาเรียกันหลายอย่าง เช่น เรียกชื่อตามอาการของโรคว่าไข้จับสั่นบ้าง เรียกชื่อตามภูมิประเทศว่าไข้เหนือบ้าง ไข้ป่าบ้าง ไข้ดงบ้าง เรียกตามฤดูกาลว่าไข้ดอกสักบ้าง เพราะฤดูที่ต้นสักออกดอกมีไข้มาลาเรียชุกชุมมากเป็นต้น และโดยเฉพาะในรายที่ผู้ป่วยมีอาการร้ายแรงมีไข้สูง มีอาการเพ้อและเซื่องซึมก็เรียกกันว่าไข้พิษ และดูเหมือนว่าโรคอื่น ๆ ที่มีอาการไข้รุนแรงก็เรียกกันว่าเป็นไข้พิษทั้งสิ้น

ไข้มาลาเรียได้ทำความเสียหายแก่ชีวิต และสุขภาพอนามัยตลอดจนเศรษฐกิจของคนไทยมามากมายเพียงใดนั้น ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว เป็นอุปสรรคแก่งานพัฒนาการหลายประเภทเพื่อความเจริญแก่ประเทศ เช่น งานสร้างทางหลวง สร้างทางรถไฟ การเกษตร การสร้างชุมชนขึ้นใหม่และอื่น ๆ นอกจากนี้ยังเป็นอุปสรรคสำคัญแก่การดำเนินงานทางราชการทหาร ดังได้มีตัวอย่างมาแล้วในการปราบฮ่อ สมัยเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีและการสงครามมหาเอเซียบูรพาเป็นต้น

มนุษย์ได้ทำการต่อสู้กับไข้มาลาเรียโดยวิธีต่าง ๆ หลายวิธีที่เราเรียกกันว่า "การควบคุมไข้มาลาเรีย" การควบคุมดังกล่าวนี้ จัดทำโดยวิธีใช้ยาที่มีคุณสมบัติรักษาโรคนี้ให้หายไปบ้าง ประเทศไทยได้เริ่มควบคุมไข้มาลาเรียตามวิธีนี้เมื่อหลายปีมาแล้ว โดยจำหน่ายยาทำราหลวงแก้ไข้ในราคาเม็ดละ ๑ สตางค์ และจ่ายให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่าในเวลาที่มีไข้

ระบาด ทำการกำจัดลูกน้ำโดยวิธีสร้างท่อระบายน้ำแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแบบชั่วคราวและถาวรบ้าง และให้การสุขศึกษาแก่ประชาชนให้รู้วิธีปฏิบัติเพื่อป้องกันตน ไม่ให้เป็นโรคนี้ขึ้น ประเทศที่ทำการควบคุมไข้มาลาเรียด้วยวิธีสร้างท่อระบายน้ำ เป็นผลดีมาเป็นเวลานานแล้วนั้น คือ สหพันธ์มลายา ซึ่งเริ่มงานนี้โดยเซอร์มัคคลัวอตซัน ซึ่งทำให้พื้นแผ่นดินส่วนใหญ่ของมลายาปลอดภัยจากไข้มาลาเรีย ช่วยให้งานส่งเสริมสวนยางและเหมืองแร่เจริญก้าวหน้าไปได้เป็นอย่างมาก ทำให้ฐานะเศรษฐกิจของมลายาอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ก็ยังมีวิธีควบคุมไข้มาลาเรียโดยใช้ธรรมชาติช่วยเหลือ แต่ก่อนที่จะนำวิธีนี้มาใช้จะต้องศึกษาถึงชีวประวัติของยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะนำไข้มาลาเรียในท้องที่นั้นโดยละเอียดเสียก่อนว่า ยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะแต่ละชนิดมีการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของมันอย่างใด ชีวประวัติดังกล่าวนี้ได้แก่แหล่งน้ำที่เพาะพันธุ์ เช่น ยุงบางชนิดชอบเพาะพันธุ์ในแหล่งน้ำที่มีกระแสน้ำไหล และต้องมีแสงพระอาทิตย์ส่องได้ตามสมควร บางชนิดก็ชอบอยู่ในน้ำนิ่ง บางชนิดชอบเกิดในที่ร่มครึ้มแสงแดดส่องไม่ถึง บางชนิดชอบเกิดในแหล่งน้ำกร่อย บางชนิดชอบเกิดในแหล่งที่น้ำใสสะอาด เช่น น้ำตามลำห้วย ลำธาร ที่พื้นท้องของแหล่งน้ำเหล่านั้นเป็นหินเป็นทรายอันประกอบด้วยแร่ธาตุบางอย่าง ซึ่งเราเรียกน้ำชนิดนี้ว่า Mineral Water ยุงจำพวกนี้จะไม่เกิดในแหล่งน้ำที่มีโคลนตมหรือใบไม้เน่า จะเกิดแต่เฉพาะแหล่งน้ำใสสะอาดดังกล่าวแล้วเท่านั้น เมื่อรู้ภาวะธรรมชาติของยุงที่เป็นพาหะแน่นอนแล้ว ก็อาจดัดแปลงลักษณะธรรมชาติให้ตรงกันข้ามกับที่เป็นอยู่ เช่น ยุงพาหะที่ชอบเกิดในที่ร่มก็แผ้วถางให้เตียน ยุงที่ชอบเกิดในแหล่งน้ำไหลก็ทำให้น้ำนั้นหยุดนิ่งหรือไหลช้าลง หรือไหลแรงเร็วขึ้น ก็จะช่วยกำจัดลูกน้ำให้หมดไปได้

แต่ลักษณะของแหล่งน้ำดังกล่าวนี้อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น ในป่าที่ร่มครึ้ม ถ้าหากป่านั้นถูกแผ้วถางเพื่อทำการกสิกรรม ร่มเงาที่มีอยู่ก็หมดไปทำให้แสงแดดส่องถึง ยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะที่ชอบเกิดในที่ที่มืดครึ้ม มีร่มเงาก็จะสาบสูญไปเอง แต่จะมียุงก้นปล่องชนิดที่ชอบแสงแดดเกิดขึ้นแทน และทำหน้าที่เป็นพาหะนำเชื้อไข้มาลาเรียแพร่หลายแก่คนต่อไป ในบางแห่งที่มียุงพาหะชนิดชอบน้ำสะอาด และมีแสงพระอาทิตย์ส่องถึงก็ตาม เมื่อได้ทำการกสิกรรมแผนใหม่ที่ใช้ปุ๋ยพืชและปุ๋ยเคมีอยู่เป็นเวลานาน ปุ๋ยพืชและปุ๋ยคอก หรือ

ปุ๋ยเคมีที่ใช้นั้น มีส่วนผสมของไนโทรเยนและแอมโมเนียอยู่ด้วย ธาตุเหล่านี้จะซึมซาบลงไปในดิน และละลายลงไปสู่แหล่งน้ำ ถ้าในแหล่งน้ำเหล่านั้นมีจำนวนของธาตุทั้งสองอย่างนี้สูงขึ้นถึงขนาดแล้ว ก็จะทำให้ลูกน้ำของยุงชนิดนี้เกิดขึ้นไม่ได้ จึงถือได้ว่าการพัฒนาการเกษตรให้ดำเนินไปตามวิธีแผนใหม่นั้น เป็นการช่วยกำจัดไข้มาลาเรียได้วิธีหนึ่ง

การควบคุมไข้มาลาเรียได้ทำกันมาเป็นเวลานาน แต่ได้ผลเพียงทำให้ความชุกชุม และความร้ายแรงของไข้มาลาเรียลดลงไป พอให้ชุมนุมชนมีความสุขทำมาหากินได้ตามปกติ แม้จะมีไข้มาลาเรียเหลืออยู่บ้าง ก็ไม่ถึงขนาดที่จะทำให้เกิดการระบาดขึ้นได้ แต่ไข้มาลาเรียก็คงมีอยู่ ยังคงติดต่อแพร่หลายไปได้ ในสมัยโบราณเราอาจเรียกไข้มาลาเรียได้ว่าเป็นโรคประจำท้องถิ่น เพราะโรคนี้มีความชุกชุมอยู่โดยเฉพาะท้องที่ ทั้งนี้เพราะสมัยนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวก ผู้คนจะไปมาหาสู่หรือไปทำมาค้าขายได้ยากไม่รวดเร็วเหมือนในปัจจุบันนี้ ไข้มาลาเรียที่มีอยู่ในสมัยนั้นจึงเป็นแก่บุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นที่มีไข้มาลาเรียชุกชุมมากกว่าแห่งอื่น สำหรับคนที่อยู่นอกท้องถิ่นจะเป็นขึ้นมาได้ ต่อเมื่อได้เดินทางเข้าไปนอนค้างอยู่ในท้องถิ่นที่มีไข้ชุกชุม จึงมีโอกาสรับเชื้อไข้และป่วยเป็นไข้ เมื่อได้ป่วยเป็นไข้ครั้งหนึ่งแล้ว ถ้าไม่ตายก็กลายเป็นผู้ป่วยเรื้อรัง ทำตนเป็นคลังเพาะเชื้อไข้ระยะมีเพศสำหรับจ่ายเชื้อไข้ให้แก่ยุงพาหะไปแพร่หลายให้ผู้อื่นต่อไป

วิชาการควบคุมไข้มาลาเรียได้เจริญขึ้นมาโดยลำดับ จนกระทั่งนักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบเคมีกำจัดแมลงและกำจัดยุงขึ้น ซึ่งได้นำมาใช้ควบคุมไข้มาลาเรียให้ได้เป็นผลดีอย่างมากนับจากสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา การใช้เคมีเหล่านี้จะให้ผลดีนั้น ก็จำเป็นที่ผู้ใช้จะต้องศึกษาให้รู้จักชีวประวัติของยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะของไข้มาลาเรีย ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การพ่นเคมีให้ติดค้างอยู่ภายในอาคารบ้านเรือนดังที่ทำกันอยู่ในเวลานี้ไม่ใช่จะเกิดผลทั่วไปทุกแห่งทุกท้องที่ ต้องแล้วแต่อุปนิสัยของยุงที่มีประจำอยู่ในท้องที่นั้นด้วย การที่เราพ่นเคมีติดค้างอยู่ในบ้านเรือนนั้น ก็เพราะเราได้ศึกษารู้ว่ายุงที่เป็นพาหะแพร่เชื้อไข้อยู่ในท้องที่เหล่านั้น มีนิสัยชอบเกาะพักในอาคารบ้านเรือนก่อนเวลาที่มันจะเข้ากัดดูดโลหิต และภายหลังที่ได้ดูดโลหิตจนอิ่มแล้ว มันก็ยังต้องเกาะพักอยู่ในบ้านอีกเป็นเวลานานเพื่อย่อยอาหาร แล้วจึงจะบินกลับไปยังแหล่งน้ำที่เพาะพันธุ์เพื่อวางไข่ เมื่อเรารู้ถึง

อุปนิสัยของมันอย่างนี้แล้ว การพ่นเคมีติดค้างไว้ที่ฝาด้านในของบ้านเรือนจึงจะเป็นประโยชน์ เพราะยุงจะไปเกาะพักอยู่ที่พื้นฝาที่ได้พ่นเคมีไว้ เมื่อปลายขาของมันสัมผัสกับเคมีเป็นเวลานานพอสมควร พิษของเคมีจะซึบซาบเข้าสู่ภายในร่างกายของมัน ทำให้มันต้องตายไปภายใน ๖-๑๒ ชั่วโมง แต่สำหรับยุงพาหะบางชนิดไม่เป็นเช่นนั้น เพราะการเกาะพักของมันจะมีเวลาเพียงเล็กน้อย ไม่นานพอที่พิษของเคมีจะซึบซาบเข้าสู่ร่างกายของมันให้มากพอที่จะฆ่ามันได้ บางชนิดก็ไม่ยอมเกาะพักเลย บินตรงมาจากภายนอกเข้ากัดดูดโลหิตทีเดียว เมื่ออิ่มแล้วก็ผละออกไปสู่ภายนอก การพ่นเคมีจึงได้ผลเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้เมื่อได้ทำการพ่นดี. ดี. ที. ไปเป็นเวลานาน ยุงจะเกิดสัญชาตญาณที่จะสร้างความปลอดภัยให้แก่ชีวิตของมัน เช่นยุงที่เคยเกาะพักในบ้านเป็นเวลานานจะเกาะพักในเวลาสั้นกว่าแต่ก่อน เกาะพักอยู่เพียงหาโอกาสที่จะเข้าไปกัดคนโดยปลอดภัยเท่านั้น และเมื่อกินโลหิตอิ่มแล้วอาจไม่เกาะพักในบ้านต่อไป ไปเกาะพักภายนอกบ้าน จึงไม่มีโอกาสที่จะสัมผัสกับเคมี มันจึงรอดอยู่ได้ และแพร่เชื้อไข้มาลาเรียต่อไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นยุงก้นปล่องบางชนิดเมื่อสัมผัสเคมีเป็นเวลานาน ๆ มันจะก่อสร้างอำนาจต้านทานหรือเกิดดื้อทนทานต่อพิษของเคมีในขนาดที่เคยฆ่ามันได้ มันจึงมีชีวิตรอดอยู่ต่อไปได้ และข้อที่ร้ายไปยิ่งกว่านี้ก็คือ ยุงก้นปล่องบางชนิดยังสามารถสร้างการต่อต้านต่อพิษของเคมีในร่างกายของมันขึ้น โดยวิธีสร้างอำนาจบางชนิดที่สามารถทำให้เกิดเปลี่ยน-แปลงทางชีวเคมีแปรรูปเคมีที่มีพิษให้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีพิษทำอันตรายแก่มันได้ และยุงจำพวกนี้ภายหลังที่ได้ผสมพันธุ์กับลูกหลานของมันที่เกิดมารุ่นหลัง ถึงแม้จะยังไม่เคยสัมผัสต่อเคมีเลย ก็ได้รับมรดกตกทอดอำนาจต้านทานดังกล่าวนี้จากพ่อแม่ของมันให้มีอยู่ในตัวมากพอให้ต่อต้านฤทธิ์ของเคมีที่จะใช้กำจัดมันได้ต่อไป

จากเหตุที่กล่าวมานี้ นักวิทยาศาสตร์จึงได้ตระหนักขึ้นว่า ภาวะที่ได้เกิดขึ้นดังกล่าวนี้เป็นอันตรายแก่การควบคุมไข้มาลาเรียอย่างยิ่ง เพราะถ้ายุงก้นปล่องที่เป็นพาหะเกิดการต่อต้านแก่พิษของเคมีขึ้นทั่วไปแล้ว การใช้เคมีกำจัดมันจะไม่บังเกิดผล การควบคุมไข้มาลาเรียโดยใช้เคมีกำจัดยุงจะยากลำบากยิ่งขึ้นเป็นอันมาก จึงได้ตกลงเปลี่ยนวิธีจากการควบคุมไข้มาลาเรียที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ก่อน ให้เป็นการกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียให้หมดสิ้นไปในเวลาจำกัด ก่อนที่ยุงก้นปล่องชนิดที่เป็นพาหะเหล่านั้น จะสร้างการต่อต้านแก่พิษเคมีเกิดขึ้น

และอีกประการหนึ่ง การควบคุมไข้มาลาเรียเป็นงานที่จะต้องทำติดต่อกันไปทุกปี เมื่อพลเมืองของประเทศมากขึ้น ต้องขยายที่อยู่ที่ทำมาหากินให้แก่พลเมืองมากขึ้น การขยายที่ทำมาหากิน โดยเฉพาะการกสิกรรมก็คือขยายเข้าไปในที่ที่เป็นป่าดงพงเขา ก็คือ คนจะต้องเข้าไปอยู่ในเขตที่มีไข้มาลาเรียชุกชุมเพิ่มขึ้นทุกปี งบประมาณการควบคุมไข้มาลาเรียก็จำเป็นต้องเพิ่มขึ้นตามไปด้วย จึงเห็นว่าการกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียจะเป็นวิธีที่ได้ผลยิ่งกว่าการควบคุม เพราะเป็นการรวบรัดการทำงานให้มีระยะสั้นเข้า ไข้มาลาเรียอาจถูกกำจัดให้หมดไปภายใน ๙–๑๐ ปี ถึงแม้จะต้องใช้งบประมาณมากขึ้นก็ตาม แต่เป็นงานที่มีขอบเขตมีกำหนดเวลา เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายในการควบคุมอย่างแต่ก่อน อันเป็นงานระยะยาวที่ไม่มีเวลาสิ้นสุด การกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียจึงเป็นการลงทุนที่ถูกกว่าและได้ผลมากกว่าการควบคุมไข้มาลาเรียเป็นอันมาก

การกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรีย คือการกำจัดโดยวิธีถอนรากไม่ให้มีแหล่งแพร่เชื้อไข้เหลืออยู่ต่อไป โดยเริ่มทำการกำจัดยุงพาหะโดยวิธีพ่นเคมีให้ทั่วถึง เพื่อสกัดกั้นการแพร่เชื้อไข้จากยุงไปสู่คนให้ลดน้อยลงตามลำดับ เมื่อยุงที่เป็นพาหะถูกทำลายไปมากแล้ว แม้เหลือจำนวนเพียงเล็กน้อยก็ไม่สามารถที่จะแพร่เชื้อไข้ให้ลุกลามต่อไปได้ เมื่อถึงระยะนี้จะไม่มีบุคคลในท้องที่ได้รับเชื้อไข้ และเป็นไข้ขึ้นมาใหม่อีก จะมีเชื้อไข้เหลือตกค้างอยู่แต่เฉพาะในผู้ป่วยเรื้อรังที่ได้รับเชื้อไข้ไว้แต่ก่อน ต่อจากระยะนี้ไปก็จะดำเนินงานค้นหาผู้ป่วยเรื้อรังเหล่านี้ให้ทั่วทุกบ้านและทุกคน โดยวิธีเยี่ยมบ้านทุกหลังคาเรือนสอบถามเพื่อค้นหาผู้ป่วยที่เป็นไข้เรื้อรัง เป็นไข้กลับหรือได้รับเชื้อไข้ใหม่มาจากท้องถิ่นอื่น ตลอดจนผู้ที่มีประวัติว่าได้เคยป่วยเป็นไข้มาลาเรียมาแต่ก่อน ผู้ป่วยทุกประเภทที่ได้กล่าวมานี้ จะต้องทำการตรวจโลหิตเพื่อหาเชื้อไข้และทำการบำบัด เพื่อกำจัดเชื้อไข้ทุกรายให้หมดไป การปฏิบัติงานดังกล่าวนี้จะต้องทำติดต่อกันไปเดือนละครั้ง เพื่อตรวจโลหิตให้รู้ว่ายังมีผู้ป่วยที่มีเชื้อไข้เหลือตกค้างอยู่ในโลหิตอีกเท่าใด ผู้ป่วยที่ตรวจโลหิตไม่พบในการเยี่ยมรอบแรก แต่ตรวจพบในรอบหลังเท่าใด พร้อมกับการให้ยาบำบัดผู้ป่วยที่ตรวจพบครั้งก่อนและพบใหม่ทุกราย ปฏิบัติเช่นนี้ตลอดไปโดยไม่มีเวลาหยุดจนกว่าผู้ป่วยเหล่านั้นจะได้รับการบำบัดถึงระดับหายขาด โดยตรวจโลหิตไม่พบเชื้อจึงหยุดทำการบำบัด แต่การเยี่ยมบ้านค้นหาผู้ป่วย

จะต้องทำติดต่อกันไปไม่น้อยกว่า ๓–๔ ปี จนกระทั่งเป็นที่เชื่อถือได้ว่าไข้มาลาเรียได้หมดสิ้นไปจากท้องที่นั้นแล้ว จึงจะหยุดปฏิบัติงานค้นหาผู้ป่วยต่อไปได้ จะคงปฏิบัติงานอยู่เพียงการเฝ้าสังเกต และสอบสวนในเมื่อปรากฏว่ามีไข้มาลาเรียกลับมีขึ้นอีก เพื่อค้นหาต้นเหตุและบำบัดผู้ป่วยให้หายขาด ไม่ให้เป็นแหล่งแพร่โรคต่อไป การเยี่ยมบ้านเพื่อค้นหาผู้ป่วยและตรวจโลหิตหาเชื้อไข้ที่ยังมีตกค้าง และบำบัดให้หายขาดโดยวิธีเยี่ยมบ้านทุกเดือนดังกล่าวมาแล้วนั้น เรียกว่าเป็นงานกวาดล้าง (Surveillance) ซึ่งในการควบคุมไข้มาลาเรียแบบเก่าไม่มีการปฏิบัติงานเช่นนี้

อุปสรรคของการกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรีย

การปฏิบัติงานกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ย่อมมีอุปสรรคอยู่เป็นอันมาก เพราะไข้มาลาเรียนั้นนอกจากจะเป็นโรคที่มีภาวะสับสนอยู่ในตัวของมันเองแล้ว ยังมีอุปสรรคอย่างอื่นที่ทำความลำบากแก่การปฏิบัติงานอีกหลายประการ เช่น เจ้าหน้าที่ทุกประเภทต้องมีจำนวนให้พอแก่การปฏิบัติงาน และต้องมีเจ้าหน้าที่สำหรับควบคุมงานรับผิดชอบให้มีจำนวนพอ ต้องมีงบประมาณพอปฏิบัติงานได้เช่นเดียวกัน ต้องได้รับความร่วมมือจากส่วนราชการและองค์การที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนประชาชนต้องมีการเข้าใจถึงเรื่องนี้โดยชัดแจ้ง กล่าวคือ ทุก ๆ ฝ่ายต้องมีความเข้าใจว่างานกำจัดไข้มาลาเรียเป็นงานของชาติ เป็นงานของคนทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันช่วยกำจัดโรคร้ายนี้ให้สูญสิ้นไปจากประเทศไทย เพื่อความผาสุกสวัสดีแก่คนในชาติ และเพื่อการพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ เพราะเมื่อไข้มาลาเรียได้ถูกกำจัดไปหมดแล้ว จำนวนตายจากไข้มาลาเรียและความเสื่อมโทรมสุขภาพอนามัยของประชาชน อันเป็นการบั่นทอนเศรษฐกิจ เพราะต้องเสียเวลาที่ต้องนอนป่วยเป็นไข้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ วันเวลาที่เสียไปเปล่าจำนวนมากมายนั้น ก็จะได้กลับคืนมาใช้กำลังงานเหล่านั้น ให้เกิดประโยชน์เป็นเงินเป็นทอง สร้างความมั่งคั่งให้แก่ชาติ เพราะได้มีกำลังกายและกำลังปัญญาเจริญเข้มแข็ง ทำงานอาชีพได้มากขึ้น แต่ก่อนจะได้ผลถึงขั้นนี้ก็ต้องร่วมมือร่วมใจกันกำจัดอุปสรรคต่าง ๆ ให้หมดไปเสียก่อน ดังจะกล่าวพอเป็นตัวอย่างเกี่ยวแก่อุปสรรคเหล่านั้นบางประการดังต่อไปนี้

(ก) อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากความสลับซับซ้อนของไข้มาลาเรีย

คนโดยมากหรือแม้แพทย์โดยมากคิดกันว่า ไข้มาลาเรียเป็นหญ้าปากคอก ซึ่งเมื่อมีผู้ป่วยเกิดขึ้นก็ให้ยาบำบัด ก็จะทำให้ไข้มาลาเรียหายไปได้ ส่วนการที่จะป้องกันหรือจะกำจัดให้ไข้มาลาเรียหมดไปนั้นไม่ใคร่จะมีใครนึกถึง ถึงแม้จะมีผู้นึกถึงกันอยู่บ้าง แต่ก็มักจะลงเอยในข้อที่ว่าไม่น่าจะมีทางทำให้สำเร็จได้ ข้อนี้เป็นความจริง เพราะถ้านึกถึงความเป็นอยู่ของบุคคลและลักษณะภูมิประเทศของบ้านเราแล้ว จะเห็นว่าการกำจัดไข้มาลาเรียเป็นงานยากยิ่งกว่ากลิ้งครกขึ้นภูเขา เพราะมีอุปสรรคอยู่หลายประการ

โดยเฉพาะความสลับซับซ้อนที่มีอยู่ในตัวของไข้มาลาเรียนั้น คือ ไข้มาลาเรียจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเหตุ ๓ ประการประกอบกันคือ ต้องมีเชื้อไข้มาลาเรีย ต้องมียุงก้นปล่องผู้เป็นสื่อและต้องมีบุคคลที่จะรับเชื้อไข้ ในประการแรกท่านควรจะได้ทราบถึงเชื้อไข้ที่ทำให้เกิดโรคนี้พอเป็นการนำทางเสียก่อน ในประเทศเรามีเชื้อไข้มาลาเรียอยู่ ๓ ชนิด มีลักษณะไม่เหมือนกัน และระยะเวลาที่ทำให้เกิดอาการเป็นไข้ และความร้ายแรงก็แตกต่างกันไปตามชนิดของเชื้อไข้ คือ ชนิดจับวันเว้นวัน ชนิดที่จับวันเว้นสองวัน และชนิดที่จับไม่เป็นเวลา และมีความร้ายแรงมาก ชนิดแรกกับชนิดหลังมีแพร่หลายอยู่ทั่วประเทศ ชนิดที่สองมีอยู่เพียงเล็กน้อยไม่มากนัก และความเป็นไปเกี่ยวแก่ความเจริญในวงจรของชีวิต ของเชื้อไข้แต่ละชนิดก็ไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะเชื้อไข้ชนิดที่ทำให้เกิดมีอาการจับไข้วันเว้นวันนั้นหลังจากที่บุคคลได้รับเชื้อไข้จากยุงแล้ว ๔–๘ วัน ก่อนที่จะปรากฏอาการเป็นไข้ แต่เชื้อไข้ในระยะเริ่มแรกนี้ก็สามารถแพร่พันธุ์ แม้จะยังไม่มีจำนวนมากถึงทำให้เป็นไข้ได้ก็ตาม แต่ก็มากพอที่จะทำให้เชื้อไข้ระยะมีเพศเกิดขึ้น และแพร่หลายไปสู่คนอื่นโดยยุงก้นปล่องเป็นพาหะได้ โดยเฉพาะข้อนี้ได้เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง เพราะถึงแม้ว่าเจ้าหน้าที่ผู้ไปเยี่ยมบ้านจะได้มีโอกาสพบบุคคลผู้นั้น แต่เมื่อเขาไม่เป็นไข้ก็ไม่มีทางที่จะทราบได้ เพราะจะไปเจาะโลหิตเพื่อตรวจหาเชื้อไข้แก่บุคคลทุกคนในท้องที่ย่อมทำได้ยาก บุคคลผู้นั้นก็จะผ่านไปโดยไม่ได้รับการตรวจหาเชื้อไข้และให้การบำบัด บุคคลผู้นั้นก็จะทำตัวเป็นแหล่งแพร่โรคให้ผู้อื่นต่อไป ครั้นเมื่อผู้ป่วยเกิดอาการป่วยเป็นไข้ขึ้นแล้ว ผู้ป่วยตามชนบทย่อมไม่มีโอกาสที่จะได้รับการบำบัดจนถึงระดับหายขาด เพราะว่าโดยมากมักจะกินยาเพียงให้หายไข้

เมื่อไข้หยุดจับแล้วก็ไม่กินยาต่อไปอีก เมื่อไปทำงานหนัก ร่างกายอ่อนแอลง ไข้ก็กลับเป็นอีก เป็นอย่างนี้เรื่อยไป พวกไข้เรื้อรังที่กล่าวนี้ จะมีเชื้อไข้ระยะมีเพศตกค้างอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นแหล่งแพร่เชื้อไข้ไปสู่ยุง และติดต่อไปสู่คนได้อีกเป็นเวลานาน อีกประการหนึ่งเชื้อไข้ชนิดนี้รักษาให้หายขาดได้ยาก แม้จะกินยาจนตรวจไม่พบเชื้อไข้แล้ว แต่เชื้อไข้ยังคงซ่อนตัวเพาะพันธุ์อยู่ในตับ เมื่อเพาะพันธุ์จนเชื้อนั้นเจริญเติบโตแพร่พันธุ์เป็นจำนวนมากแล้ว ก็จะออกมาสู่กระแสโลหิตทำให้ผู้ป่วยกลับเป็นไข้ขึ้นมาอีกได้ ในผู้ป่วยรายหนึ่งอาจมีเชื้อถ่ายออกมาจากตับคนละหลาย ๆ รุ่น แล้วแต่พันธุ์ของเชื้อชนิดนั้น บางพันธุ์อาจเรื้อรังถึง ๒ ปีก็ได้ เชื้อไข้ชนิดนี้ถึงจะไม่ร้ายแรงทำให้ผู้ป่วยตายมากนักก็ดี แต่ทำให้เกิดไข้กลับขึ้นบ่อยครั้ง อันเป็นต้นเหตุที่ทำให้สุขภาพของผู้ป่วยทรุดโทรมไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ เป็นจำพวก ๓ วันดี ๔ วันไข้ เลี้ยงตนเองเกือบไม่รอด กลายเป็นคนยากจนต้องพึ่งผู้อื่น เป็นการบั่นทอนเศรษฐกิจของบ้านเมืองอย่างร้ายที่สุด

สำหรับเชื้อไข้ชนิดที่สามที่มีอาการจับไม่เป็นเวลาและมีอาการร้ายแรง ถ้าไม่ได้รับการรักษาโดยถูกต้องแล้ว อาจทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตได้มาก แต่ก็มีส่วนดีอยู่ในข้อที่ว่าในระยะแรก ๆ ที่ผู้ป่วยได้รับเชื้อไข้และยังไม่เกิดอาการนั้น เชื้อไข้ชนิดนี้ไม่อาจแพร่หลายโดยยุงนำไปสู่ผู้อื่นได้ เพราะความเจริญในระยะนี้ช้ากว่าเชื้อไข้ชนิดที่กล่าวแล้วมาก แต่ภายหลังที่ผู้ป่วยได้หายจากอาการไข้แล้ว เชื้อชนิดนี้อาจแพร่หลายถ่ายเทไปสู่ยุงได้อีกเป็นเวลานาน เพราะเมื่อไข้หยุดจับแล้ว จะมีเชื้อไข้ชนิดมีเพศเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ หรือเป็นคลื่น ระยะของคลื่นแตกต่างกันตามท้องที่และพันธุ์ของเชื้อไข้ เช่น เชื้อไข้ระยะมีเพศอาจปรากฏในกระแสโลหิต ๑๐ วันหรือ ๑๕ วันต่อครั้ง เมื่อเป็นดังนี้เมื่อผู้ที่ไปเยี่ยมบ้านไปสอบถามทราบว่าผู้นั้นป่วยเป็นไข้และได้รับการรักษาจนอาการไข้หายไปแล้ว และเจาะโลหิตนำมาตรวจหาเชื้อไข้เพื่อให้แน่ใจว่า เชื้อไข้ได้ถูกกำจัดหมดสิ้นไปแล้วหรือยังมีเหลือตกค้างอยู่ แต่บังเอิญในเวลาที่เจาะโลหิตยังไม่ถึงระยะที่เชื้อไข้จะปรากฏขึ้นในโลหิต ก็จะตรวจไม่พบเชื้อไข้ ซึ่งจะทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าเชื้อไข้ในบุคคลผู้นั้นได้ถูกกำจัด เพราะได้ให้ยาบำบัดหายขาดแล้วก็ได้ ข้อที่ดีอีกประการหนึ่งของเชื้อชนิดนี้ถึงแม้จะร้ายแรงมากก็ตาม ถ้าได้รับการรักษาให้ถูกต้อง ได้กินยาครบขนาดก็จะทำให้หายขาดได้ ไม่มีไข้

กลับเกิดขึ้นอีก เพราะว่าเชื้อไข้ชนิดนี้จะสร้างความเจริญแพร่พันธุ์ในตับได้เพียงชุดแรกชุดเดียวเท่านั้น ส่วนเชื้อไข้อีกชนิดหนึ่งซึ่งทำให้จับไข้วันหนึ่งเว้นสองวันมีอยู่เป็นจำนวนน้อย แต่ก็เป็นเชื้อไข้ชนิดที่ทำให้เกิดไข้กลับและเป็นไข้เรื้อรังได้เป็นเวลานานเช่นกัน

(ข) ยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะ

ยุงก้นปล่องที่ได้พบในประเทศไทย ที่ได้ตรวจค้นกันมาเป็นเวลากว่า ๒๐ ปีนั้น มีจำนวนทั้งหมด ๕๔ ชนิด แต่เท่าที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะนำเชื้อไข้มาลาเรียให้แพร่หลายติดต่อไปสู่คนได้นั้นมีอยู่เพียง ๔ ชนิด และยังมียุงก้นปล่องอีกบางชนิดที่สงสัยว่าอาจจะเป็นพาหะได้ด้วย แต่ยังตรวจไม่พบเชื้อไข้ในต่อมน้ำลายของยุงพวกนั้น ยุงก้นปล่องชนิดที่เป็นพาหะแต่ละชนิด มีอุปนิสัยความเป็นอยู่ไม่เหมือนกัน เกิดขึ้นจากแหล่งน้ำที่มีลักษณะต่างกัน และเมื่อเจริญเป็นตัวยุงแล้ว ก็ยังมีอุปนิสัยในการเกาะพัก ในการกัดดูดเลือดไม่เหมือนกันด้วย ความแตกต่างของลักษณะดังกล่าวมานี้ ย่อมทำให้ภาวะของการแพร่โรคต่างกันไป ตลอดจนผลที่จะได้รับจากการควบคุมย่อมต่างกันไปด้วย ยกตัวอย่าง เช่น ยุงก้นปล่องที่เป็นพาหะชนิดสำคัญ คือ อโนเฟ่ลิส มินิมัส เป็นยุงชนิดที่มีอยู่เกือบทั่วประเทศ ยุงก้นปล่องชนิดนี้มีอุปนิสัยแต่ดั้งเดิมมาเรียกกันได้ว่าเป็นยุงบ้าน เพราะชอบกินอาหารในบ้าน คือ กินเลือดคน และเกาะพักในบ้าน เมื่อตอนต้นของการควบคุมโดยใช้เคมีจึงได้ผลดีมาก เพราะมันเกาะพักในบ้าน ครั้นต่อมาอุปนิสัยเดิมนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนไป จับยุงในบ้านได้ยากขึ้นหรือจับไม่ได้เลย เพราะเปลี่ยนที่เกาะพักไปจับที่อื่นนอกบ้าน แต่อย่างไรก็ดียุงชนิดนี้ยังเกาะพักในบ้านอยู่ในเวลากลางคืน เมื่อเวลาก่อนกัดคนและภายหลังที่กินเลือดอิ่มแล้ว ก็ยังคงพักอยู่เป็นเวลานานพอที่จะได้รับพิษจากเคมีที่พ่นไว้ได้ แต่เมื่อสว่างแล้วยุงจำพวกนี้จะย้ายไปเกาะที่อื่น แต่อย่างไรก็ดีเมื่อมันยังเกาะพักอยู่ในบ้าน ในเวลากลางคืนก็ยังมีโอกาสที่จะได้รับพิษของเคมีทำให้มันตายได้ การพ่นเคมีจึงยังคงมีประโยชน์อยู่ สำหรับยุงอีกชนิดหนึ่งซึ่งเพิ่งได้พบเมื่อไม่กี่ปีมานี้ คือ อโนเฟ่ลิส บาลาบาเซนซิส มีลักษณะเป็นยุงป่า เพาะพันธุ์ในป่า หรือป่าตามเชิงเขา มีอุปนิสัยเกาะพักในบ้านที่ใกล้ป่าใกล้เขาเช่นเดียวกัน แต่แตกต่างไปกว่ายุงชนิดแรกที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ ยุงชนิดแรกนั้นเกาะตามฝาบ้านที่อยู่ในระดับสูงไม่มากนัก คือไม่เกิน ๖ ฟุต แต่ยุง

ชนิดนี้เกาะสูงยิ่งกว่านั้น ถ้าเป็นเรือนเตี้ย ๆ ก็เกาะสูงขึ้นไปถึงหลังคาหรือชายคาและยังเกาะตามใต้ถุนบ้าน แต่เกาะนานพอที่พิษของเคมีจะทำอันตรายมันได้ เพราะฉะนั้นเมื่อจะทำการพ่นให้ได้ผลจึงจำเป็นจะต้องสอบสวนและศึกษาถึงภาวะต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของยุงจำพวกนี้ให้ละเอียด เพื่อช่วยให้วางวิธีการพ่นว่าควรจะพ่นในที่ใด สูงต่ำเพียงใดจึงจะเป็นประโยชน์ในการกำจัดยุงพาหะที่ได้พบในท้องที่เหล่านั้น ให้ตายไปเป็นจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อยุงพาหะตายมากไปเท่าใด การแพร่เชื้อโดยยุงเป็นสื่อไปสู่คนอื่นก็จะน้อยลงเพียงนั้น ทำให้ท้องที่นั้นปลอดภัยยิ่งขึ้น แต่ถ้าเมื่อได้พ่นเคมีไปแล้ว ๑ – ๓ ปี ยังปรากฏว่ามีท้องที่บางแห่ง จำนวนผู้ป่วยด้วยไข้มาลาเรีย โดยเฉพาะผู้ป่วยใหม่หรือผู้ป่วยที่เป็นทารกอายุต่ำกว่า ๑ ปี ยังทรงตัวอยู่หรือเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก็จำเป็นจะต้องทำการสอบสวนว่าเป็นเพราะอะไร อาจเป็นเพราะยุงที่นั่นเกิดการต่อต้านคือต่อพิษของเคมี หรือเปลี่ยนอุปนิสัยในเรื่องที่เกาะพักก็ได้ เมื่อสอบสวนถึงต้นเหตุได้แล้วจะได้ทำการแก้ไขให้ได้ผลต่อไป

(ค) เรื่องของบุคคล

บุคคลในที่นี้ต้องแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ เป็นบุคคลที่มีเชื้อไข้อยู่ในโลหิต ทำตัวเป็นแหล่งแพร่เชื้อไข้ไปสู่ยุง และยุงนำไปแพร่แก่บุคคลอื่นต่อไป บุคคลพวกนี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะอาจเคลื่อนย้ายอพยพไปทำมาหากินในท้องถิ่นอื่นเป็นการชั่วคราว อย่างเช่นผู้ที่ไปรับจ้างทำไร่หรือกรรมกรรับจ้างทำงานในป่า งานก่อสร้างทางหลวง และอื่น ๆ เป็นต้น บุคคลประเภทนี้เป็นตัวการนำเชื้อไข้จากท้องที่หนึ่งไปแพร่ในท้องที่อีกแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะที่มียุงพาหะอยู่แล้ว แต่ยังไม่มีไข้มาลาเรียเกิดขึ้น เพราะยังไม่มีเชื้อไข้มาลาเรียเข้าไปแพร่หลาย พวกเหล่านี้โดยมากเป็นผู้ป่วยเรื้อรัง ตามปกติไม่มีอาการอะไรเหมือนกับคนดี ๆ เว้นแต่ภายหลังที่ได้ทำงานหนักหรือเจ็บป่วยด้วยโรคอื่นที่ทำให้กำลังกายอ่อนแอลงเมื่อใด เชื้อไข้มาลาเรียจึงจะแพร่พันธุ์เพิ่มจำนวนมากขึ้นในโลหิตของผู้นั้น จนถึงทำให้เกิดอาการเป็นไข้ได้ และเมื่อเกิดเป็นไข้ขึ้นมาครั้งหนึ่งแล้ว เชื้อไข้ย่อมจะเจริญขึ้นเป็นเชื้อไข้ระยะมีเพศได้เป็นจำนวนมาก ถ้าไม่ได้รับการบำบัดให้หายขาดบุคคลประเภทนี้ก็จะทำตนเป็นผู้แพร่เชื้อไข้ให้แก่คนอื่นอยู่ต่อไปได้อีกเป็นเวลานานจนกว่าภูมิ

คุ้มกันสำหรับต่อต้านเชื้อไข้มาลาเรียจะได้เกิดขึ้นในร่างกายของผู้นั้นมีระดับสูงพอที่จะยับยั้งไม่ให้เชื้อไข้แพร่พันธุ์เพิ่มจำนวนขึ้นได้ ประกอบกับได้มีเวลาพักผ่อนหลับนอนตามสมควร และบริโภคอาหารที่เป็นประโยชน์ จึงอาจจะช่วยส่งเสริมภาวะของภูมิคุ้มกันให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นจนสามารถทำให้เชื้อไข้ที่มีอยู่นั้นพ่ายแพ้และตายไปเอง ซึ่งเป็นวิธีเดียวกันกับผู้ป่วยตามชนบทห่างไกล เมื่อเป็นไข้แล้วกินยากลางบ้าน อาการไข้ที่หายไปนั้นไม่ใช่เพราะคุณภาพของยา แต่เป็นคุณภาพของภูมิคุ้มกันที่ช่วยให้บุคคลผู้นั้นรอดตายมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ดังนั้น ปัญหาเรื่องบุคคลที่เป็นแหล่งแพร่เชื้อดังกล่าวนี้ จึงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการกำจัดไข้มาลาเรียของทุกประเทศ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ตามชายแดนซึ่งมีคนเข้า ๆ ออก ๆ จากเขตแดนของประเทศหนึ่งเข้าไปสู่เขตของประเทศเพื่อนบ้าน และปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำ เชื้อไข้จากประเทศหนึ่งอาจเข้าไปแพร่ในท้องที่ของประเทศเพื่อนบ้านถ่ายเทกันอยู่เสมอ ทำให้เป็นการยากที่จะกำจัดไข้มาลาเรียให้หมดสิ้นไปสำหรับในท้องที่เช่นนี้ได้

บุคคลอีกประเภทหนึ่ง ได้แก่พวกที่จะได้รับเชื้อไข้จากยุง ถ้าผู้นั้นยังไม่เคยเป็นไข้มาลาเรียมาก่อนเลย เพราะเกิดและอาศัยอยู่ในท้องที่ที่ไม่มีไข้มาลาเรีย บุคคลพวกนี้จึงไม่มีภูมิคุ้มกันไข้มาลาเรียอยู่ในตัว เมื่อรับเชื้อในยุงเข้าเมื่อใด ก็อาจเป็นไข้มาลาเรียขึ้นได้เมื่อนั้น และเป็นอันตรายมากกว่าผู้ที่เคยเป็นไข้มาลาเรียมาก่อน เพราะยังมีภูมิคุ้มกันอยู่บ้างไม่มากก็น้อย ถึงแม้จะเป็นไข้ก็อาจจะผ่อนหนักเป็นเบา อาการไข้ที่เกิดขึ้นจะไม่ร้ายแรงมากนัก จึงมีอันตรายน้อยกว่า

(ง) อุปสรรคเกี่ยวกับการอาชีพ

การอาชีพของคนเราโดยเฉพาะชาวชนบทมีโอกาสเสี่ยงอันตรายที่เกิดจากไข้มาลาเรียอยู่ไม่น้อย เพราะจำเป็นที่จะต้องเข้าไปใกล้หรือเข้าไปในท้องถิ่นที่มีมาลาเรียชุกชุมอยู่เป็นประจำ เช่น พวกทำไร่ พวกหักล้างถางพงเพื่อเปิดป่าทำไร่ พวกหาของป่า ซึ่งพวกเหล่านี้เป็นพวกที่ต้องท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ เมื่อได้งานที่ใดก็พักแรมอยู่ในที่นั้น ถ้าในท้องที่ที่มีไข้มาลาเรียเกิดอยู่เป็นประจำก็มีโอกาสที่จะติดเชื้อไข้มาลาเรียอยู่เสมอ และเนื่องจากระดับความเป็นอยู่ไม่สมบูรณ์ ต้องทำงานหนัก ขาดอาหาร ไม่มีมุ้งกางนอนในเวลาหลับนอน จึงไม่สามารถป้องกันตนเองให้พ้นจากไข้มาลาเรียได้ โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีภูมิ

คุ้มกันตนเอง เช่น บุคคลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นที่มาจากถิ่นเดิมของตนที่ไม่มีไข้มาลาเรีย ไปทำงานในท้องถิ่นที่มีไข้ชุกชุม ก็จะได้รับเชื้อไข้และทำให้ป่วยเป็นไข้มาลาเรียได้ง่าย ปัญหาข้อนี้จึงเกี่ยวโยงไปถึงนายจ้างไม่ว่างานเล็ก หรืองานใหญ่ ที่นายจ้างควรสนใจให้มีบริการเพื่อความปลอดภัยแก่คนงานของตนให้พ้นจากไข้มาลาเรีย เช่น มีมุ้งให้กางนอน มียาบำบัดไข้มาลาเรียสำหรับใช้บำบัดเวลาป่วยและป้องกันเมื่อยังไม่ป่วย ให้ค่าจ้างให้มีจำนวนพอที่คนงานสามารถจะซื้ออาหารบริโภค ให้พอแก่ความจำเป็นของร่างกาย ถ้าทำได้เช่นนั้นก็จะช่วยบรรเทาอันตรายเกี่ยวแก่เรื่องนี้ให้ลดลงไปได้เป็นอันมาก ถ้าเป็นกิจการขนาดใหญ่ก็ควรที่จะจัดให้มีเจ้าหน้าที่พยาบาลสำหรับไว้คอยช่วยเหลือในการนี้ และติดต่อกับหน่วยไข้มาลาเรียประจำถิ่นให้มาช่วยเหลือ เช่น ช่วยมาทำการสำรวจภาวะไข้มาลาเรีย และพ่นเคมีกำจัดยุงพาหะ จ่ายยาสำหรับบำบัดผู้ป่วยและแนะนำวิธีปฏิบัติในการป้องกัน ก็จะเป็นประโยชน์ ในการป้องกันไข้มาลาเรียให้แก่ลูกจ้าง และเป็นประโยชน์แก่กิจการนั้นเอง เป็นอันมาก

(จ) ความร่วมมือจากสถานพยาบาลและสถานีอนามัย

สถานพยาบาลของรัฐบาลและเอกชน จำเป็นจะต้องร่วมมือในงานนี้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะโรงพยาบาล ควรจะได้ทำการตรวจโลหิตตรวจหาเชื้อไข้ของผู้ป่วยทั้งคนไข้นอกและคนไข้ใน ว่าผู้ป่วยเหล่านั้นป่วยด้วยเชื้อไข้มาลาเรียชนิดใด บันทึกประวัติให้รู้ว่าผู้ป่วยเคยเป็นมาก่อน หรือเพิ่งเป็นตลอดจนที่อยู่ที่อาศัยว่า เป็นผู้ป่วยที่มาจากหมู่บ้านตำบลใดของอำเภอใด รวมไว้เป็นประจำเดือน ซึ่งจะช่วยให้รู้ว่าในท้องถิ่นใดและฤดูใดมีจำนวนไข้มาลาเรียมาก จะช่วยให้เกิดความรู้ในเรื่องระบาดวิทยาของไข้มาลาเรียดียิ่งขึ้น เป็นการบอกกล่าวให้เจ้าหน้าที่มาลาเรีย ได้รู้ถึงพฤติการณ์เหล่านี้ ช่วยให้ดำเนินการกำจัดไข้มาลาเรียให้ถูกต้องได้ผลดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการบำบัดควรจะได้ทำการบำบัดให้ถึงระดับที่เรียกว่าหายขาด โดยกำจัดเชื้อไข้ให้หมด เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ป่วยนำเชื้อไข้มาลาเรียไปแพร่หลายแก่ผู้อื่นต่อไปอีก

(ฉ) สำหรับบุคคลทั่วไป

โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นหัวหน้าของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูโรงเรียน

ควรจะทราบเรื่องนี้ไว้ตามสมควร เช่น รู้ว่าท้องที่ของตนมีไข้มาลาเรียชุกชุมมากน้อยเพียงใด ในฤดูใดมีผู้ป่วยมาก ผู้ป่วยเหล่านั้นเป็นผู้ที่อยู่ประจำท้องถิ่นหรือมาจากท้องถิ่นอื่น เมื่อมีไข้มาลาเรียเกิดขึ้นในท้องที่ของตนต้องรีบแจ้งให้อำเภอหรือจังหวัดทราบ เพื่อรับการช่วยเหลือ และร่วมมือกับเจ้าหน้าที่มาลาเรีย ที่มาปฏิบัติงานในท้องที่ของตนโดยใกล้ชิด เอกชนบางคนอาจมีใจศรัทธาแบ่งเวลาร่วมมือในงานนี้ก็ได้ โดยตกลงกับเจ้าหน้าที่ช่วยเป็นผู้จดจำนวนผู้ป่วยด้วยไข้มาลาเรียเป็นรายบุคคล ซึ่งเจ้าหน้าที่มาลาเรียจะได้อบรมให้รู้จักวิธีจ่ายยาบำบัดผู้ป่วยและวิธีเจาะโลหิตเพื่อตรวจหาเชื้อไข้ เมื่อเจ้าหน้าที่ได้ทำการอบรมเห็นว่าผู้อาสาสมัครมีความรู้พอที่จะปฏิบัติงานได้แล้ว ก็จะได้มอบเครื่องมือเครื่องใช้ในการเจาะโลหิตและเวชภัณฑ์สำหรับบำบัดผู้ป่วยให้ต่อไป และกำหนดเวลาที่เจ้าหน้าที่จะมารับแผ่นกระจกที่ละเลงหยดโลหิตไว้แล้วไปทำการตรวจหาเชื้อไข้ยังสำนักงานของหน่วย

(ข) ไข้มาลาเรียในท้องที่ทุรกันดาร

ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ไข้มาลาเรียเป็นโรคของชนบทไม่ได้เป็นโรคของชาวเมือง เป็นโรคที่เป็นอยู่ตามหมู่บ้านตามชายป่าชายเขา และมีอยู่ในท้องที่ที่มีการคมนาคมไม่สะดวกอยู่เป็นจำนวนมาก บุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นเช่นนี้ย่อมมีระดับการศึกษาไม่พอ และมีความเป็นอยู่ไม่ถึงขนาดมาตรฐาน การเดินทางเข้าไปถึงหมู่บ้านเหล่านี้เพื่อทำการกำจัดไข้มาลาเรียยากลำบากเป็นอันมาก ค่าใช้จ่ายในการเดินทางและการขนส่งสูงกว่าตามท้องที่ปกติ และยังมีอันตรายแก่เจ้าหน้าที่ในการเดินทางอีกด้วย ในบางประเทศได้แบ่งท้องที่เหล่านี้ออกเป็นท้องที่ที่เดินทางลำบากมาก เดินทางลำบากปานกลาง และเดินทางได้ตามปกติ คิดค่าจ้างให้มากหรือน้อยต่างกัน ตามความยากลำบากของท้องที่เพื่อให้มีน้ำใจที่จะอดทนต่อความลำบากในการเดินทางไปถึงหมู่บ้านในท้องที่เหล่านั้น แต่ในวงงานของเรายังไม่ได้แบ่งอัตราค่าจ้างอย่างนี้ จ่ายค่าจ้างแรงงานเท่ากัน จึงได้ผลไม่สู้จะดีนัก เพราะผู้ปฏิบัติงานไม่อยากจะเดินทางเข้าไปทำงานในท้องที่ที่ทุรกันดารเช่นนั้น การพ่นเคมีก็ดี การเยี่ยมบ้านก็ดี มักจะหลงหูหลงตาไปเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ผลของการปฏิบัติงานไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

(ฆ) อุปสรรคเกี่ยวแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

งานกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรีย มีความจำเป็นจะต้องใช้ผู้ปฏิบัติงานหลายระดับมาตรฐาน ตั้งแต่แพทย์ปริญญาลงไปถึงพนักงานวิทยาศาสตร์ อันเป็นข้าราชการประจำ และยังมีเจ้าหน้าที่ประเภทลูกจ้างอีกหลายระดับ เช่น ผู้ช่วยพนักงานวิทยาศาสตร์ พนักงานตรวจเชื้อไข้ พนักงานเยี่ยมบ้าน ตลอดจนคนขับรถ ช่างเครื่องยนต์ และคนงานพ่นเคมีเป็นลูกจ้างประจำบ้าง ชั่วคราวบ้างทั้งสิ้น เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้รับการอบรมสำหรับปฏิบัติงานมีระดับต่างกัน และโดยเฉพาะการปฏิบัติงานนั้นแบ่งเป็นหน่วยย่อยออกไปในชนบท ซึ่งอยู่ในความควบคุมของพนักงานวิทยาศาสตร์ชั้นจัตวา พนักงานวิทยาศาสตร์ชั้นจัตวาคนหนึ่งต้องรับผิดชอบควบคุมทำการกำจัดไข้มาลาเรียแก่ประชาชนจำนวนอย่างต่ำประมาณ ๘๐,๐๐๐–๑๐๐,๐๐๐ คน หรือกว่านั้นในบางท้องที่ จึงเป็นการยากที่จะควบคุมเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ในเวลาพ่นเคมีจะมีหน่วยงานที่เรียกว่าหมู่ พ่นเคมี ๓ – ๕ หมู่เป็นอย่างน้อย ในหมู่หนึ่งมีหัวหน้าหมู่ ๑ คน คนงานพ่นเคมี ๓ – ๔ คน ผู้ผสมเคมี ๑ คน ดังนั้นพนักงานชั้นจัตวา ๑ คนจะต้องควบคุมอย่างน้อย ๑๕ คน ให้แยกย้ายกันไปพ่นเคมีตามหมู่บ้าน สำหรับการเยี่ยมบ้านเพื่อค้นหาผู้ป่วยก็เช่นเดียวกัน การควบคุมจึงทำให้ทั่วถึงได้ยากนอกจากจะอาศัยความซื่อตรงของคนงานช่วยทำงานให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ ที่อบรมไว้แล้วเท่านั้น โดยเฉพาะการพ่นเคมีในวันหนึ่งทำการพ่นอย่างน้อยวันละ ๑๒๐ – ๑๕๐ หลังคาเรือน การตรวจตราของพนักงานวิทยาศาสตร์ จะทำการตรวจตราทุกหลังคาเรือน ย่อมทำได้ไม่ทั่วถึง ถ้าพนักงานลูกจ้างเหล่านั้นไม่สนใจที่จะปฏิบัติงานให้เป็นไปตามที่ได้รับการอบรมมาแล้ว ก็ย่อมจะมีการบกพร่องบ้างไม่มากก็น้อย นอกจากนี้ยังมีบ้างที่เจ้าของไม่อยู่ ถึงแม้จะอยู่บางรายก็ไม่ยอมให้พ่น เพราะไม่อยากให้เปรอะเปื้อนบ้าน บางบ้านยอมให้พ่น แต่ภายหลังล้างเช็ดออกเสียการพ่นเคมีจึงไม่เกิดประโยชน์ ในงานเยี่ยมบ้านก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีอุปสรรคอยู่หลายประการ เช่นในตอนเช้าการเยี่ยมบ้านได้ผลดี เพราะคนยังอยู่ในบ้านโดยครบถ้วน จึงมีโอกาสสอบถามถึงการเจ็บไข้ได้ละเอียด พอสายเข้าคนเหล่านั้นก็จะออกไปทำนาทำไร่ แยกย้ายกันไป ถ้าไปทำไร่ที่ไม่ไกลนักพนักงานก็ตามไปสอบถามได้ ถ้าไปทำนาในที่ไกลก็ไม่มีเวลาไปทำการติดตาม เพราะจะต้องเสียเวลาในการที่จะคืบหน้าไปเยี่ยมบ้าน

อื่น ๆ ที่กำหนดไว้สำหรับวันนั้นให้ครบถ้วน จำนวนที่ควรจะเยี่ยมก็ขาดไป ผู้ป่วยบางรายที่ไข้หายแล้วมักไม่ยอมบอกว่าได้เคยเป็นไข้มาก่อน เพราะกลัวถูกเจาะโลหิต ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะได้รับความช่วยเหลือร่วมมือจากเอกชนที่เป็นผู้นำ ของหมู่บ้านและผู้อาสาสมัครช่วยชี้แจงแนะนำตามที่ได้กล่าวมาแล้ว จะช่วยให้ได้จำนวนผู้ป่วยและได้รับการบำบัดใกล้เคียงกับความจริงยิ่งขึ้น ความลำบากอีกประการหนึ่งในเรื่องนี้ ก็คือพนักงานลูกจ้างทั้งประเภทพ่นเคมีและเยี่ยมบ้าน เมื่อรับจ้างทำงานไปไม่กี่มากน้อย ต้องเดินทางไปในท้องที่อื่นห่างจากท้องถิ่นเดิมของตนก็ไม่อยากทำงานต่อไป เพราะเป็นห่วงบ้าน ลาออกเสียกลางคันเป็นจำนวนคราวละหลาย ๆ คน ทำให้เกิดยุ่งยากในการที่จะหาคนใหม่มาแทน และอบรมคนใหม่ให้ทำงานได้ ซึ่งทำให้งานต้องชงักงันดำเนินไปโดยไม่ราบรื่น

เพื่อแก้ไขอุปสรรคเหล่านี้ ในบางประเทศจึงได้กำหนดราคาค่าจ้างไว้สูงกว่าค่าแรงประเภทอื่นบ้างตามสมควร เพื่อให้คนงานสนใจในค่าจ้าง และยังได้จัดให้มีสวัสดิการ เช่นซื้อของเกี่ยวกับการครองชีพได้ในราคาย่อมเยากว่าในราคาตลาด และมีเบี้ยประกันในการที่ต้องป่วยเจ็บทุพพลภาพในระหว่างทำงาน และอุปการะในเรื่องการศึกษาของบุตรของคนงานเหล่านั้นด้วย

สรุปแล้วจะเห็นว่างานกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียนั้น จะต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุก ๆ ฝ่าย เช่น มีงบประมาณพอที่จะทำงาน มีเจ้าหน้าที่พอแก่ความจำเป็น มีการอบรมวิชาให้แก่เจ้าหน้าที่อยู่เสมอ มีการอบรมกวดขันในเรื่องศีลธรรมและระเบียบวินัยอยู่เสมอ ผู้อำนวยการโครงการ ฯ ต้องมีอำนาจที่จะปลดหรือให้เจ้าหน้าที่ออกในเมื่อพบว่าปฏิบัติงานบกพร่อง และมีอำนาจที่จะให้ความดีความชอบ เช่นเลื่อนขั้นเงินเดือนบำเหน็จให้สมควรแก่ความเหน็ดเหนื่อยแก่ผู้ที่ปรากฏว่างานดี และให้มีสวัสดิการสำหรับช่วยเหลือในการครองชีพตามความจำเป็น งานกำจัดไข้มาลาเรีย จึงจะดำเนินไปโดยความราบรื่นได้

งานกำจัดกวาดล้างไข้มาลาเรียเป็นงานที่ต้องจัดทำโดยรีบด่วน โดยมีกำหนดไว้ว่าจะให้เสร็จภายในเวลากี่ปี เพื่อให้งานเสร็จไปก่อนที่ยุงนำไข้มาลาเรียจะเกิดต่อต้านขึ้น ฉะนั้น จึงเป็นงานที่จะต้องวางโครงการไว้แต่ละปีโดยเรียบร้อย และมีอุปกรณ์สำหรับดำเนินงานโดยพรักพร้อมไม่ขาดตกบกพร่อง อันจะเป็นเหตุให้การปฏิบัติงานหยุดชะงัก

จึงเป็นงานของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และของคนทุกคนจะได้ร่วมมือกันให้งานนี้ได้ดำเนินไปด้วยดี เพื่อให้ไข้มาลาเรียได้ถูกกำจัดไปให้หมดสิ้น เพื่อความสมบูรณ์แห่งพลานามัยและเศรษฐกิจของชาติที่บังเกิดขึ้นในเมื่อไข้มาลาเรีย ได้กำจัดให้หมดไปโดยสิ้นเชิงแล้ว.

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. 817790
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๑

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย
ถนนพระสุเมรุ หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร โทร. 817790
นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๑